

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

ס פ ר

ע ש ר ת ה ל ו י ם

עשרת זקנים בני בנימ
ותשארתי בנימ אבותם (כשלי י"ז)

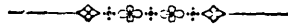
יכלכל בתוכו

תולדות רבנו ישעיה הלוי הורוויץ ז"ל בעל "שני לוחות הברית", קורות
אבותיו ותולדותם, תולדות בניו ונכדיו, קורותיהם ושמות כל ספריהם
ותכונתם עם לקושים מדבריהם.

גאספו ונלקטו על מי מקודים נאמנים וטספרים שונים

מ א ת

פנחם בן ישעיה ז"ל פעמים מדובנא.

ווארשא

ברפוס נ. סאקאלאוו, מאריאנסקא 2.

תרס"ב.

АТЕРЕСЪ ГАЛЕВИМЪ

т. е. Краса Левитовъ

Біографическій очеркъ Исаи Гурвича.

Соч. П. ПЕСИСА.

ВАРШАВА

Типографія Н. Соколова, Маріанская 2.

1902.

מִקְטָר מְנַשׁ

לכבוד יריד נפשי הרב החכם הישיש, החוקר המצוין
בקדמוניות ישראל, הגביר המפואר, רב תהלות ורב יחש, אחד
סראשי עדה ישרון בעיר לבוב, המתנוסס בה להפארה, לסגל
לזים עטרה,

מו"ה שלמה הלוי באָבער הי"ו

בן הרב המופלג בתורה וביראה מו"ה ישעיה אברהם, בהרב
הגדול שלשלת היחזמין נכר בעל תו"ח ונכר בעל שו"ת משאת
בנימין מו"ה יוסף צבי הלוי סאלניק ז"ל.

ליום מלאת לו שבעים וחמש שנים בעיר מולדתו לבוב (נולד
בחמשה לחודש שבט שנת תקפ"ז 2 Februar 1827), ה' יאריך ימים
ויכוננו עד עולם מלה.

רבי וחכם!

כבודו היה מן הראשונים אשר נתן תקוה בלבי ועוז בידי לקרב.
אל עבודתי הכבדה לערוך על ספר את גדולי עיר מולדתי דובנא.
רבתי, ובפרט בספרי זה היה כבודו איש חסדי וטובי שבכל פעם
ופעם החזיק בימיני בהעתקות רבות מספריו שנמצאים ה"י וכמה
הערות יקרות, לכן ללוי יאמר: יקבל נא אדוני את המנחה הדלה
למזכרת עולם ליום מלאת לו ע"ה שנים, את ספרי אשר קראתי
על שם מספר שניו עמרת הלויים, להיות לנשיא הלויים זה לעמרת,
כי שמו ומספר שניו כלולים במחברת.

כחפץ מכבדו ומיקורו

פנחס בר"י פעסיני

מכתב תהלה

מאת הרב הגאון הישיש, יר"א חסיד ועניו, שלשלת
היחס, מנוע קדושים, מוהר"ר משה זקהם שלימ"א
אב"ר דק"ק קאוול יצ"ו.

ב"ה

לי נאה לכרך את יירידי יקירי הו"נ משכיל ושלם מוהר"ר פנחס
צ'ר ישעיה ז"ל מדובנא, ולהחזיק לו טובה על עמלו אשר עמל
זינע לחפש תולדות זקני אדמו"ר בעהמח"ס של"ה הקדוש, זלה"ה
זי"ע, ולסדר במדר נכון, וראוי לקבוע הרברים בדפוס, למען ידעו
דורותינו מעשה הצדיקים ותולדותם, למען ילמדו ללכת בדרכיהם
ולאחזו במעשיהם, ע' מדרש רבה וישלח פרשה ע"ו הנוחר בדרכיהם
והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו כו' ע"ש וע' מנחות דף נ"ג א'
בר אוריין הוא יאי אי ב"א וב"א יאי ויאי ע"ש ועי' מדרש רבה ריש
פ' תולדות בן יותם הוא ואביו צדיק ואיני יכול לפשוט את ידי בו.
זכות הצדיקים הקדושים יגינו עלינו ועל כל ישראל, להשיב
לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם כחפץ וכתפלת
משה זקהם החונה פה ק"ק קאוולא.

יום ב' ו' טבת ה'תס"ב קאוולא.

אל הקורא.

הַאֲבוֹת עֲמֵרָה לְבָנִים
וְהַבָּנִים עֲמֵרָה לְאֲבוֹת
(מדרש רבה תולדות)

הנני מניש לפניך כעת, קורא יקר, חבר קטן אשר קראתיו בשם עמרת הלויים, כי הוא כולל עמרת תפארת הלויים אשר מעיר „הורוויץ“ מוצאם. צור מחצבתו של נשיא הלויים זה. תולדות רבנו ישעיה הלוי הורוויץ זללהיה הנודע בשמו „השל“ה הקדוש ותולדות בניו ונכדיו עם מעט הלך נפשם. כמדומה ששם מחברתי זו לבדו די להראות על תוכנו ועל מנמת פני, ובאמת חפצתי לבלתי הקדים אליו כל הקדמה. ואף שמץ דבר באוניך, קורא יקר, כי לחנם טעתה לי להרחיב דבר ולהרבות אומר, כי כל איש חכם לב יודע רב התועלת אשר תצא מתולדות אנשי שם. וזכרון אנשי סופת ביהודה וישראל, וכל נפש משכלת התענג בקריאת תולדה כזו. „אם רב ערך השפעת המדעים על השכלת האדם וההתפתחותו. הנה שבעתים יגדל ערך השפעת התולדה עליהן. ואם כל החכמות מרחיבות דעתו של אדם ומעשירות אותו בידענות נחוצות ונכבדות, אך התולדה עולה על כלן. כי היא המסור בידנו אנו המפתחות הנאמנים לפתוח סגור ההרנשות המסונות בלבנו, להוציא הכחות הנפרדים ואת הכשרונות הכלואים אל פעל השלמות“ (לשון הח' המנוח ריינעס) וקנאת סופרים הרבה חכמה אמרו קדמונינו ז"ל, ואם רב ערך מקצוע התולדה במפרות העמים הגאורים בתקופתנו אנו, עאכ"כ לנו עם ישראל הנקראים „עם המפר“. כי אין לנו בגלותנו אלא ד' אמות של ספרות בלבד... עוד כדורות הקודמים קסו גדולינו חקרי לב אנשי רוח אשר נתנו לבם להעלות על ספר תולדות אנשי שם ויהקרו אחרי מעשיהם. וכונתם היחה רצויה שהצילו ממלחעות הנשיה משני הזמן האכזר את תולדות גדולי ישורן, והציבו יד ושם לגדולי עם ישראל

בדורות לפני, ולולי הם כבר עלו בעולם הנשיה, ויאבדו מתוך הקהל קהלת יעקב. ובכל דוד ודוד מאז ועד עתה לא חדלו בישראל סופרים בנושא זה, לחק על ספר דברי ימי חיי גדולי ישראל, למען יעמדו לדור אחרון למזכרת, אך אחרים מגדולי אנשי המופת לא נמצאו תולדותם עדוכות כיאות וכראוי, ורק מעט מעט נמצא שמו ומשפחתו ותו לא. וכאשר בימינו קמו חכמי התולדה ויערכו לפנינו תולדות עדוכות בבל, כמו „תולדות הש״ך ובניו“, „מדר״ם מלובלין“, „הרמ״א“, „הרש״ל“ ועוד רבים אין ספורות, ישלם לנו ה' כפעלם, לכן קנא קנאתי לכבוד נשיא הלויים זה, הוא רבנו הקדוש „השל״ה“, אף כי תולדותיו כבר נערכו ע״י הרה״ח פרומקין בספרו „אבן שמואל“ על תולדות חכמי ירושלים עה״ק, אך ברבות העבודה על הח' זה לערוך בספרו כל חכמי ירושלים אשר מספרם עלה לערך שתי מאות, כתב תולדותיו בקצרה, ובפרט אל תולדות אבותיו ובניו לא שם לבו, ויעבר עליהם בסקירה שמחית בעלמא.

לכן בראתי כי אין אף אחד מהסופרים מתעורר עד הנה לבנות ולשכלל את היכל תולדותיו ותולדות צור מחצבתו ובניו ניניו ונכדיו, אמרתי לנפשי: יהי מה! ובמקום שאין אנשים אשתדל להיות בין עושי המלאכה מלאכת המאסף והמלקט לקומי בתר לקומי ונגשתי אל המלאכה הכבדה הזאת. אולם קורא יקר! לא אעשה שקר בגפשי להתפאר לפניך לאמר: מחבר אני, סופר וחכם, כי יודע אנכי בעצמי מך ערכי כי לא כאחד מהם חלקי, ולא בין סופרי ישראל מנת גורלי. לא בין כותבי התולדה המצא שמי, וספרי זה איננו פרי תבונתי וחכמתי, אך פרי עבודתי וחלקת עמלי, כי זאת היא מלאכה ואיננה חכמה. אמנם עבודה כתיבת תולדה לא בנקל תעלה בידי מאספה לאסוף שבלים בודדות בעמק רפאים, כי כמה יגיעות כרוכות בעקבה, לאסוף את החומר הרב מכל ספר וספר, המה הספרים הישנים אשר הדרת הזקנה חופפת עליהם, התלויה אך בחפוש וחקירה, בעיון ובדיקה פה ושם, לנקר ולחטט, לקושש קש וללבוץ לבנים, לעסוק בידים חרוצות כבדיקת החומר לעבודתו, עד שיעלה בידו להקים בנין חזק על מוסדות חזקים אשר לא ימוט מפני הרוחות המנשבות בעולם הבקרת, ובפרט ביצירת הצורה ושכלולה כראוי, עד שתהיה בולמת ולא שוקעת. אך אם תחלק את עבודתי זו לחלקים קטנים ודקים מן הדקים, כד״ר חימיא אוטן עפ״י תורת החימיא לחלק כל גשם וגשם עפ״י חלקי הרכבתו, או לא יעלה בחלקי מאומה, וכשמן הצף על פני המים, וכנשר יעוף לשמים, כן יעופו אל על כל הדברים אשר אספתי בילקומי מפי סופרים וספרים שונים ודברו לעו. לא בשרד המליצה יפיתי פני מחברתי, כי אינני מבעלי הלשון ומושכים בשבט סופר, אשר

אל תקורא

שפתנו העבריה חיה בלשונם, ומטרתו אשר הצבתי בספרי היא אך לכתוב תולדות רבנו השל"ה, בשפה פשוטה, לשון עברית ברורה ותו לא.

אדמה, כי בדברי המעטים האלה יצאתי ידי חובתי לקבל את פני המבקרים הבאים במרוניא עם כל מחבר ספר חדש ובדקים בחורין ובסדקין למצוא מוטין שבגלוי או בצנעא, או ללכת סחור סחור עד שהיין יהפך למים... וזאת להם לדעת, כי לא ספרי יקקר תחת ידם, אך ספריהם של גדולי התולדה אשר מהם צברתי ואספתי אח כל החמר לעבודתי זו, וכל הערה קטנה או גדולה אשר יעירו את אוני עליה אקבל בידים פתוחות באהבה רבה ונפש חפצה, ואקבענה בדפוס בספרי על „גדולי חכמי דובנא“ אשר אתי בכתובים. כי גם רבנו השל"ה ז"ל על רבני דובנא יחשב. ואני תפלה, כי יוכני קורא הדורות, לכלות את עבודתו, אשר אנכי עובד בה זה שנים אחדות עד תומה, להציב מצבת עולם לכל גדולי עיר מולדתי „קרית חכמים“ דובנא רבתי, ויוכני להוציאו לאור עולם. ויהי נועם ד' עלי ומעשי ידי יכוון סלה.

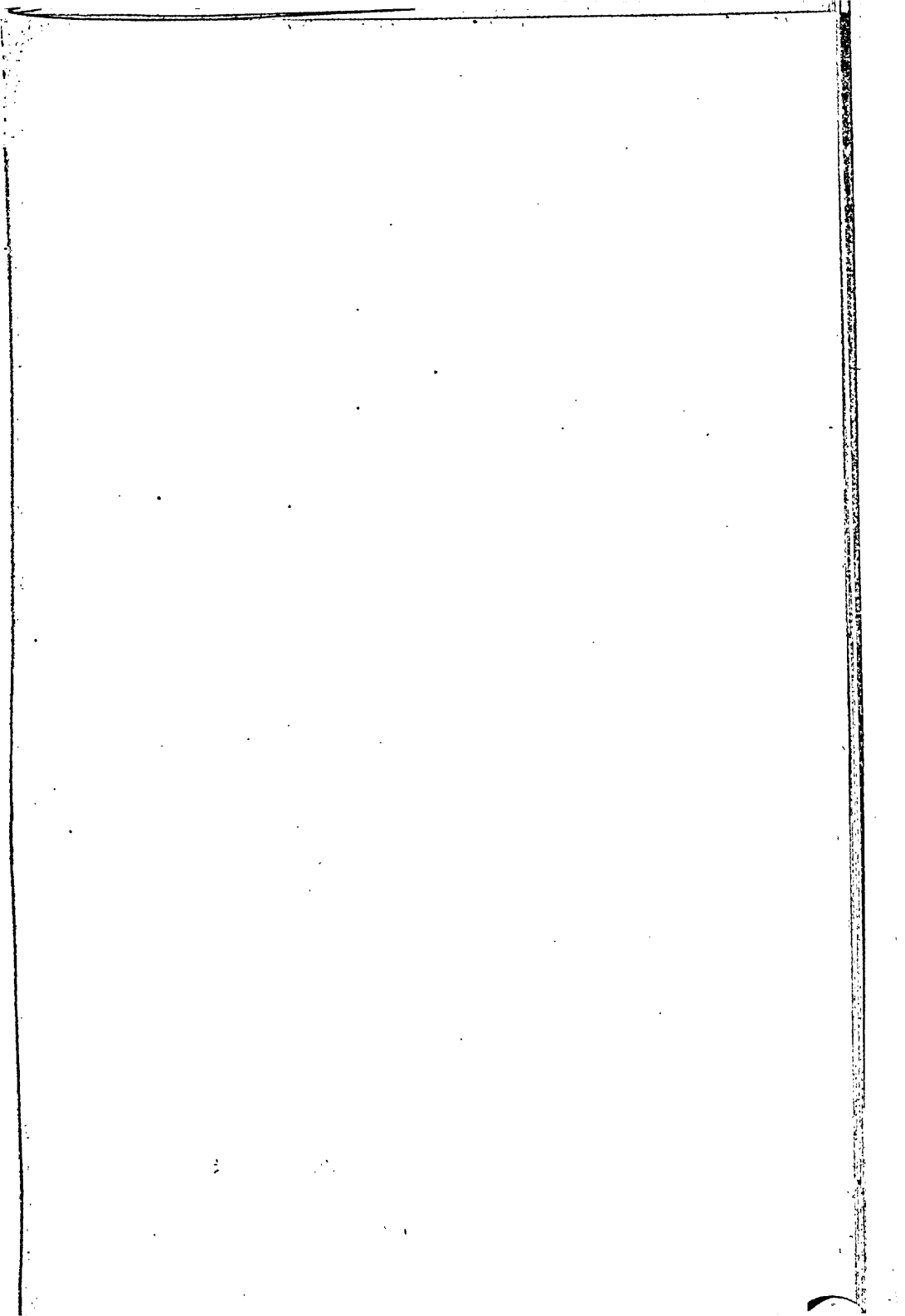
פה יער זאריב הסמוך לעיר קאוולא.

עש"ק ז'א'ת חנכה ג'ל ו'שי'ש'רין ליהודים לפ"ק.

פנחס בר"י פעמים ממשפחה

אזירבאך.

עֲפָרַת הַלְוִיִּם

פרק ראשון

הַנְּאֻהִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם
וּבְמָתָם לֹא גָפְרוּ (שמואל ב' א')

הרב ר' ישעיה הלוי הנשיא מעיר הורוויץ ובניו:
רבנו שבתאי שעפמיל, והרב ר' אהרן משלם זלמן ובניהם.

כשגלו ישראל מארצם אחרי הרבן בית שני ע"י הרומים, לא אבו היהודים הנולים לשבת בארץ אויביהם בני רומי סחריבי ארצם ושורפי בית מקדשם ולראות בעיניהם מדי פעם בפעם את העם האכזר ששדד את רבצם ואת חופשם בארץ אבותם, על כן פנו להם בתחלה צפונה, ואחיז הגלה עם ישראל האוטלל לארצות הצפון בתור עבדים שטכרו שרי הרומים לאדוני ארץ אשכנז, ושם מצאה היונה מנוח לכף רגלה עיפה אחרי מי המבול של רדיפות אימות, גזרות ושמידים וצרות שהאחרונות משכחות הראשונות. והיהודים הנולים שנאחו בארצות הממלכות בצפון מצאו חן בעיני שכניהם האשכנזים, ויגדלו שמה בעושר ובמעלה. או ראה אור היא אור התורה בימינו ונר מצוה בשמאלו, אשר בעד תורתו חרף נפשו למות מות גבורים ובתורתו וכאמונתו הלך ילך היהודי הנצחי מגוי אל גוי וממדינה למדינה ביבשת וימים. וארון אלהים תורת הר סיני הולכת לפניו לנחותו את הדרך האמתית בתרבות ישראל סבא. שם בארץ אשכנז חפרו להם בארות בארות מים חיים נולים מן לבנון בערים הגדולות ווירמיוזא ועוד, ששם יסד האדם הגדול בענקים רבנו גרשון בר יהודה. מאור הגולה" ישיבות, אהלי תם לתמיד וללמד תורת ה' תמימה ככל אשר קבל מרבן של כל בני הגולה רב האי גאון האחרון בזמן וזמן הראשונים במעלה קדושים ומהורים „גאוני בבל" (שו"ת מהרש"ל ס' כ"ט). עד כי בצדק יאמרו המושלים הקדמונים כי „מצרפת תצא תורה ודבר ה' מאשכנז" (שו"ת הריב"ש ס' שע"ו), כי בארץ צרפת זרחה שמש „המאור הגדול" רבנו שלמה יצחקי הנודע בשמו רש"י ז"ל בעיר מרויש. אשר יצק מים על ידי רבנו יעקב בן יקר תלמיד רגמ"ה ואחרי כי בא השמש מאור הגולה בשנת 4800 (שם ושארית בשם שה"ג לחיד"א). וגם הצרפתים עד אשר גלו מצרפת על זרע האשכנזים יתקשבו, כי אחר גרוש צרפת בשנת ששים ושש לאלף הזה, נספחו רוב משפחות הצרפתים לאשכנז

ואחוז גם בלשונם, ועפ"י מסורת הקבלה כי חכמי אשכנז היתה התורה ירושה להם מאבותיהם מימות החורבן, וכן קבלת אבותינו רבותינו שבצרפת (הרא"ש ז"ל כתשובה כלל כ' דין כ'). ובני האשכנזים נפוצו במשך הימים גם בארצות הולאנד, דענמארק, שווערין, פרייסין ומדינת פולין וליטא, וכבר בזמן הרא"ש ז"ל היו קהלות חשובות בארץ פולין ורוסיה (ע"ש ס' נ"א).

א) עיר הורוויץ היא אחת הערים העתיקות באשכנז-כהמין ונקרא שמה באשכנז "Horowitz", (עי' בהלקסיקון של בראקהויז מערכת Горовице). שם נולד הרב ר' ישעיה הלוי נשיא לעדת ישראל בעיר הזאת, אוהב שלום ורודף שלום, נכבד בערתו ובצל הכסף יתלונן, רך עם אל ועם אנשי עירו נאמן הוא, בר אוריין ובר אבהן ממשפחת רם שלשלת היוחסין מגזע הרב יצחק הלוי בהרב ר' פנחס הלוי אחי רבנו אהרן הלוי (הוא הרא"ה) מברצלונה מורע נשיאים ב"ר יוסף, ב"ר בנכנשתי, ב"ר יוסף, ב"ר זרחיה, ב"ר יצחק, ב"ר זרחיה ב"ר שם טוב הלוי, תלמיד מיבהק של הרמב"ן, ותלמיד אחיו רבנו פנחס הלוי הנזכר. נפטר בשנת נ"ג בעיר ברצלונה. והוא חבר ספר „בדק הבית". (עי' אור החיים ערך 293 — וכן העיר הג"מ יוסף אבד"ק סעראצק במכתבו אליו). שרשם לבית אבותם מגולי ירושלים מוצאם.

משם רועה אבן ישראל ויצא אדיר שמו ושם משפחתו על ארץ יסדה עד עולם בשם „אנשי הורוויץ" עד היום הזה לגאון ולהפארת. גפן ישראל נאוני התורה אדרת, לסגל לויים עמרת. שם המליטה אשהו העדינה שני בנים יקרים. שם האהר נקרא שבת-שעפטייל, אשר שמו יצא לשם ולתהלה בעיר פראג המעטירה, ושם השני אהרן משלם זלמן. אח"כ העתיק מגורו מעיר הורוויץ וקבע איתן מושבו בעיר פראג — ע"כ נקרא שמו רבנו ישעיה איש הורוויץ.

ב) בנו בכורו הגאון המפורסם בדורו רבנו שבת"י נולד בערך חצי המאה הג' בעיר הורוויץ במקום אשר אביו כהן בה פאר בתור נשיא ראש ומנהיג, ויצא שמו לשם ולתהלה כאחד הגאונים בדור ההוא. עד שהתחתן עמו הנשיא רבי עקיבא כ"ץ מעיר אובן¹⁾, שהיה ראש לכל הגולה ונתן לו את בתו מרת יוכבד לאשה. (נפטר קרוב לשנת רנ"ו), ושם בעיר פראג ילדה לו אשתו מרת

¹⁾ ואלה תולדות הנשיא רבנו עקיבא כ"ץ מאובן שנעתקו מס', „מטה משה" להגאון ר' משה ספרעכטלא מלשון מגלת יוחסין המועתק בק"ק פראג על ספרא ודייני ר' מאיר מערליס, כס' אונצורת חיים" להג"מ חיים כהן ראפשיץ אבד"ק אוסטראח, וז"ל. איש היה פה פראג גדול בתורה

יוכבד בן יקיר הוא הגאון רבנו אברהם הלוי, הנקרא ע"ש אביו הגאון ר' אברהם ר' שעפמילם. בשנת ש"ב נפטרה אשתו מרת יוכבד בת רבנו עקיבא כ"ץ ונשיא ז"ל בעיר פראג בחודש חשון. — ושלוש שנים אחר מותה עלתה רוחו המהורה השמימה, וזה חקוק על מצבת קבורתו:

שמו"ן

שבתו ב"ר ישעי' הלוי, איש הורוויץ
ראש ומנהיג ודיין הקהלה בן השתדלן
וחתנא דנשיאה עקיבא שהיה ראש לכל
גולה.

(משפחות פראג. 2115 בשם גלעד 77)

בעושר וביחס, אשר בא מגלות ק"ק אובן שהעלילו שם עליו והיה נקרא ר' עקיבא מאובן, וכתוב פה על מצבתו: „רבנו עקיבא כהן ונשיא מאובן“ ומבקש בישיבה של מעלה סמוך לשנת רנ"ז לפ"ק, והיה סכתר כנמוסין ומתוך קנאה העלילו עליו גדולי אויבנארין בק"ק אובן ובא לכאן ובנה בית גדול בנוי לתלפיות והרכיץ תורה ברורו של הגאון ר' יעקב פולק אשר היה אביד בומן ההוא. והאישי ההוא הוליד מאשתו י"ב בנים זכרים ושלוש עשרה בנות, והתחתן עם שתיים עשרה סבנותיו בכהונה, ואחת אשר שמה יוכבד התחתן עם ר' שבתו ב"ר ישעי' הלוי ז"ל הורוויץ, אבי החסיד ר' אברהם הלוי בעל עמק ברכה, אביו של הגאון החסיד בעל השל"ה והרב ר' עקיבא ז"ל זכה לילך לדוכן הוא וכ"ד נפשות והתפאר בעצמו שקיים מצות כ"ה תברכו את בני ישראל כספר כ"ה, ונתקנאו בו השרים גדולים ונכבדים מתוך גדולתו, עד אשר לא שקט בימיו מעלילות, ונצל בזכותו ובזכות תורתו. ויען כי שלשה מאורעות פגעו בו בשלשה רגלים ונצל מהם, עשה שלשה פרוכות שוין זה לזה, והקדישן בשלשה בתי כנסיות, ביהכניס, אלטנאיי, וביהב"ג הישנה וביהב"ג פנחס' והתנה עם הגזברים שלא יפרשו אותן כ"א בלילי הרגלים הראשונים, גם נדב פסוט לביה"כ, פנחס', עם גרות כמספר בניו, ותלוייה שם כאלטימרא, וכן אחר סבניו היה נקרא גרשון וממנו התעפזו כל משפחות הגרשוני, והר, גרשון הוליד את הקצין כמר שמשון הכהן ושמשון הוליד שלשה בנים, שם האחד המיוחד הגאון המפורסם ברורו המופלג כו"ה יצחק בר' שמשון הכהן שהי' אבד"ק ניקילשבורג ומדינת סערין וק"ק ווינא, ומשם לפראג, והגאון ר' יצחק נשא את בת הגאון הגדול כו"ה ליווא מפראג הנזכר בשם מהר"ל מפראג, והיתה שמה לאה ומתה ממנו בלא בנים כהיותו ברכנות בסערין, אח"כ נשא אתותה מרת, פיגלא' והרכה לספר בשבחה על מצבת קבורתה סמוך לציון אביה הגאון כהר"ל מפראג, והוליד עמה שני בנים: א) הג"מ היים כהן שהי' אב"ד ניקילשבורג ואח"כ בק"ק פראג ואח"כ בק"ק פפר"ם ואח"כ בק"ק פוזנא ונפ"ט שם בשנת שופ"ט (עיין פערלעס

גם בת היתה לרבנו שבתי ורבקה שמה (עין אות ב') ומדברי מצבתו ומצבת בתו נראה כי רבנו שבתי היה דיין ומנהיג וראש הקהל בפראג. ורבנו הגאון ר' אברהם מפליני מאד בשבחו בהקדמתו לס', "הסדר אברהם" על שמונה פרקים להרמב"ם בשם "החסיד העניו. המאושר בכל ענייניו, ר' שבתי ז"ל איש סבית לוי הורוויץ ועוד הרבה פעמים בספריו.

Geschichte der Juden in Posen (צד 13). ולהג"ם חיים ארבעה בנים, הבכור הג"ם שמשון אב"ד בלעפלי, וחשני סו"ה דוד שהיה ראש וקצין ודיין בק"ק פראג, ונפטר שמה ו' ב'ז כסלו תמ"ז, — והשלישי הרב סו"ה שמעון ונפטר שמה ט"ז טבת תנ"ד (ע"י משפחות פראג ערך כ"ץ); (ב) הגאון הגדול בדורו סו"ה נפתלי כ"ץ שהיה דרשן בק"ק פראג בחחלת גדולתו ונתקבל לאבד"ק פרוסטיץ ואח"כ בק"ק ניקולטבורג ומשם לק"ק פוין ומשם לק"ק לובלין ושם נגנו הארון הקודש בשנת ת"ז וזו העתקת מצבתו:

קדוש יאמר לו לפ"ק

פה נגנו הארון הקודש, קודש קדשים,
 חכם חרשים, נבון לחשים, בנן של קדושים,
 הגאון סו"ה נפתלי כ"ץ, אשר אור תורתו
 ה' זורח פה ק"ק לובלין אשר ריבה וקיבץ
 פעלים לתורה, בוציגא דנהורא, אספקלריא המאירה,
 מורנו ורבנו, עטרת ראשנו גאוננו, הכהן הגדול
 סאחיו, הגאון הגדול סו"ה נפתלי כהן צדק, החיוק בדיק,
 חבר סדק, אשר אור תורתו ה' זורח בק"ק לובלין.
 עיר ואם בישראל יצ"ו, תנצ"ב ה.

חבר ס' פירות נוסר שו"ת ובסופו נדפס ס' ים כנרת שו"ת מנכרו הג"ם נפתלי כ"ץ אבד"ק מפד"מ בעה"ס סמיכת חכמים. בשנת ת"ז בא בהסכמתו עם הגאונים האלה: הג"ם רבי ר' העשיל והגאון הישיש ר' ליפמאן בעל תו"ט והגאון בעל כניני שלמה על הש"ך, ובשנת ת"ה ע"ס רמ"שק אליעזר הנדפס בלובלין עם הגאונים האלה ועם הגאון ר' שעפסיל בעל וני העסורים, וכותבים שמה על הג"ם נפתלי כ"ץ אבד"ק לובלין ועל הג"ם העשיל ר"מ (כ"ז ח"א קמ"ז ע"ב, לקוה"י בלובלין צד 56). עוד גודע נאמנה כי הגאון ר' עקיבא מפד"מ והגאון בעל המהרשיא גם הם מינצאי חלציו של רבנו עקיבא כ"ץ הנשיא טעיו אובן וכן כותב הג"ם חיים כהן ראפפורט אבד"ק אוסטראה שהיה לו קבלה מאבותיו. — והקדוש הכהן הגדול מאחיו מרנא ורבנא הגאון המרוכס הסהולל סו"ה חיים ברי' יצחק אבד"ק מנרשי גלאטטע ועפרא ס"ט אשר

(א) בנו הנאון החסיד החוקר איש אלהי ר' אברהם הלוי, הנקרא ר' אברהם ר' שעפמילס, נולד לערך בסוף המאה השלישית בעיר פראג, העיר אשר אביו הנאון רבי שבתי היה שמה דיין וראש ומנהיג הקהלה. שם שאב את ראשית תורתו המופלאה ממר אביו הנאון ובישיבות גאוני פראג המעמירה כעת ההיא, אח"כ גלה למקום תורה לעיר קראקא שהיתה אז עמרת הפארת ישראל, לדלות פנינים מעומק ים התלמוד מישיבתה הרמה מרבן של כל בני הגולה רבנו רמ"א ז"ל, והוא אצל עליו להיות פי שנים ברוחו ודרכו המופלא אשר ברוב כינתו ותבונתו בכולי התלמודי ובפוסקים ראשונים ואחרונים, ותהיינה גם אצלו התורה והפילוסופיא משולכות ומצומדות אשה אל רעותה. או פרש כשחר אורו והאיר עלי תכל בספריו היקרים. ואם נתבונן היטב בתכונת נפשו, ונחדור פנימה להגיגויו והלך רוחו המחקרית של רבנו הרמ"א ז"ל ותכונת נפש תלמידו רבנו אברהם ז"ל, אז נראה מה קרובים המה קרוב רוחני שני הגדולים האלה הרב והתלמיד, אשר בידם האחת יחזיק היטב ברסן ההלכה והדינים ועניני ודרכי התשובה, ובידם השניה יתירו מוסרות הרעות והאמונות, וכמו רבו הרמ"א ז"ל אשר ברוב חקירותיו והגיגויו עשה לו המורה של הרמב"ם למורה בספרו "תורת העולה" ולא זו מחכבו כל הימים, ועל ידו עמד על דברים הרבה כפילוסופיא, ומטנו נודעה לו הפילוסופיא של אריסטו עד כי יאהב אפלטון גם אריסטו וכל ספרי הפילוסופיא, ועל זאת הוכיחו שארו הרש"ל ז"ל, אכן הוא כראי מוצק עמד על מכונו ויחזק במעויו, כי גם כל הרוחות שבעולם אין מנשבות אותו ממקומו (עיין רבנו הרמ"א הגרן ח"א 5), כן אומר ג"כ תלמידו בהקדמתו לפירושו "חסד אברהם" על ח' פרקים להרמב"ם: "כאשר נתתי לבי ללמוד וללמד השמונה פרקים אשר און וחקר ותיקן הרב הגדול הרמב"ם ז"ל לפירושו מסכת אבות, ינעתי ומצאתי בהם כמה וכמה מעלות טובות וסודות ישרות, אמרות טהורות נכללים בהם, לא יערכם תרשיש ושוהם" והיה מחבב את הרמב"ם מאד, ובפירושו על הרי"ש אבן תבון בהקדמתו הקורא להרמב"ם, "חכם אמתי" ע"ש חכמתו כי רבה היא, אומר, ואולם הוא יותר נאותי, והיה מחבב מאד את דרכי חכמי המחקר ובפרט הפילוסופיא של רבנו משה בן מיימון. גראה כי "רוב התלמידים אשר לא נכו

בקושטנדינא הבורה בהג"ט עקיבא כהן צדק ס"ט. אבד"ק סלאניקי סגולי ספרד היה אחי רבנו עקיבא כ"ץ הנשיא מאובן. והגאון חיים הג"ל היה אביו הג"ם סרדכי גרשון כ"ץ אביו הג"ם יוסף כהן צדק בעה"ס שארית יוסף, גיסו של מרן הרמ"א ז"ל. והקדוש ר' חיים כ"ץ מת בשנת כסערה השמימה לפ"ק (דצ' ישרים 22 הערה 28).

ללכת בדרכי החקירה בגדולותו ובנפלאות מופתי הפילוסופיא כי תפארת בחורים כחם במשנה ובנמרא, בפלפול ובסברא, ומי שלא ידע איפוא יהיה לו דרכי הפרקים כספר חתום, ע"כ הכנים ראשו לעשות פירוש בשפה ברורה עד שיהיו השמונה פרקים בצורף הקדמותיהם מוכנים ושנונים בפי כל איש" (לשון הרב בהקדמתו), ובעודו בימי ילדותו עשה הפירוש הזה אשר קרא אותו פירוש ראשון הנדפס בשנת של"ז, והוא בעצמו קורא אותו שאינו לפי האמת רק לפי הדמיון, ובזקנותו עשה מהדורא בתרא וכתב תחתיהם מן הפרושים המוכנים אשר קבץ ואסף אותם ממורה ומפרשיו ומספר עקרים, ועוד מהפרשנים המדברים בענין המחקר. עד אשר כוהב בעצמו ע"ד הפירוש הראשון. ובפירושי הראשון שעשיתי בילדותי על הח' פרקים ועל דברי הר"ש שבכאן ונדפס בשנת של"ז לפ"ק, לא פרשתי זה הדבר כן. הראשון עוקר וכאשר כתבתי כאן הוא עיקר", עד כי באמת יעלה לפנינו רבנו זה בצלם דמות דיוקנו של רבו מרן הרמ"א ז"ל. ובעת ובזמן שכתב את פירושו הראשון. חסד אברהם" ללמוד וללמד את בני הישיבה דרכי החקירה והפילוסופיא לבל יצטרכו לשמוע את הח' פרקים מפי רבם, חבר את ספרו „ברית אברהם" בעניני ודרכי התשובה והיודוי, והדפיס אותם ביחד בלובלין בשנת של"ו (ולפי דברי בעל אור החיים בשנת של"ד). וכמו רבנו הרמ"א כן גם הוא היתה לשון הקודש חביבה עליו, עד כי כתב את הקדמתו לס' ברית אברהם בדרך שיר עם שמו ושם אביו בראשי החרוזים, ועשה בעצמו פירוש על שירו, וזה הוא.

אנכי עפר ואפר, צ"ל פח"ד ב"ן חפ"ר,

הוה נפסד והופר:

בין המצרים הייתי, עולם הפוך ראיתי,

יגעתי בריש עקביא ומצאתי:

רע רע יאמר, על שוכני בתי חומר,

וכן הוא אומר:

הלא המה בעבירי. היום כאן ומחר בקבר,

הגוף כלה ומחוסר אבר:

מי ימנה עפר יעקב. משנתו נקי וקב.

כי הוא יגיד עקב:

בהבל בא בחשך ילך. עשיר ורש אביון ומלך,

בני הסתכל בסדר כי תלך:

ראה תראה וגם תבין, רגלוהי דאינש אינן ערבין,

ושלא מדעתו אותו חבין:

באשר הוא סוף כל אדם. פתע פתאום יבא אידם.
 המקום אנה לידם:
 ישאוהו במוט בשנים, להורידו אל ארץ מצריים.
 אמינא כי שכיב וניים:
 שמוהו ביגון שאולה. עפר למטה ועפר למעלה,
 עד כי יבא שילה:
 בור ריק אין בו, ציה וצלמות בקרבו.
 תהו ובהו סביבו:
 תם ונשלם שלומתו וזכותו. וישאר אך נ"ח בתיב"תו,
 רמה ותולעה בעדו ובעד ביתו:
 יזעקו זעקה גדולה ומרה, עליך נאמר קרא,
 לא יועיל הון ביום עברה:
 היום הזה נהיית שממה, אין מותר לאדם מן הבהמה,
 מרבה בשר מרבה רימה:
 לכן אמרנו וענינו. אין כחנו אלא בפינו.
 זה היום שקוינו:
 וטרם כלו לדבר עמו, יאכלו חלב זבחמו.
 ושותים ומוצצים את דמו:
 יחד על משכב מנוחתו באו, על פיו יצאו ועל פיו יבאו,
 וכל העם ישמעו ויראו:
 זאת התורה אדם כי ימות, כליון הנוף ורקב עצמות,
 ברוך המחזיר נשמות:
 למה יתגאה אנוש, סופו ענוש יענוש.
 רמה ותולעה ירבה ויכנש:
 הלא יזכור האדם ימי חבלו, ואל יצטער על עולם שאינו שלו,
 והמת יהיה לו:
 רב לו בלחם חקו, יודה ליי וישמח בחלקו
 ויעסוק בתעניתו ובשקו:
 ויזכור לעולם בריתו. תצא רוחו ישוב לאדמתו,
 והבור מתמלא מחולייתו:
 ויי לן דמייתנין, אבילות ישנה דשנינן.
 תורה ומצות עלן מגינן:

יתמו חטאים מן הארץ, נמשלו כבהמות וחיתו ארץ.
 גוף ונפש יחד כלה ונחרץ
 צדיק מצרה נחלץ, אשר לא הלך אחרי לין,
 לכן תגל נפשי בי"י ועלץ:

ובסוף פירושו הוא כותב „על כן עשיתי אלה החרוים, כי שמי ושם אבי בהם רמוזים, בעבור תהיה לי לעדה, שלא יבא אחד מן העדה, ויאמר אני חברתי, לכן בראשם שמי ושם אבי רמותי“.

בעיר פראג ילדה לו אשתו (אשר לא נודע לנו שמה ושם אביה) תרי בני סמוכי, בנו בכורו הרב החסיד הגדול מו"ה יעקב משעברשין, ושם השני הגאון המקובל המפורסם בדורו בשם רבנו ישעיה בעל השל"ה. בשנת ש"ו היה משכן כבוד רבנו בעיר לכוב, ושם חבר את ספרו עמק ברבה, ובנו בעל השל"ה שהיה אז „ניק וחכים“ הוסיף עליו הערות וביאורים בהיותו שם בביתו, הגם שהיה עור צעיר לימים, כי אחיו הגדול ר' יעקב הלוי המובא שם בספר דף ז' ע"א לא היה דר בלבוב, כי בק"ק שעברשין (הקדמת השל"ה שם). והדפוס את ספרו „עמק ברכה“ בקראקא בשנת ש"ס טוב (שנ"ז 1597) (אנשי שם בסבוא XII, עמודי העבודה צד 133). ובנו בעל השל"ה העתיק את כל ספרו עמק ברכה בספרו השל"ה בעת שאין בנמצא עוד בזמנו והיה יקר במציאות (הקדמת נכדו בווי העמודים).

בשנת ש"ב הדפוס עוד הפעם מהרורא בתרא מספרו „חסד אברהם“ עם הוספות רבות ובפרט בהקדמת רבנו שמואל אבן תבון, אשר קרא אותו בשם פירוש האמתי.

זמן מותו ומקום מנוחת גופו המפורסם נעלם מאתנו, ואלה הספרים שחבר רבנו, (א) ברית אברהם הנזכר לעיל.

(ב) חסד אברהם. נדפס יחד עם ספרו ברית אברהם בשנת של"ו, או של"ד בעיר לובלין, 2°. ונדפס עוד הפעם מהרורא בתרא בשנת ש"ב בקראקא 4°, והספר ברית אברהם עוד לבדו בסידור „שער השמים“ הנדפס ראשון באמשטרדם בשנת תע"ז. הם חסד אברהם נדפס אצל התלמוד בכמה דפוסים.

(ג) ס' עמק ברכה, בדיני ברכות ומעמיהם, עם הגהות בנו רבנו ישעיה בעל השל"ה, קראקא שנ"ז 4°, ונדפס עוד הפעם עם ח' בנו הנזכר להמרדכי מס' ברכות הנקראים בגני ישע, ח' נכדו הרב מו"ה שעפמיל ע"ס ברכות ועוד חידושים— באמשטרדם בשנת תפ"מ 8°.

(ד) ס' יש נחלין, הוא צוואת הרב ברברים שבקדושה והגהות ישרות ונדפס

עם הגהות והוספות מכנו הגדול מו"ה יעקב בפראג שע"ה, ועוד עם צוואת נכדו הרב ר' שעפמיל באמשטרדם תס"א 4^ו (אור החיים ערך 232).

אלה תולדות רבנו אברהם הלוי, איש צדיק, תמים בכל דרכיו ותסיד בכל מעשיו, מתלמידיו רבן של כל בני הגולה רבנו משה איסרלש — הרמ"א ז"ל בעל המפה — (עי' שה"ג לחיד"א וסיה שם).

(ב) בתו מרת רבקה מתה בילדותה בעיר פראג, ולא נודע לנו מי היה בעלה. ואלה הדברים החקוקים על מצבתה:

שלימי

תמוז... רבקה בת ר' שבתי הדיין

ומנהיג ק"ק פראג, חתן הנשיא עקיבא

מאובן כ"ץ. (משפחות ק"ק פראג 2125)

(ג) בנו השני של הרב ר' ישעיה הנשיא מעיר הורוויץ היה הרב ר' אהרן משלם זלמן הקדוש הי"ד אבי הרב הג"מ שמואל אבד"ק דובנא ולובומלא אא"ז של בעה"ם גאון צבי (ממכתב הג"מ יוסף לעוונישמיין אבד"ק סעראצק) ואבי הרב ר' ישראל הלוי איש הורוויץ. — ולהרב מו"ה ישראל הלוי הורוויץ בן ובת: (א) בנו הגאון המפורסם בדורו האשל הגדול נשיא ישראל הפרנס דר"א מו"ה פנחס הלוי הורוויץ. (ב) מרת רבקה שמערן אשת הרב ר' אהרן משה תאומים אא"ז של הגאון בעל קיקיון דיונה (עיין ד"ק 85 בהערה שם). והר' ישראל הלוי הורוויץ נפטר בשנת של"ג בעיר פראג. וזה נוסח מצבתו:

שנת של"ג לפ"ק. י"ד תשרי

ה"ה ישראל בן זלמן ישעיה²

אביו ז"ל בנה אריאל, ומסר

נפשו על עמו ישראל, וזכה

לקבר מתחת לבית אל.

(גל-עד משפחות פראג 89, 2798).

הגאון ר' פנחס הלוי הורוויץ היה פרנס דר"א בעיר קראקא ונמצאו התימות

² לפי דברי הח' האך והערות הד"ר קויפסאן הוא אביו של הגאון ר' פנחס הורוויץ גיסו של הרמ"א, ויוכל להיות כי צ"ל בן זלמן בן ישעיה — לפי דברי הג"מ יוסף אבד"ק סעראצק (עיין בד"ק בארוכה שם 85 בהערה).

ידו בפנקסי הקהלה על פסק מיום א' ו' תמוז שנ"ו ושנת שנ"ה חזוהם שם פנחס הלוי הורוויץ מקראקא (עי' האסיף הרמ"ו צד 453). ובשל"ה עמוד השלום טובא לשון המכתב שכתב לשארו הג"מ פנחס. אשתו הראשונה מרת לופט בת הגאון ר' בצלאל חריף בהגאון מהר"ל מפראג (ס' מגלת יוחסין) ואשתו השניה מרת מרים בילה בת מ' ישראל איסרל אחות הרמ"א, נכתב עליה בפנקס החזיק (דף ע"א) „ונשמת הוקנה היקרה הגבירה הרבנית מרת בילה בת הר"ר ישראל זיל ביום ו' ח' אלול שעז"ל לפ"ק" ועל מצבתה שנתחדשה נחרת בשגנה ה' אלול. וזה תואר מצבת קבורתה:

מרים אחות משה ואהרן (?), נסמכה מיתת מרים
אחות משה ואהרן לפרשת פרה מפני שמיתתה
מכפרת, קבורת מצבה תהיה לה עדה ולמוכרת,
עד שתהיה עם שאר צדיקים ננערת, ועד יום
התחיה תהא נפשה צרורה בצרור החיים והלכה
למנוחתה בערב שבת סמוך להכנסת כלה. ה'
אלול לפ"ק שם מרים בילה לפ"ק

(לוחות זכרון 44).

ובפנקס דח"ק דשם מפורש „ואת נשמת האשל הגדול הראש ומנהיג הישיש
הוקן מריה פנחס סגיל בן החבר מ' ישראל נפטר י"ז טבת שע"ח לפ"ק" (עי' מפלת
עיה"צ). — ולהג"מ פנחס הלוי הורוויץ שני בנים ובת: א) הגאון מריה יהושע הנקרא
כשמו יהושע הארוך³; ב) הג"מ יצחק אבי הרב מ' ליפמן הורוויץ חתן הגאון מו"ה

³ ואלה תולדות הג"מ יהושע בקוצר נמרץ הנוגעים למשפחת בריי-מארישאלקאוויץ
ברובנא. להג"מ יהושע הארוך בן: א) הג"מ שמואל שמעלקי הלוי איש הורוויץ אבד"ק
טארני, ב) אבי הגאון מו"ה סאיר הלוי איש הורוויץ אבד"ק טיקטין אבי הגאונים, ג) הג"מ
יעקב יאקול אבד"ק אה"ו, ד) הג"מ צבי הירש האבד"ק טשארטקוב. להגאון מו"ה יעקב יאקול
אבד"ק אה"ו חתן הג"מ יהושע העשיל אבד"ק טרלי בהרב הפרנס מו"ה ישכר, בעריש מקראקא
בהגאון רבי ר' העשיל שני בנים ובת: א) הג"מ כהנא מניס האבד"ק זסיגראד חתן הג"מ
יעקבא מפראג, גיסו של הגאון הנודע ר' יחזקאל סגל לנדא בעל „נודע ביהודה", ב) הגאון
המפורסם ברורו מו"ה יצחק הלוי הורוויץ אבד"ק אה"ו חתן הרב הכפרסם מ' יעקב באבד
מבראדי, גיסו של הגאון המקובל מו"ה נפתלי הירץ אבד"ק דובנא. ג) אשת הג"מ בנימין וואלף
סגל לאנדא מאטא. ד) להג"מ צבי הירש אבד"ק טשארטקוב שלשה בנים: א) הג"מ נתום,

(ב) הגי' שמואל שמעלקא האבד"ק ניקלשבורג, (ג) הגי' מנחם הלוי האבד"ק פפדי'ם בעל „הפלאה". (ו) להגי' מנחם בניס הלוי בן: הגי' יהושע העשיל אבד"ק דאמבראווי חתן הגי' ארי' ליב בהג' הפרנס מו"ה אברהם ר' חיים'ס מלובלין. (ז) להגי' יצחק הלוי אבד"ק אה"ו ארבעה בניס ושבע בנות: (א) הגי' מרדכי צבי הלוי אבד"ק הארחוב, ברארי, חתן הגי' משה אבד"ק סטנאב בהג' דודו מו"ה נפתלי הירץ אבד"ק דוכנא. (ב) הגאון מו"ה שמואל אבד"ק אמשטרדם, (ג) הגי' אליעזר אבד"ק ולאויץ חתן הגי' שאול אבד"ק אמשטרדם, (ד) הגי' נתן הלוי אבד"ק שדה לכן, חתן דודו הגי' נפתלי הירץ אבד"ק דוכנא ומנ"כ בדוכנא, מת בלא וזש"ק. (ה) מרת אסתר אשת הגי' משלם איגרא האבד"ק טיסמוניץ ופרעשבורג בעה"ס שו"ת „משלם איגרא", (ו) מרת גיטל אשת הגי' דוב כעריש אבד"ק הנובר, (ז) מרת רחל אשת הגי' מנחם נחום קאצינעלבוניץ אבד"ק כירז, (ח) מרת העסא אשת הרב ר' יונה יהושע בהגי' שמואל מלוברטוב, (ט) אשת הגי' חיים אבד"ק ראדויל בהגי' שלמה בעל „טרכנת המשנה". (י) אשת הגי' יעקב צבי אבד"ק פירקאמין בהגי' נפתלי הירץ אבד"ק דוכנא, (יא) אשת הגי' מנחם מענדיל מלוסקי. (יב) להגאון מו"ה מרדכי צבי הלוי אבד"ק אורחוב שתי בנות: (א) אשת הרב הצדיק מו"ה משלם זלמן בוויילנא נקוב בשם ר' זלמן אוריס, נפטר בוויילנא וקן ושבע ימים ביום ב' מנחם אב שנח תקצ"ו ואשתו מרת יוטא דבורה בת הגי' מרדכי צבי מתה ב' דר"ח חשוון תקפ"ג. (ב) מרת ברוינדיל אשת הרב הגביר האדיר הנודע בצדקתו מו"ה צדוק כהרב המפורסם מו"ה דוד פרנס-מארשאלקאוויץ כהרב ר' משה פרנס כהרב ר' משה כהר"ץ מו"ה אברהם פרנס בהגאון מו"ה זאב וואלף אבד"ק אליק, חתן הגאון ר' שלמה ליבש'ס אבד"ק לובלין רבו של בעל השליה (ועיין בסאמרי „לקורות היהודים בוואלין" הצפירה תרס"א גליון 167). זהרב הנודע ר' צדוק מארשאלקאוויץ הוא צמרת הארו ראש משפחת בר"ץ (ר"ת בני ר' צדוק) בדוכנא חותנו של הגאון מו"ה יצחק אליהו לנדא מ"ס ד"ק ווילנא, בעה"ס „מענה אליהו", „ברורי המרות" לבאר דברי הסכילתא ו„כיצו המרות" להבין מליצת הסקרא ועוד חבורים רבים ויקרים, וכעת נדפס ספרו „אחרית לשלום" באור על סדר התפילה שנשא בכ"י אצל בנו הרב ר' שמואל נ' לנדא בדוכנא (עיין עיר ווילנא 92), וחתן הגאון המפורסם שלשלת היחס צדיק ונשגב מו"ה צבי הירש הכהן ראפפורט בעה"ס „עורת כהנים" ו„תוספות העורה" על הספרא ח"א נדפס (בווילנא תר"ה) ע"י הגאון המחבר, ח"ב (ויטאמיר הרכ"ו) ע"י חתנו הרב הגדול מו"ה שלום הלוי מאירסאהן, וחתן הר' יעקילא מוויילנא. ואת יתר תולדות הרב הנודע ר' צדוק מארשאלקאוויץ ובניו ונכדיו כתבתי באריכות בספרי „קריית חכמים" ותולדות גדולי עיר דוכנא רבתי אשר אתי בכתובים, ויתר משפחת הורוויץ ומצא כל קורא סבין כס' „תולדות משפחת הורוויץ" לירידי הרב התריף מו"ה צבי הירש הלוי הורוויץ בהגי' חיים הורוויץ אבד"ק קראקא, אשר אתו בכתובים.

אברשקא ⁴) בהג' מהר"ם קאצינלינבויוגין בהגאון השר וואהל. -- ג) בתו טרת הינדא אשת הגאון מהר"ם קאצינלינבויוגין בהשר וואהל אבדיק בריסק דליטא והגליל, (עי' ג"ש דף כ"ד, ד"ק 85).

פרק שני

עיר הורוויץ הרה, קרית פראג ילדה,
ארץ הצבי גדלה שעשועיה, אוי!
אמרה רקת שאבדה כלי המדתה.

רבנו ישעיה ⁵) הלוי הורוויץ, ואחיו רבנו יעקב הלוי הורוויץ.

א) הגאון הקדוש רבנו ישעיה סג"ל הורוויץ נולד לאביו הגאון רבנו אברהם בעיר פראג, ושם שאב את תורתו המופלאה מכאר מים עמוקים ממר אביו הגאון ז"ל אשר למדהו בילדותו, וגם בחכרת גאוני ורבני העיר פראג. אחיכ יצא יחד עם אביו הגאון מפראג בארץ ביהם ללכת ארצה פולאניא, ויבאו לעיר קראקא, שמה הקשיב לקח מפי הגאון האדיר מו"ה שלמה בהג"מ יהודה ליב אבד"ק פולנאה ואחיכ בלובלין, הנקרא בשמור' שלמה ר' לייבשיס, או מהרש"ל השני ⁶), וכן מוכיר בספרו את הגאון מרש"ל בשם מורי, אך מפני תואר הכבוד של המרש"ל, אבל לא היה מתלמידיו, וכן היה רבנו מתלמידי רבנו מהר"ם מלובלין כנראה משוית מהר"ם מלובלין אליו ס' ל"ט, ב' י"א מ"ט. (עיין תולדות מהר"ם הגורן ח"א, עמודי העבודה 133).

⁴) להרב מו"ה ליפמאן הורוויץ מאשתו כרת אסתר בת הגאון מ' אברשקא קאצינלינב. ביוגין בן הרב מו"ה ארוי' ליב מכאטשאטש ראש מדינה דק"ק לבוב והגליל, אבי הג"מ זכריה מענדיל אבדיק פאדהייין תלמיד הגאון בעל פני יהושע, חבר ס' זכריה משלם, זכריה המכין ומנורת זכריה. ני כפ"ס דאדר ערב חנוכה תקנ"ב, ואבי כרת שפדה אשת הג"מ בעריש אבדיק הג"ל בהגאון בעל פ"י. והג"מ דוכעריש ספאדהייין הוא אבי הג"מ צבי הירש רוזניש אבדיק לבוב בעהח"ס תשע שימות (ד"ק בשם חג"ב).

⁵) הבאתי את תולדות הקדוש רבנו של"ה כראש אף כי אחיו הרב ר' יעקב היה גדול ממנו והוא הכבוד, אך מפני כבודו של רבנו השל"ה.

⁶) רבנו השל"ה מוכיר את רבו מהרש"ל השני הרבה פעמים בספרו זויל: בשלמתי תורת

כשמן תורק שם רבנו ישעיה, ויציא שמו הטוב ומבעו בעולם ועורו צעיר לימים התנוסס להפארת בני דורו ויעל על כל בני גילו, כי חננו ה' בכשרונות נעלים למאד, ונוסף ע"ז הנה קדוש מרחם וכנויר ה' מלידה ומבטן ויתנהג בדרכי הפרישות והטהרה עד שהתחתן עמו הנניד והקצין פרנס הדור מויה אברהם מויל חר מראשי העדה מקיץ ווינא הבירה ונתן לו את בתו ח"י לאשה, אשר כתוב על מצבתה: בדורה היו אומרים עליה שלא הניחה ממעשי האמהות כלום, ומ"כ בפראג אצל קבר א"ז (7) (עיון צוואת ר' שעפטיל). קרוב לשנת ש"ן היה משכנו אצל אביו הגאון ר' אברהם הלוי בעיר לבוב ושם עשה הגהות על ספר „עמק ברכה" של מר אביו והיה אז בעת ההיא „יניק וחכים", בכל זאת יציא שמעו בעולם כאחד הגאונים בדורו של מהר"מ מלובלין ובעל הלבושים". בשנת ש"ן בהתאסף ראשי עם יחד מנהיגי הועד דארבע ארצות פולין, בעיר לובלין ביריד גראמניץ, עמד גם הוא על המנין לחוק התקנה הקדומה שלא ישתדל שום רב בישראל להשיג רבנות ע"י ממון. עם גאוני קשישאי ורבו הגאון מהרש"ל השני בראשם —

בק"ק קראקא אצל רבי זכוריי הגאון החסיד מו"ה שלמה ז"ל, ויגיע שהיה מנדיק עש"ק ולא רצה לילך לקביעת הסעודה, ואמר שהוא ק"ו מסעודת מילה שחלה מו"ח אב עד התענית שאין אוכלים בשר כי אם הבנין ולא יותר, והנה אכילת בשר בימים האלה אינה אלא מנהג בעלמא על כ"ז נוהגין שלא לאכול יותר ממנין. קביעת סעודה בעש"ק שהוא דין דגכרא עאכו"כ (מסכת שבת קצ"ח רפוס ויטאמרי). ועוד הוא מביא את רבו הנ"ל „קבלתי ממורי הגאון מהר"ש מלובלין שקבל איש מפי איש מפי הגאון רבנו ר' יעקב פולק שלא לעשות קדוש ולאכול כליל ראשון של הנ השבועות קודם צאת הכוכבים (מסכת שבועות שם). ועוד פעמים רבות עצמו מלספר.

(7) והגני נתן לפני הקורא העתקה מס' גל-ער חלק אשכנזי ששלח לי איש חסדי הרה"ח הישיש מו"ה שלמה בובער מלובוב: (46) ח"י די טאכטער דעס פראָממען געלעהרטען אונד געמיינדע-פֿאַרשטעהער אברהם מויל אויס וויען, גאטטין דעס פראגער אָבערראבבינערס ישעיה הלוי. דיעוער לעצטערע ישעיה הורוויץ ואהן אַבראַהאַמס ואהן שכתי שעפטעלס זאהן ישעיה'ס, נאך זיינעם הויפטווערקע געוועהנליך של"ה גענאנט, וואר אָבערראבבינער אין פֿיעלען געמיינדען אלס: פאזען, קראקויא, וויען, פראנקפורט אַם מאין וואָ וויר איהן 1608 אונד 1612 פינדען אונד ווייט 1614 אַבערראבבינער אין פראג 7 יאהרע לאנג. 1621 פאָג ער נאך יערווא-לעס, ווא ער פרייטאָג 19 נאוועמבער אַנקאס. ער ווארד ראבבינער דער דייטשען געמיינדע דאוועלבסט, דאך באלד מראַעען איהן שווערע ליידען. רער פאָשאַ ליעס איהן אונד מעהרערע אנגעזעהנע ראבבינער אינ'ס געפֿענגניס ווערען אום איין בעדייטענדעס לעזעגעלד צו ער-

ומוריו הגאון מהר"ם מלובלין והגאון בעל הסמיע⁸. בשנת שניז הריל בעיר קראקא יחד עם אחיו הגדול מו"ה יעקב הלוי שדר בעיר שעברשין את ספר „עמק ברכה“ למר אביו הגאון בשם „אמר המניה“. בעת הזאת היה מנהיג את נשיאות הרבנות

פרעסען. נאך זיינער בעפרייאונג צעג ער נאך טיבעריאס ווא ער צירקא 1630... אונד באלד דארויף זיינע צווייטע פרויא חוה טאבטער דעם אליעזר אונד איין קליינעס טעכטערעכען שטארבען.

⁸ ולהראות גדולתו של רבנו השליה הנני להעתיק לך. קורא מסביל! התקנה הניל, אף כי נדפסה במקומות רבים (הלבנון תרכ"ז גליון 34. לוחות וזרון 17 הערה 9). זו"ל התקנה:

יצתה תקנה שנת שמיז ביריד גראמנין בלובלין שלא ישתדל שום רב בישראל להשיב משרת הרבנות ע"י הלוואה או מתנה הן ע"י עצמו והן ע"י אחרים ולא יחויק ברבנות ע"י כסף וזהב, ולא ע"י מסון מוקדם או מאוחר, או ע"י איזה ענינים אחרים, קרובים ורחוקים המביאים הנאת מסון, וכל איש ואיש אשר יקשיח לבו ויאטום אונזו משמוע בקול התקנה הזאת, לא יאבה ה' סלוח לו, מהיות כי באים אנחנו בברית ובאלה, ומקבלים עלינו בקשר חוק ואמיץ, לצאת במערכה נגד המסרב לרדפהו עד תרמה לרתותו בשתי ימים, ולהבדילו סכל קהל הגולה ומכל קדושת ישראל, כי יהיה מגורה משני עולכות. גם נפרסם קלונזו ברבים וזלת שאר עונשים קשים ולהשומע ינעם ותבא עליו ברכת טוב, והתקנה תקום לדרור דורים, עד עמוד הכהן לאורים, בהסכם גאוני ארץ, גודרי הפרץ. בשנת ש"ן נתחוקה התקנה בדבר רבנות שלא לקנות הרבנות משר העיר, כאשר יעשה מאז ומקדם בימים ההם, בימי כנה"ג בבית שני, לואת עשינו קללות וסניגים גזירות וקנסות על דבר הרע הזה, ובאנו על החתום, ובכל עת ברירת רב, מוכרחים התון והשמש לקרא כרוז.

הק' שלמה מלובלין (הוא ר' שלמה ר' לייבוש'ם רבו), הק' יושע ולק כ"ין בעל הסמיע רבו, הק' מאיר מלובלין התן הנ"מ יצחק מקראקא רבו, הק' שמואל אידלש ב"ם יהודה הלוי (הוא הגאון בעל מהרש"א), הק' בנימין אהרן תריף מטיקטין, הק' זכריה בער אלטער, הק' אייויק מלבוב, הק' לייב איילענבערג, הק' וואלף אויערבאך ספונא, הק' דוד טשעברשין, הק' יצחק כץ ר' נטע'ס, הק' יעקב כץ בר' יצחק, הק' בנימין בינוש, הק' יהודה ליב סברסק דליטא, הק' יוסף קאוי, הק' שמשון בר' בצלאל סקרעמניץ (אחיו מהר"ל ספראג), הק' זעליג סבעלו, הק' משה בר' אהרן מליטא, הק' יהודה סגל בר' שניאור, הק' אפרים איש לונטשוץ (בעל עוללות אפרים וכו'), הק' משה, הק' ישעיה ב"ם אברהם הלוי הורוויטץ, הק' סנהם בענדיל ר' אביגדור'ס מקראקא, הק' בנימין אלקנה בר' אליהו ז"ל, הק' אברהם בר' שלמה מונער, הק' מאיר מאנש, הק' קאטיל כץ ממגרש לעמבערג (ראה אנשי שם 100).

בערי וואָלין, והפס שם ישיבות רבות ותלמידים לאלפים שאבו ממקור תורתו, כעדות בנו הגאון ר' שעפמיל וו"ל: ובהגיע דור את דור אבי חיל לאורייתא, בוצינא קרדנייתא, למוב יצא שמו ושבח מעלתו וחסידתו, כאשר יראת חמאו היתה קודמת לחכמתו והר' עמו בכ"מ הלכה כמותו, בלמוד התלמוד היה יורד ונוקב עד התהום, בפלפולא הריפתא, כדוב שכול וכארי נוהם, והפס ישיבות רבות לשם ולתפארת, נופת תמוננה שפתותיו עתק מדברת גדולות לקבל אלפי נושקי הגבורים נאורת, ירו גוברת, הרים עוקרת, ומכח שבילדותו זכה למעלות גדולות שנתקבל לאביד ומו"צ בקהלות גדולות וגלילות, ויט שכמו לסכול סבלות משא העם הזה, כרועה צאנו לנהל על מי מנוחות במילי דשמיא ובמילי דעלמא שאַל יפלו בעמקי שוחותי (בהקדמתו לוי העמודים). וכן מספר רבנו בעצמו בספרו, כי היה אביד ורימ בארץ וואהלין ורוסיא: „דעו בני כו זכני הד' להיות טרביץ תורה כמעט בכל המדינות ועיני ראו שחלק גדול יש בארצות, באלו ארצות החמים ושם באמת נשרש קודם לעומר, אבל בארץ פולין ומכ"ש בארץ רוסיא וואָלין ליטא שם נשרש אחרי העומר" (שער האותיות), ובשנת ש"ם היה אור תורתו זורח בגליל עיר דוכנא רבתי⁹

⁹ וראיתו להעתיק למען הקוראים היקרים וכפרט לעיר כולדתי דוכנא אשר חן מקום על יושביו את גוף השו"ת מהר"ם מלובלין ס' ל"ט: „שליש אה"י הנעלה, העולה מעלה, בשם ותהלה, ר"ג וריה מריה ישע'י סג"ל. מהודעני' למכ"ת על דבר הגט הניתן שם קרוב לגכול כ"ת והאשה היושבת ת"י ב"ד למכ"ת בק"ק דוכנא אשר שם האשה מחוקת במקום הכתיבה והנתינה מירוש', רק שבמדינת פולין שהי' מקום לדתה היה קירין אותה שמה מירל וכן תקרנו אחר שמות קרוביה ונקראת בשם מירל, והמסדר הגט כתב בנט סרים לא בשם דערוס' ולא במקום הכתיבה והנתינה, ואיכ פשוט הוא מאחר שלא נקראת בשם סרים מעולם וגם לא הורגל במדינותינו שהי' קורין למרים מירוש' ולא למירוש סרים, אפילו בשם דערוס' איכ הגט זה פסול הוא כמבואר בדברי ראשונים ואחרונים, והראוי עליהם לכתוב בנט שם מירוש' לבד, ומן הרין היה ראוי לכתוב בנט שם מירוש' לבד כי הוא השם המהוקק במקום הכתיבה והנתינה למקום דירתה במקום שמבירין אותה, אע"פ שהיו קורין לה בעוד סקומות בשם אחר כמ"ש בעל התרומות וק"ו בג"ד שכבר נשתקח שם מירל ממנה ונוסף ע"ז ששם מירוש' ומירל קרובים זה לזה, מ"ם כדי לצאת מכל הספקות הסכמנו שיתנו גט אחר ויכתבו בגט מירוש' דמיתקריא מירל, דמאחר ששניהם אינם לשון הקודש, לכן אין לכתוב הכבונה ואתר יגזור על אותו איש שיפטור אשתו ראשונה בנט כשר, ושמענו שאותו האיש כבר נשא אשה אחרת על כן מוגזר עליו וירגו עם כ"ת וגם על זאשתו השניה שתפרוש ממנו עד שיפטור את אשתו הראשונה בנט

כנראה מתשובת מהר"ם מלובלין אליו ס' ל"ט. וזה דבר פלא אשר השוית אל רבנו השל"ה היא היחידה בשו"ת מהר"ם מלובלין שנוכר בה פרט השנה, ולתפארת עיר רובנא רבתי וכתה לרעת את פרט השנה אשר היתה תחת רב הגליל ר"מ ור"ג כבעל השליה.

בשנת שס"ג היה אב"ד ורימ בק"ק אוסטראה והגליל, ושם בא בהסכמה ע"ס מנזח הוהבי' להגאון ר' שלמה ממעזריטש תלמיד הרש"ל, שהצטרף שם בהסכמתו עם הגאון בעל הלבושים, ובעל עוללות אפרים, ורבו בעל הסמיע, והתם שם בלשון: "צעיר אנכי לימים, קטן שבתלמידים", וע"ס "מקור החכמה" וע"ס "מקנה חכמה" מאת הרב המקובל מו"ה יהודה ליב פוחאוויצער (כ"ו ח"ב קס"א, שה"ג לחיד"א אות ב' ס"ו). בעת ההיא שלחו לו מנהיגי עיר קראקא מכתב הרבנות לשבת על כסא' קראקא אחרי מות הגאון ישעיה מנחם בר' יצחק אבד"ק קראקא מחבר ספר "באורים ככרו ה"ר" (ר' קראקא שס"ד). אכן הוא נזר אחר מלקבל על עצמו משרתו זאת (לוחות זכרון 13). ויובל להיות שזיה בעת הזאת אב"ד ורימ בקהלות המפוארות פהנא. וויען (עיין גל-עד עמודי העבודה צד 133). ומדברי רבנו על אדות הרבנות בוואלין בספרו: "כשהייתי בחול בארץ וואלין שאלתי לאותן הראנדערש שיש להם אוצרות חמץ בחביות יין שרף וזוכרים אותם לא"י קודם פסח איך נוהגין? והיו אומרים שכך נוהגין מקדמת דנא" (מס' פסחים פ"ג), אנו למדין כי לפני שלש מאות שנים כבר היו קהלות ישראל בארץ וואלין עתקות יומין שהיה להן בקבלה מאבותיהם משנים קדמוניות. סביב לשנת שס"ו נתקבל לאב"ד ורימ בק"ק פראנקפורט ע"נ מיינ (10) ואנשי העיר שמחו לקראתו ופזרו לו מלא כבוד, וגם קצבו לו

כשר כניל ובכן שלום על דיני ישראל, כה דברינו ההותמים היום יום ב' י"ג אדר ש"פ לפ"ק. נאום הצעיר סאיר בו'.

(10) לתועלת הקוראים היקרים אשר חקירות קדמוניות ישורן חביבות עליהם הגני נתן פה את כתב הרבנות שנתן לרבנו מאת פרנסי וראשי מנהיגי הקהל דק"ק פפדיס אשר העתיק עבורי איש הסרי הרה"ח הישיש מו"ה שלמה באבער מלבוז (מס' פראנקפורטער ראבבינער להרה"ג מהר"ם ד"ר הורוויץ אבד"ק פפדיס ח"א צד 58) ספנקס הקהל: קבלנו עליו את הרב האלוף הגאון מוהר"ר ישעיה בן מוהר"ר אברהם הלוי ז"ל להיות לנו לאב ב"ר וריש מתיבתא כורה צדק יורה יורה, ירין ורין, יתיר יתיר ובידו שבט מושלים ומטה אלקים, להקטיר עמוד התורה והקיה ומשפטיה ולהעניש העובר להאכילו כפרי מעללו בצרוף ב"ו יצ"ו ודוקא שיסכימו עמהם שני הגבאים יצ"ו, אך ברבר דיני ממונות בין איש לרעהו המרוצים לרין בפני אב ב"ד או עם המצטרפים אליו אם יצא דבר אב ב"ד להכריז את איש אחד. הן מבני עירנו או מבני

פרם מקופת הקהל סך ארבע מאות זהו' מדי שנה בשנה ביריד תשרי וביריד ניסן, גם התחייבו א"ע לקנות מאת הממשלה זכות עירוניות עבור בנו הקטן מ' יעקב וחתנו מו"ה ווייביש ובתו נחמה. כי יהיה להם זכות האזרח לגור בעיר הזאת כשאר אזרחי העיר פפר"מ, ואם לאו אז מחויבים לשלוח אותם על הוצאות הקהל לעיר

עירות אחרות לא יוכרו בלתי ידיעת הקצינים הנבאים דחברותא יצ"ו כי טעמם ונימוקם עמהם, והאב ב"ד אין מחוייב לשמוע בין איש לאחיו בסך שהוא עשרים והובים ולמטה כי אם הנבאים דחברותא יצ"ו מחוייבים לשפוט. שנית קצבנו ליתן להאב ב"ד יצ"ו הנ"ל מאתים והובים מעות מוכנים מעות טוב ככל יריר תשרי וכן מאתים והובים טוב מעות ככל יריר ניסן מחסת שבר בטלה הכתובה בכתב רבנות המתהווה יום יום. בכן מעצמו קיים וקיבל האב ב"ד יצ"ו לאסור באסור הנאה ליקח אפילו פרוטה אחת משכר בטילה עבור פסק דין ואף אם עשה פשרה ואף אם יהיה עסק וטורח גדול בדבר הן מה שיוזמן פה בקהילתנו הן מהבאים ממקום אחר פה לפניו, שוב הסכים האב ב"ד עמנו מחסת סמיכות מורינו והיה נקרא בשם מורינו כלי רשות הנבאים וחברותא יצ"ו בענין הריון של ת"ח עביר דינא לגפשיה נתרצה האב ב"ד יצ"ו, שלא לזהרים לשום אדם המתרים ה"ו נגדו, אלא באם כן שלא יתאספו הבי"ו יצ"ו והחברותא תוך ג' ימים לעשות דין הראוי, שוב התנה שלא יכתוב האב ב"ד לשררה אחרת או לבית דין אחרת הן בכתב הן בעל פה בלי ידיעת ורצון החבורא קדישא יצ"ו כלל וכלל הן על בקשת רבים או יחיד, גון הוט אך האב האב ב"ד יצ"ו באופן זה אין קהל יצ"ו בית צור או יוכל ביריעת העצה יר"ה ויועצין אין כוסן ואריגען רבנים מנוחתם כבוד אך דרין גיועשין זה דהיינו דש הוא ואשתו וזרעם כולם שיחי' קיין חוקה בבית הנ"ל עם כל מיצרין הבן וולן, גם לא יעשו אחרים בשבילם שום פעולה או מעשה להוציא הבית או מיצר' מחוקת קהל יצ"ו בלי ערפה ומרמה אך זול האב ב"ד יצ"ו נימנע צו ויך נעמין בבית הנ"ל כי אם ברשות וביריעת החבורה יצ"ו ומאחר האב ב"ד יצ"ו הנ"ל אן הקהל בינערט בנו הקטן כ"ט יעקב יצ"ו זול עירונית נעמן זול בנו יעקב עירונית הבן על השתדלות הקהל יצ"ו, כמו שאר בעל בתים קינד און משדך ער זיין כפי רשומו, ומחמת חתנו החבר ווייביש ואשתו בתו נחמה שתחי' הברירה ביד הקהל יצ"ו דיא הוצאות נעבן צי שטעלין זיא ווידער ביו ק"ק אוסט' אדר עירונית זי משתדל זיין כמו שאר בעל בתים, וכן אויף זון וואלהלטן של הר"ר ווייביש אום עירונית' געבען און וגין ניט עירונית זול מון זיא שטעלין ביו ק"ק אוסטרא על הוצאות הקהל כניל, וכן בקש הרב כמוהר"ר ישעיה יצ"ו הנ"ל נחיה ולא נמות אשתו הרבנית שת' ניט דוחה זיין מיט איינר דירה צו ורויהן הוט איהם קהל יצ"ו גיואנט כל ימי חייה אין שטוב און קאמיר צי בישטעלן דש זיא כל ימי חייה אין דירה האבן זול נחיה ולא נמות, וככל הנשואין שיהיה פה הן שיש להם עירונית

אוסטרא. וכנראה בא רבנו לשם מעיר אוסטראה (עיין בכתב רבנות בהערה 10 למטה). ובשנת שיעא כ"ח תמוז נמצא פסק דין ממנו הנדפס בשו"ת חינוך בית יהודה ס' ק"יח. והגאון מ' אהרן ב"ר יהושע משה לודיא היה מבני ישיבתו דק"ק פפד"מ בזמן ההוא, והסכים עמו בשנת שיע"א על ס' נשמת אדם. וע"ס שפע מל בשנת שיע"ב (אור החיים ערך 291). גם הסכים בשנת שיע"ד קודם הגרוש ע"ס גנת אנו להר"י ניקמיליא (נדפס בהאנווא שיע"ה). בכ"ז לחודש אלול שיע"ד כאשר נגרשו. היהודים מעיר פראנקפורט דמיין או הלך גם הוא בגולה עם אנשי עדתו ובצרתם לו צר. אח"כ שב לעיר מולדתו פראג ובשנת שיע"ה נתקבל שם לרב אב"ד ביחד עם הגאון ר' אפרים איש לונטשיץ בעל „עוללות אפרים" ובעבור זה נמצא בכל ההסכמות מן העת ההיא בא רבנו השל"ה עה"ח יחד עם הגאון בעל עוללות אפרים, כמו ע"ס נשמת ר' שבתי הלוי הורוויץ מאת ר' שבתי בהקדוש ר' עקיבא סג"ל הורוויץ ש"ב של רבנו השל"ה (פראג שיע"ו). בשער הספר לא נרשם שנת הדפוס, אכן בסוף הספר ברף האחרון בהסכמה הנזכרת נאמר למסכימים שלא יודפס הספר הזה עד ר"ח ניסן שפ"א ומבורר בה שנתנה אחרי תום הדפסת הספר ואחר זה נדפס ותהי השלמתו יום ד' כ' אדר שנת ומלאה הארץ דעת את ד' לפ"ק וזה עולה שיע"ד 1616. ובראשו בעה"ז שלמה אפרים במז"ה אהרן ז"ל איש לונטשיץ, ואח"כ נאום ישעיה בן לא"א אברהם זל"ה הורוויץ מפראג (עמורי העבודה 133), וגם ע"ס באור על רש"י מאת יוסף בהקדוש מ' משה מקרעמניץ (פראג שיע"ה) בא הגאון בעל עוללות אפרים ואח"כ רבנו השל"ה (קהלת משה אות ב'), ועל ספר גאולת הגר (פראג שיע"ח). והיה אחרי מות שלמה הוא הגאון בעל עוללות אפרים בן לירח

כאן הן שאין להם עירונית כאן יהיה שכירתו משני הצדדין שני זהו' וכל השטרות הצריכים לצדדים וכתבו הצדדים על הוצאתם, ואם יהיה הגרוניה משני הצדדים עולה כאלף עד ב' אלפים יהיה להכנסה משני הצדדים ד' זהו', מב' אלפים עד ג' אלפים מב' הצדדים יהיה ההכנסה ה' זהו' מב' הצדדים, כג' אלפים ואילך יהיה ההכנסה ז' זהו' ועל כל הנז' יהי' עד ועד בכלל, ואם האב ב"ד התרה שיקט לבני מדינה יהיה שכירתו כ' זהו' ואם אלמנה משיב' על כתובתה אי"כ אם יהיה כתובתה פחות מאלף זהו' השכירות ו' זהו' ומאלף ולמעלה יהיה עשרה זהו' הוצאת רביעית מזהובים מקום שטר רביעי מזהו' סגביית עדות הן פעם אחת הן ככה פעמים ואילו צו איינם ענין צו גובה זיון ב' זהו' והרב יקח אצלו שניים על הוצאותיו. כל קבלנו עלינו יחד לשם ולתהלה.

גאם ישעיה בן לאאמזר מהר"ר אברהם סג"ל ז"ל היה הורוויץ.

אייר שע"מ לפ"ק אז הנהיג את העדה בעצמו והיה דן יחידי והוא לבד היה משמש בכתר הרבנות בעיר ההיא עד הזמן אשר לבשה אותו רוח מהרה לעלות על הר קודש ירושלים תוב"ב (מכתב הרב החרیف הג"מ צבי הירש בהג"מ חיים הלוי הורוויץ אבדיק קראקא מספרו תמ"ה).

(ב) ומגודל חכמתו תקפו וגבורתו בתורת ה' תמימה ושבח מעלתו בחסידות ובפרישות, והכונת נפשו היקרה מספר בנו: „ולא די שהיה רעה מהימנא לבית ישראל בתורתו ובעבודתו אך הרב מעלתו וחסידותו, כי החזיק ידי לומדי תורה ומימיו לא פסקו משולחנו שמונים נפשות אשר האכילם מטעמים, ברבורים אבוסים ופמזמים, בחול ובשבתות ובמועדים, בביתו ובשלחנו המה נועדים", וכאביו הגאון הקדוש כן היתה גם אמו הצדקנית גבירה ואשת, בצדקה לובשת, כאמנו שרה, „וראו להוכיר למובה אמי מורתי חרר הורתי הגבירה הרבנית החסידה אשר כל מכריה יעידון ויגידון שלא הניחה כלום ממעשה אמהות הקדושות, ממש היתה מאוכלי חולין במהרה, וידה היתה לסייע לאדוני אבי, שבזבו כל הממון שהכניסה מכות אביה הגביר והקצין להספקת לומדי תורה, ולא זו שלא רעה עינה על זו, אדרבה הוסיפה עוד מדילה, כזה וכיוצא בזה, הכימו נא וראו אם אשה בכל אלה ימצא, וטובה אשר טאומה בחיי העוה"ו היתה כל מעשיה להעוה"ב, ובגללה בירך ה' את אדוני אבי ז"ל וזכה לכל הכבוד הזה אשר היה לו בחו"ל אשר לא זכה לזה אדם בארץ מששת ימי בראשית" (הקדמתו לזווי העמודים).

ואם נצא בשדה תניבתו ללקט פרחים ושושנים מפרי תלמי חכמתו, לתהות על קנקנו, לחקור פנימה ולחדור אל תכונת נפשו היקרה מבין האמרים, מספרו הענקי המלא על כל גרותיו אמרות מהורות תורת חיים מוזקקת שבעתים, אז רואים אנו את גדולתו של האיש המצוין זה אשר עצמה מלספר ודל העמ אשר בידנו לתאר עלי גליון את רוממותו, כי הוא רם ונעלה בעיני בני דורו אשר בראשם עמדו גאוני התורה כהגאון מהר"ם מלובלין, רבנו המהרש"א ובעל הלבושים, האכסניות של תורה ומרכזי הרוח לעמנו במשך תקופת המאה ה"ז, ובפרט בעיני גאוני הרוח במאה ה"ז הבאים אחריו עד שאין גומרים עליו את ההלל, ועד עולם כל ימי שמים וארץ יהיה זכרו לתהלה, קדוש שמו, כאיש קדוש ונויר אלהים מבמן ורחם, וכל איש המתבונן ומעיין בספרו הענקי של"ה יראה לפניו דמות דיוקנו של האי גברא רבה בתמונת הייר גדול היורד במצולות ים התלמוד, בכלי וירושלמי, ספרא וספרי, ספרי מחקר ושערי הקבלה, מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא, ודברי מוסר ומדות ישראל המתנספים כספירים וכעצם השמים לטוהר, וכל מגמתו היתה אך ורק לקרב את הרחוקים בזרוע לאביהם שבשמים, ולא הסוּח דעתו מזה כל

הימים אשר חי על פני האדמה, ורוחב בינתו ושכלו הכביר פתחו לפניו כל חדרי התורה וגלו לו כל תעלוטות החכמה העליונה, אשר לא שערו חכמינו זיל זה כמת דורות מימי הרמב"ם והרמב"ן ז"ל. כי לא הניח כמעט מקצוע שבתורה בנללה ובנסתר, הקירה אלהית ובפרט הפילו יפיא המימונית אשר אהב סלה. ורוחו האמיץ הוא קבצן כספרו השל"ה. ומלבד גורל קדושתו וחסידותו שהיה יושב תמיד ועוסק בתורה וביראה בד' אמות של הלכה. יצא מחוג למודיו להקן תקנות ישרות ולהשיגו בעין פקחה על הדברים שבין אדם לחברו. והיה דואג תמיד לצאן מרעיתו, כאשר כותב עליו בנו בהקדמתו, "לנהל על מי מנחות במילי דשמיא ובמילי דעלמא, כרועה מעביר צאנו שלא יפלו בעמקי שוחות", והיה הולך בשיטת הרמב"ם אשר לא חלק את האדם לשני חלקים נפרדים, חלק החמרי וחלק הנפשי, אך לעשות שלום ביניהם: חובה היא על האדם לשים מתג ורסן ליצרי לבו ותאותיו. למען לא יעברו חוק ויורידו לעפר את כבוד הנפש, אבל אין על האדם לענות את גופו בענוי ולסגף אותו, ועל זה הענין רמזו באמרם לפנים משורת הדין. אבל מה שעשו אותם החסידים בקצת הזמנים וקצת אנשים מהם ג"כ מנמות אחר הקצה האחד, בצום וקום בלילות, והנחת אכילה בשר ושתיית יין וכי' לא עשו אלא דרך רפואות. ולא כמו שיחשבו זאת רבים מהסכלים אשר לא ידעו דרכי התורה והחכמה וידמו לעשות על ידי הענוי נחת רוח ליוצרים, ונהפוך הוא המעשה הזה רע בעיני הדי' אשר יצר את הגוף ואי אפשר שישנא אותו ויחפץ לאבדו (עיי' יד החוקה הלכות דעות ג' א'; ח' פרקים פרק ד') וכיועץ פלא היו עצותיו טובות וישרות ולפעמים הוכיח בשבט מוסרו אך בענוה יתרה ובשפתו הרכה, לא בלשון מדברת גדולות, במקל חובלים, אך במקל נועם. ונפת צופים המופנה שפתיו, וז"ל הטור:

"ואני תמה אדות טבת אבעבועות ההולכות בין התנוקת הנקראין „בלאטערין" (מאולין) בר מינן למה אינן נזהרין להבריח התנוקת ולצאתם מן העיר ובודאי עתידים האבות ליתן דין על מיתות יונקי שדים שלא הטאו וגמולי חלב שלא פשעו שמתו בחולי זה ולא חשו אביהם להבריחם, ע"כ כל איש ואיש ירא אלקים יהיה ירא וחרד על כל צרה שלא תבוא. וכל אילו הדברים שהם שמירת הגוף הוא בכלל האוהרה של „השמר לך ושמור נפשך מאד", והיא גם מדרך ארץ לשמור את הגוף שהוא תיק ונרתק הנשמח" (שער האותיות ד'). וכשם שהיה דואג בשביל הצאן קדשים הקטנים, יונקי שדים וגמולי חלב שלא פשעו. כן היה מנהל את הוקנים והישישים בעצתו הנאמנה שלא יהיו בוכים וצועקים. על ימי הזקנה והשיבה, „אל תשליכנו לעת זקנה ככלות בחנו אל תעובנו". לימים שאין חפץ בהם, וכיועץ וחכם מדיני נותן להם עצתו אמונה לבל יתנו את עשרם כספם וזהבם בחייהם לבניהם, וגם לענין נכבדות

היה מנהל בעצה טובה אשר על אדני האמת המבעה, לעשות שדוך חשוב מכשפחה מפוארה, ובפרט שיהיה הקרן בעצמו בעל מעלות ובעל חמדות, היופי והחן ובעלת מדות נשקו. כי לא על כסף וזהב לבד יחיה האדם באשר הוא אדם. „וראוי לאדם לתן לבניו כפי יכולתו ממון רב כדי לעשות שדוך הגון ולהודווג לה"ח, ומשפחה גדולה ומיוחסת, והעיקר הקרן בעצמו שיהיה הקרן קיים בכל מעלות המדות, ובכל חמדות. אבל ראיתי מקצת אבות שיש להם עושר ובבואם לימים נותנים לכל אחד סך גדול אחרי שהם נשואים ומחוקים לעצמם כפי שמשערים שיהי' להם די לימי חייהם, זהו שמות גדול והוא שמות שיבא לירי עברה גדולה, כי מי יודע מה יולד יום? אולי יתהפך הגלגל על האב, ואוי לאב שיבא לשלחן-בניו כי הוא דבר שכנגד המבוע, והבנים מחוקים את אבותיהם ויהי' עליהם עול ככר אף שהם עשירים, ככר נשכח כל השובע, ומכח זה באים לעון גדול, ע"כ כל חכם ורואה את הנולד לא יעשה כזה, רק לענין שדוך ליתן נדוניא לעשות שדוך הגון מפני שזה הוא תכלית גדול, אבל לחלק ולהת מתנות גדולות לא יעשה כלל כל ימי חייו. כי אין רע מעולם כרעה זו, שאב או אם יסמכו על שלחן בניהם, רע ומר כמות, ושמעתי אומרים בדרך הלצה „כשבא יעקב אבינו לארץ מצרים הוא וביתו לסמוך על שלחן יוסף הצדיק שהיה מכלכל את כלם אמר: „אמותה הפעם אחרי ראיתי את פניך" כלומר היא בעיני קשה כמות שהוכרחתי לבוא לראותך... אמרו משל הקדמוני, אב אחד מפרנס עשרה בנים באהבה ורצין ועשרה בנים לא מפרנסים אב אחד שלהם" (שער אותיות אות ב'). כן רואים אנחנו כי ממכון שבתו הרם שהאיר את כל בני הגולה באור תורתו כמעין הנובע, כן היה האחד המיוחד בין גאוני הפלפול והסברא, בבקרתו הזכה והצרופה ובחדוריו הנפלאים המסולאים בפז, לשנוא את המותרות, אך ללכת בשביל הזהב. וז"ל: „תוכחת מוסר רמזו לנו חז"ל איזה עשיר שבית הבסא סמיך לשלהנו" כל מי שיש לו בה"כ סמוך לשלחנו, ר"ל איזה עשיר במעלות המדות ובמעלות התרומיות מי שיש לו בה"כ סמוך לכשישב לאכול על שלחנו יש לו בה"כ במחשבתו ויאמר בלבו למה לי רוב זבחים הרוג בקר ושחוט צאן ואם כל דגי הים יאסוף לו מה יועיל לו מאחר שאין לזה תכלית, כי אחרי כל המאכלים באים לבה"כ ואין בין אבילות בהמות חיות ועופות כלום הכל שב למקום אחד" (מסכת חולין) — דברי פי חכם חן. ואף כי היה ירא וחרד אף על מנהג קל שבקלים מה שחידש מדעתו או שראה מאחרים או ששמע מפי קדושי עליון כגילו, ככ"ז היה לועג על מנהג של שמות שנהגו המונים מהמון העם בשעתו, וז"ל: „צריך לזכור את החורבן ולעשות זכר בכל פעולותיו ובהא דתנא רבנן סד אדם וכו' ומה שכח"ל המונים המונים בותם עושים בבתיהם צורות שחורות

הוא שחוק והתול בעיניו" (מסבת תענית). ואף כי היה רבנו ראש המקובלים בזמנו בעת שהיה עוד בחו"ל בארץ פולין ואשכנז כסוף המאה השלישית, בזמן אשר הקבלה עלתה למעלה ראש עד אשר נצחה את דרך הפילוסופיא, בזמן המקובל רבי עמנואל מק"ק רעין הנודע בשם הרמ"ע מפאנו בעל ס' "עשרה מאמרות" וס' "פלה הרטון", אשר רבנו מביא אותו פעמים הרבה בספרו השל"ה וסידורו "שער השמים" והוא בא בהסכמה עמו יחד ע"ס "מקור חכמה" בעת שהיה עוד באוסטרא בשנת שס"ט. על פשטי הוזהר בהרפסה הראשונה, וחברו הגאון הקדוש המקובל ר' נתן שפירא, בעל "מגלה עמוקות", שהיה ריש מתיבתא בעיר קראקא מקום הקבלה בעת ההיא; ובפרט אח"כ כאשר עלה לארץ הקדושה, מרכז הקבלה הארצי לוריא ז"ל ותלמידו רבי חיים ויטאל ז"ל בעל ס' פרי עץ חיים ותלמידיהם, ותלמידי מרן הר"ר קארו ז"ל, והתקופה הזאת פעלה עליו לעסוק בגנסתרות יותר מבנגלות, כי נגלה לפניו כתבי האר"י ז"ל שהיו נעלמים מעיני כל המקובלים בזמנו, אשר כלחה נפשו להגיעם ודרש אחריהם מימים כבירים ומתוכם עשה מטעמים לספרו הענקי השל"ה (1) וסידורו "שער השמים" (עי' במכתבו לבניו, ועיי' כ"ב ח"ב קכ"א ע"א). ככ"ז לא מש מדברי רבנו הנשר הגדול בעל הכנפים הרמב"ם ז"ל ועסק בפילוסופיא שלו. ואף כי גדולי המקובלים בהרמב"ן ז"ל וסיעתו השיגו עליו, אך רבנו שם לו לקו את דבריו ולא נט מדרכו ימין ושמאל, וזל: ואני בעיני בחרתי את דרך הרמב"ם ושלא לנמות אנה ואנה, כי בו בחר ה' וחננו בבינה דעה והשכל לאסכירו מלתא בטעמא, וטעמו ונמוקו עמו, והשריש כלם בייד שרשים אשר הקדים למנין המצות, ושם ביאר באר היטב את שראוי למנות ואת שאין ראוי למנות, ואף שהרמב"ן ז"ל חולק

(1) ואלה הם הכתבים שנגלו לפניו בא"י: א) המגיד להב"י (סוכא במכתבו, שער הגדול), ב) כתבי ירות להרמ"ק (שם אות לב טוב), ג) סגלת סתרים של מקובל גדול (מוזכר כמה פעמים בספרו שער האותיות ועוד), ד) סגלת סתרים מתלמידו האר"י ז"ל אשר קרא אותם בשם קונטרסים אחרים, מוזכרים בחבורו ומק"א במס' ר"ה וקורא אותם: גחמדים אשר עין לא ראתה אלהים וזולתך והיה האור ננו עד בא איש אלקים הרב אשכנזי האר"י ז"ל, ה) מכתב הר"ש אלקב"ץ (עיון סס' שבועות), ו) מנהגי החסיד ר' מלכואל, ז) הר"ם מטרנא שהיה בעצמו מקודם אצלו. ועוד כתבי עתיקים אשר נגלו לפניו, ואנשי עיר צפת תבכ"א מסרו לו להעתיקם מפני השיבותו, עיון באורך במכתבו. גם מביא בשם מדרש אבכיר בטה שכתב, אעתיק קונטרס קטן כחכם אחד והעתיק כל דבריו כחללתם ועד סופם והוא ר' אברהם עקרא (הרה"ח סר"ש באבקר במכתבו אלי, ובלקוטים מדרש אבכיר צד 6).

עליו ועשה עליו השנות, ע"ז מחויבים שבאו אחריו לסלק תלונותיו באופן ששרשיו מרובין, ואפילו באות כל רוחות שבעולם ונושבות בהן אין מויוזן ממקומן, וכגון דא צריך אנכי להודיע ולבאר על בוריו להראית לכל כי רבינו משה טיימוני אמת ותורתו אמת (תורה שבכתב ח"ב). גם בדבר השארת הנפש אחר מות האדם אם גוף קיים הוא מביא את שמת הרמב"ם נגד הרמב"ן שחולק עליו בגוף קיים לאחר התחיה (ע"ן שם).

גם היה רבנו מדקדק גדול והיה זהיר באותיות יתרות וחסרות, בנקודות ומעמיהם, והיה מקפיד על דפוס נאה כנראה שהיה, אסתתי בטבעו, ובענין הדפוס הוא כותב שם בהקדמתו לסידורו שהיא כעין צוואה „ע"כ עלתה בהסכמה להיות נדפס גוף הסידור טוב ויפה, וחיבורי שהוא פירוש הסידור סביב סביב לו, וגוף הסידור יהיה נדפס בדקדוק התיבות והאותיות והנקודות".

ג) בשנת שי"פ יום ד' אדר מתה עליו אשתו הרבנית מרת ח' . או לבשה אותו רוח טהורה ללכת אל ארצנו הקדושה, ואהבתו זאת גברה בו על כל חמדיו ויעזב את כל הכבוד בעיר פראג המפוארה, ויפרד ממצאצאיו שעשועי לבבו מנפשות ביתו נבדיו ובני משפחתו, עד כי מתחלה היתה כוונתו להעלים את יציאתו מבנו הגאון ר' שעפטיל, כי נפשו קשורה בנפשו, עד שנתגלה לו מפי האומרים היום או טחר יוקח ארונך מעל ראשך, וכשקרבו הימים היה אומר לו בקול רם: אבי, אבי, למה אתה עושה לי ככה להשליכני אחר גוך. וענה ואמר מה אעשה לך גזירה היא מלפניו (לשון נבדו ר' אברהם בהקדמתו לשער השמים). ובדבר עיקר נסיעתו לאה"ק היו לו טעמים כמסים שלא חפץ לגלותם אפילו לבני ביתו, אך בנו הגאון בס' ווי העמודים בענין לקיחת מעות מדיניות מביא וז"ל: „וביחוד כל בעל נפש ישמור נפשו בענין לקיחת מעות פסק, כמבואר בגמרא פרק ב"ב והזהר וכו', ואף שרבים רוצים ליתן מעט ע"ז אך הוא מעט של פגם ועלינו לשבח הניצולים מזה המעות כי הוא מאוס בעיני אלהים ואדם, כי זה גורם לזות שפתים ולדבר קלון על הדיינים. ודכירנא כי הייתי רך בשנים בעת שנסע איא ז"ל ממני לארעא קדישא והיו לו מעמים נכונים על זה וזה אחד מהם בעבור שבילדותו לקח מעות פסק ובוקנתן חזר מזה" (ע"י שם פרק כ"א). ולפני צאתו מפראג בשנת שפ"א אחרי שהיה שם אב"ד שבע שנים קודם הפרדו מהו"ץ לארץ ללכת ירושלמה (אכן מה שכתב בנו בהקדמה לשליה שהיה רב „בפראנקפורט, פראג, פוזנא וקראקא בזה אחר זה" אינו מדויק, שהרי הוא בעצמו כתב שיצא מפראג לארץ ישראל בשנת שפ"א אחרי שהיה שם אב"ד שבע שנים משנת שע"ד, ואיך היה אחרי זה בפוזנא ובקראקא? אך נראה האמת כהח' ר' קלמן ליעבן בגלגל-ע"ד חלק אשכנזי צד 31 נומר 46, שהעתקתי פה.

שהיה רב אחר מדינת וואלין בפונא, קראקא, וויין, פראנקפורט ובסופו בפראג, ויציאת הצדיק היתה מקיץ פראג) הסכים על הדפסת ספר. תומר דבורה' להמקובל ר' משה קרדוויורו הנדפס שם משנת ש"פ עד שנת שפ"א (קאמאלאג באדעליאנא עמוד 1795), גם הסכים על הסליחות שנתיסדו מפעל תו"ט על המאורע שאירע בי"ד חשון שפ"א (שם עמוד 2798 סימן 7523, צונזן רישום 129). מזה אנו למדין בדיוק שצאתו מפראג היתה בשנת שפ"א לפ"ק (עמודי העבודה צד 133). ועבר דרך אשכנז ואיטליא. כשבא לעיר פראנקפורט מקום שהיה מקודם אב"ר שטחו כלם לקראתו, ונמצא שמה חתימתו בפנקס הקהל יחד עם הגאון מו"ה שמואל בן מוהר"ר יוסף הילדעסחיים שהיה אב"ד ור"מ בעת ההיא, לרב אב"ד נתנו האלפים וחמתו שמה בשם: אב"ד שלנו, ולרבנו בעל השל"ה נתנו הרבבות וכתבי עליו: הגאון המפורסם ריש גלותא, והוא חתם ראשון ואחריו הגאון האב"ד. בעיר וויניציא התראה פנים עם הגאון מו"ה יעקב האלפרין ונתן שם הסכמתו על ספרו. נחלת יעקב לסדר, למען תראה וירשת את הארץ" (שנת שפ"א לפ"ק). שם החליף את מעותיו והתחרט ע"ז אח"כ כמו שיספר במכתבו¹²), והוא והגאון ר' מרדכי באשאן חתמו על פסק אחד של

¹² והנני נתון בזה לעיני הקורא את מכתבו היקר בדבר סעו לא"י ומצב הישוב בעת ההיא בעיה"ק ירושלים וצפת, מה שכתב מצפת לבניו ומשפחתו, לקוח מס', אכן שמואלי להת' אלי' פרוסקין שהעתיק אותו מס'ע' "שומר ציון הנאמן" ש' תרי"ז נו' קמ"א וז"ל:

ה' אלהי השמים ואלהי הארץ, אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי והביאני אל הארץ, הוא יגדור לפניכם כל פרץ, ויהי ביתכם כבית פרץ, אתם הבנים בני והבנות בנותי יצו, כי הנני דורש בשלום כולכם בכלל ובפרט, ויהי בעיני כל אחד ואחד כאילו כתבתו בפרשות, ואח"כ תשלחו גוף הכתב ליד בני הר' יעקב סג"ל, להיות לו למשיב נפש, ותדרשו בשלום כל מנהיגי ישראל, בשבילי, וכל בית ישראל ה' זכרנו יברך, כבר כתבתי לכולכם כמה מכתבים כי היה ה' אתנו בים וכיבשה אין שאן ואין פגע רע ת"ל, רק השגחה פרטית מאת השם יתברך לא הסרנו דבר! גם בים הייתי מרוחם בעיני שר הפשיגה לארון ולפטרון, והיה לנו בית דירה חשובה לתורה ולתפלה, וכל הימים שהיינו על הים כ"ב יום, ומסנך כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ מיו"ב'ה, ובאתי בר"ה ל"טרבולא" (טרבוליס או טרופאליס אשר בסוריא דרוסית מערבית לאלעפא) אשר שם מצב הפשיגה לילך ליבשה, וה' עשה לנו גם שבא עכוב להפשיגה שלא הלכנו לעיר טרבוליא, כי אלו הלכנו שם היינו נשבים בגוף ומסון—כי היה שם מלחמה גדולה, כן חזרנו לאהור, ומסכנו הדרך לסוריא (זיריען) ורדף אחרינו גילא"ה אחד עם בעלי מלחמות, וה' הציל אותנו, ב"ה וב"ש, שהוא שלח רוח חוק אחורי פשיגתנו שנלך

הגאון הנוכח, לענין שרשאי הרב להפסיק בין גברא לגברא כשהסית נכוסה, לדרוש דבר בעתו או לעשות מצוה עוברת, (ממכתב הרב החריף מו"ה צבי הירש בהגימ' אבד"ק קראקא).

במרוצה, וספינה שלהם נתעכב, כן באנו לשלום במדינת סוריא, קודם יוהכ"פ, ובאנו בעיר ואם בישראל בק"ק חדר (צ"ל הַלֵב, נקראת האלעב בל"ע ואלעפא בל"א) קודם חג הסוכות, ועכבנו שם עד יום ב' פרשת לך לך, והכבוד גדול האהות והרועות שהיה לנו שם א"א לכתוב, והייתי יושב שם כמו שהייתי יושב בק"ק פראג לכבוד ולהפארת, ונפשם חשקה לתורתו והיו משכימים ומעריבים לפתחו, וכל לשונם לשון הקודש, וכל עת אשר דרשתי שם דרשתי בלשון הקודש באר השוב, אח"כ באנו לק"ק חמת (אל-חמע בל"ע, והיה שם ישוב מבני עמנו, אשר נתבטל זה לא כביר בש' תקפ"ו, בעלילות המושל עליהם. הרי"ש בספרו) ומשם לק"ק דמשק באנו יום א' פרשת וירא, והיא עיר ואם בישראל, עיר גדולה לאלהים למאד, ומאד הוסיפו על כל הכבוד, באופן שכל הקהלות הם כרתו ברית עמי, ובפרט התלמידיו חבבים ימים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה", ובלש אמרו קצין תהיה לנו בכל אשר תניינו פ"א (?) איני זוכה מצד עצמי לכל הכבוד הזה כ"א בוכות קדוש ה' אבא מארי ז"ל, וברוך ה' שוכתי לאהבת בני ישראל החונים בגליל הזה, שהיא גליל העליון כולל ארם נהרים וארם צובא, ועדיין גלעד יגר שהדותא (לפי דעת הרי"ש נקראת בעת אל ציף והיא מצפה בעבר הירדן) קיים, ודרך ארבעה ימים היא אור כשרים, (המקום ההוא ממחוזי ארם נהרים, ונקרא אור-אוראפ"א) כקום שהושלך אברהם אבינו והיה עומד על רגליו נעשה שתי מעיינות, ושם דגים סופלאים במראה כמו גזם זהב בחרטומיהם, ואין רשות ליטום אדם לנגוע בהם כי כן צוה התנ"ך לכבוד ולתפארת אברהם אבינו ע"ה. ובקהלות הגליל בכל ביהמ"צ חדר של אליהו ז"ל, ובדמשק חדר בתוך חדר ב"ה, אשר שם אליהו הגבוי נחבא, והעורבים מביאים לו לחם ובשר, ועדיין החדר קיים, והנהתי ידו שם, והחור הולך בעומק בלי תכלית לא נורע התתלתו, ופלא גדול בזה החדר: אם נכנס שם מנין הוא מלא, וכן הייתי שם עם מנין, ואם יבואו שמה עוד עשרה מנינים בפעם אחת הכל נכנס לשם, ולא אמר אדם צר לי המקום, ומעולם דלקו שם הנרות, גם אני נדבתי ת"ל, ואח"כ ביום ד' פרשה, ויאקוד ואשתחוה לה' אלהי אברהם אשר הנחתי בדרך אמת" באנו לצפת בשלום, ונפלתו לארץ ונשקתי את האבנים ואת העפר, לקיים מה שנאמר, כי רצו עבדיך את אכניה ואת עפרה יתנוגו" (תהלים ק"ב), וכראותי חורבות גדולות בצפת ת"ו אשר הם מעת החרבן צעקתי: הו! הוי אוי ואבוי! אדוני עד מתי לא תרחם את ערי יהודה? ועל כל זאת בלכתי את ה' בשפחה ובטוב לבב, ונתתי הידיה על הנסים ועל הנפלאות עין בעין. ובאנו בשלום גיפינו אף שהמעות נתדלדלו, כי לא נשאר אף מעט מהרבה כי מיעוטא דמיעוטא לבמה כמות, סבה העמרית: כי בעוה"ז מכה גדולה ב"ו ערך

ובשנת השפ"ב ליצירה ביום הששי לכדר, ויזא יעקב ויפגע במקום הגיע למחוז חפצו ירושלימה, ומפני זה קרא את שם הפירוש על סודות התפלה, "שער השמים" על סדר הפרשה שבא לארצנו הקדושה, ואחר שתי שנים לביאתו לעיר

יקרות המטבע שלהם, מאה זהובים שלכם אין עושין כאן שלישי, כי כנאן זהובים ואדומים ומאליר כמו שהיה בשנים קדמוניות לא נתוסף עליהם פרוטה אחת. הישנות, כי רבה עלי ההוצאה, כי הדרך רב, ובפרט כי הוצרכתי לסבב עולם גדול מכל סוריא, והנה עתה נעשה שלום במרכולא, והבאים: נשאר בירי ערך סאת ליבין טאליר, ואני ואשתי ת' א"א לנו בלי משרת, הרי ג' נפשות יש, וכ"ז שאני חי ת"ל לא ימנע מכיתי נכנסים ויוצאים, ואנחנו צריכים ג' ליבין טאליר בכל שבוע, ואף זה בלי ויתור כ"א הוצאה בינונית, והליבין טאליר ומאליר נקרא דיאל, כלם שווין, רק חלק מועט יש ביניהם, והם כנאן ערך כמו שהיו עולים בקדמת דנא בירושלים עיה"ק כחוק לב' אשכ"ר גדולים. כל האנשים אשר יבואו שמה בע"ה, לא יעשו חלוף מטבע בוויניציאה כמו שעשיתי ובאתי לירי הספר גדול, רק יקחו עמהם דוקאטיין טבין ותקילין ויתפרו אותם בכנדיהם להביא לאה"ק. ואדות מעמדי בא"י אודיע לכם מה שקרה לי בדרך: ברמשק באו אלי שני חטובים מצפת תוב"ב והקריעו בשלומי ובקשו אותי ברחמים גדולים עבור הקהל יצו שאקבע דירתו בצפת ת"ו, להיות להם לראש, והשכתי להם: הלא דרכי הולך על צפת ת"ו ושם נמתק סוד יחדיו, אבל לבי היה חמיר על ירושלים ת"ו, ובתוך כעת לעת בהיותי מחוץ לעיר דמשק פגע בי שליח מיוחד מירושלים ת"ו איש נכבד מראשיהם ונכבדיהם וקציניהם, הוא האלוף כהר"ן מק"ק פראנקפורט אחיו של מו"ה ישראל העניוים מק"ק פראג, ובידו כגלה גדולה כתחנונים מיושבי ירושלים ת"ו שקבלוני לאכ"ר וראש ישיבת עד ביאת הגואל. ונהנו כח לטהרין לחת לי שבידות כל מה שלבי חשן רק שלא יזו ירו בתוך ידי ער שאתקשר עמו, כי היה להם יראה גדולה מאנשי צפת תובכ"א. ברכתי את ה' ונתת הודיה על שוכתי להרכיב תורה בישראל ובירושלים עיה"ק, ולהנהיג אותם שיעבדו את ה' באמת ובתמים, והנה כבדתי את ה' סהוני, והשכתי לו שאיני רוצה לקח סוה שבידות, ובפרט כי בעוה"ר הם הייבים בלא"ה תוכות גדולות, רק יתנו לי דירה חשובה ומהודרת והיא דבר גדול כי ת"ל נעשה המקום צר בירושלים, כי קהל אישכנזים בירושלים הם ככפל קהל אישכנזים שבצפת תובכ"ב, גם השכתי להשליח מוהר"ן הנ"ל שיתנו לי דירה חשובה עם טעות וכסאות ושלחנות לי ולאשתי ת' עולמית ולא יחסרו, גם יתנו עבורי כל נתינות המלך עולמית גם כל סה שיורכן ח"ו, גם את הוצאותי מצפת ת"ו כי רב הוא, והנה יהיה לי ת"ל בית דירה גאה ומהודרת. גם בא לשם חסיד גדול אחד ועשיר גדול מקושטאנטינא, ונתחבר לקהל אישכנזים, כי ירושלים אף שהיא בהרכנה עתה היא משובש כל הארץ, ושלום ושלחה וכוונות טובים, ויי

הקודש ירושלים, נגמר הספר הקדוש „שני לוחות הברית“ אחר אשר החל לסדרו

מיוצר מן המוכתר, ויותר כזול בירושלים מבצפת, וגם קהל אשכנזים יושבים מסוגרים משא"ב בצפת ח"ו בעוה"ר גדולות גדולות, כי הם יושבים על שדה פרוץ מכל צד, וכל הספרדים שבירושלים כחרבים למאד מאד, כמש למאות, ובונים בנינים גדולים ואנחנו חושבים כ"ו לסמן גאולה בב"א. *

(*) מי יגלה עפר הזהב מועיני הקדוש רבנו השל"ה זלה"ה ולראות בעיניו כי לא רק בנינים לכד בונים בעיר ירושלים הקדושה אשר דבר קטן כזה היו חושבים לסימן גאולה, אך כבר בנו אחינו ההוצבים וזראשם הנדיב הידוע מושבות רבות ביהודה ובגליל ועבר הירדן, וארץ הרבה כמדבר שממה נהפכה לנפן אדרת, וידי אחינו העובדים בזעת אפס את אדמתנו הקדושה בהרי ישראל, רנו באמת את אבניה ואת עפרה יחוננו וכבר זכינו לכרך את ברכת „פרי הגפן“ על יין ארצנו הקדושה אשר אחינו המה היוגבים והבוצרים ואין לזר הלק בו. וגם זכינו לכרך ברכת התג על פרי עץ הדר על אתרוני א"י אשר ידי אחינו בני אלקי אברהם נטעו עפ"י דת ודין תורה"ק בלי שום השג מרכבים, או בודאי היתה שמהת הקדוש רבה מאד עד ה"ין קן, והיה בודאי אחד מראשי העובדים לטובת הרעיון האינדי בחומר וברוח. ולא כמו רבני ישראל אהדים מורדי האור שעושים במחשך מעשיהם זר מעשיהם, כותבים פסקי אוילים ודלטוריא על הרעיון הקדוש מקודם על ישוב הארץ ע"י ההוצבים וכעת על רעיון האינדי משאת נפש העם כלו, היודעים את האמת ומתכוונים למיוחד בו כעין „לשכה השחורה“. בנשה חכמה פנינו כי על רעיון קדוש זה היה מוכרחים רבני ישראל מאה במספרם (כן ירבו) לכתוב היתר כי מותר לבא בקהל! ומורדי האור אלה מתירים אתרוגים ממורים לבא לקהל הן במקום אתרוגי ארצנו הקדושה, כדי לרפות את ידי האינדי ולא חשו לעבור על עשה מן התורה „ולקחתם לכם“ אשר דרשו מו"ל משלכם. והרעבים האלה עושים מעשי זמרי ומבקשים שכר כפניהם, כי המה ראשי „מהזיקי הדת“ ותוצעים עלבון תורתנו הקדושה ע"י מלשינות מריכות ומזות ויעוררו מדנים בין אחים. אוי לאותה בנשה! לוא קמו מקברם הגאונים הקדמונים חוככי ארצנו הקדושה, אשר מכרו נפשם על קדוש השם בדרך סכנת נפשות עד שבאו למהו השם כהמשורר האלקי רבי יהודה הלוי, הרמב"ן וסיעתו ורבנו השל"ה הקדוש אשר היתה א"י הציבה עליו עד כי נדמו בעיניו הבנינים ההדשים כסימן גאולה, והיה בודאי אחד העובדים באמת להחזיק את ידי האינדי ולהחריים את המלשינים אשר המה מבני קרח שלא מתו ובכל דור ודור היים הם בינינו... ואנו מקוים כי בימינו תושע ציון וישראל ישכון על אדמתו בטח והעטפים מורדי האור יבושו ופעולתם תהיה באפס.

עוד בחו"ל, אך לא הספיקה העת לגמרו שם, מפני כובד המלאכה בעניינים רבים אין חקר ודרישים ארוכים, וברוב ענותנותו הוא קורא את חבורו הענקי הזה אך

ובזמן קצר אי"ה תשמעו כי קהל אשכנזי יהי' קהל גדול ונורא בכאר כאר, כי ידעתי ת"ל כי רבים יבאו שבה וירצו להתהבר לי. השם יתברך שמו יתן לי חיים ובריאות אעשה נפלאות בת"ת וכהנהגות הצבור, אשר לא היה להם הנהגה בתורה, ומכה זה בא בעוה"ר והרכות, אבל אהיה אי"ה להם לרועה נאמן, ולסען ירושלם לא אחשה, ואני אכתוב תמיד למנהיגי פולין יצ"ו, ולהכמי מנהיגי פיה"ם יצ"ו, והכמי מנהיגי אשכנזים יצ"ו, המעמד ומצב ומרכה האמת והאמונה של תורה ככל בכל כל. ועתה אודיע לכם קדושת הארץ ככאן צפת חו"ב שאכרו קבלה מהאר"ץ ז"ל, והם אוהבים אותי כנפשם ממש, איכל להעתיק מה שלבו חפץ אך שהרוצאות כבדו עלי שלא נשאר לי רק מעט, והנה היום מכבדים אותי בחדוש גדול, להעתיק כל דברי המגיד שהגיד להרב ב"י ז"ל, ויש בו כמה כתרי תורה סידרת, גדולות, ויש בהם כמה מוסרים, וכמה הנהגות וכמה פרישות שהזהיר אורו לא תאכל זה וזה, והזהירו כמה מאכלות מותרות — כמו על מאכלות אסורות, והנה שלשה אלה גדולי עליון היו בזמן אחר, מדר"י קאר"ו, ומהר"ם קורדובר"ה ומהר"י לוריא ז"ל, והיו ממש מלאכי ה' צבאות נהגלה להם ומגידים משיבת נביאים, ומשיבת הנאים, וגם אליהו ז"ל, ונקברו יחד כמו סגל בבית הקברות ונשקתי קבריהם. והנה אודיע אתכם, שיבזים ה' פרישת חיי שדה הלכתי על כה"ק הקדוש אשר בה, והוא קדש קרשים, מי יוכל לשער ולספר הקדושות למאות ולאליפים קדושים משרתי עליון כקדמאי ובתראי מנביאים ותנאים. בראשונה הלכתי לקבר הושע בן בארי, והוא בנין מפואר ומתודר והיא ביכה חשובה למאד, נתכלאה כולה אורה, ובפני הביכה באר טוב חיים, ונכנסנו שם בגימט ביראה ובקדושה לתוך הביכה, ואני ואשתי תי' הדלקנו גרות על שם כלכם יצ"ו.

והתחלתי לדרוש כאמר: „אבר הקב"ה לראובן, אתה פתחת בתשובה חייך שכן בנגד עומד ופותח בתשובה ומנו הושע בן בארי — שוכה ישראל" והגדנו הפסרת שוכה ישראל בכ"י, והתפללנו להשם יתברך שיתן בלבי ובלב כלכם יצ"ו, וזרעי וזרעי עד עולם, ובלב כל ישראל לשוב בתשובה שלמה, שלא יבואו עוד לידו הטא בעולם, א"כ בני שמעו אל מוכר אביכם, לב טהור יברא לכם אלהים כמוסר ובמדות, וכל הסירות, כאשר שמעתם מה מהבורי הוהרו — נחזור לענין דראשון, אח"כ הלכתי לקבר רתנא לויטס איש כפר יבנה, המוכר בבכורות ובאבות, ואח"כ הלכתי לקבר התנא החסיד ר' יהודא בן אילעאי ובתוך המערת נקברים עשרים תנאים ותלמידיהם, ושם ראינו המקום הר ציון שיש הלל ושקאי ותלמידיהם, ור"י הסנדלר, ורשב"י ור"א בנו, ור' יצחק, ור' אמי ור' יוסי בן קסמא, ור' יהודא בן בתירא, ור' בנימין בן יפת. והנה כאותו היום לא הלכנו לשם כי הייתי עוף כרוב הרים ונבעות, מערת

כעין צוואה לבניו אשר רק בעבורם חברו וגם יסרו, כמו שכותב בראש חברו הנזכר: „בני ובנותי והתני וכלתי ונכדי... עת לי לדבר עתה מאתר שאני עושה עקירה

הצדיקים, והזכתי פני כזה המקום ובאתי למערת אבא שאול שמושכב עם אשתו, והורתי ביום ה' לעת התפלה לכיתי, והגני כותב לכם ע"ש פרשת חיי שרה. והנה אודיעכם, כי נוסעים אנחנו אי"ה ביום ג' הסמוך לירושלים עת"ק תוב"ב, בכפר ויתן לך האלהים מטל השמים וגו', והא לך הסרר שנתנהג אי"ה: ביום א' הסמוך נלך להמקום שהזכרתי קבוצת תנאים שמאי והלל, ויש תפלה מיוחדת על כל צדיק וצדיק, ועל קבר רשב"י לומדים הוהר באימה וביראה ובדבקות גדול אח"כ, לשבח את הלב. גם אני אקח הוהר כי כמה נסים יאורעו שם, כי צריכים ללמוד הוהר באימה וביראה ובדבקות גדול, ואח"כ לשמות הלב שמחה רוחניות ולא שום אבלות ועצבות, כי באלה הפיץ רשב"י והוא ברוך ומנוסה, ואח"כ נודדים נדרים ונדבות ומתגללים תפלות, ואח"כ ביום ג' נוסעים אנחנו לארמת קדש המקדש ככל ירושלם ת"ז, ולילה ראשונה נהיה בטבריא, ונרחוץ שם אי"ה בחמי טבריא, ואח"כ נלך על קברות התנאים שא"א להעלות על זכרון כלם רק אוכיר קצת מהם: ר"ע וחבריו ותלמידיו, ור"ה ובניו, ועוד מאות, ונלך לקברות שלהם כי התנו עם התכרים שלנו, וביום השבת פרשה תולדות נשכים אי"ה בהשבטה, ובשכם קבור יוסף הצדיק, ויהושע בן נון, ועוד הרבה זוגים ע' זקנים, וביום ב' פרשה וזה שער השמים נבא לירושלם אי"ה.

השי"ת אשר היה עמנו ויביאנו לצפת תוב"ב, הוא יהיה עמנו ויביאנו לירושלים עיה"ק תוב"ב לחיים ולשלום, ושם נעבוד את ה' לשמור ולעשות ולקיים, אתם בניו יצ"ו הנודיעו לכל אשר נפשו חשקה לאה"ק, שידור דירה בירושלים עיה"ק תוב"ב, ולא יחשוב שום אדם בלבנו שאיעצנו כן בעבור שאני אדור אי"ה שם, הלילה לי ולורעא דאבא! רק איעצו באמת ובאמונה כי שם כל טוב, לא חזר דבר והעיר כסוגרת ומוקפת חומה. והיא מקום גדול כמו לבוב... ואח"כ כרכתי כל אחד ואחד מכם על הס"ת כביהכ"ג, ואחר יקום פורקן צויתי לתן סי שברך גדול לק"ק פראג, ונדבתי נדרים ונדבות, ובירושלם עיה"ק תוב"ב אראה לקבוע ברכה גדולה להם, עם ס"ת בירי וגם לכם יצ"ו.

ולאחר יציאת מביהכ"ג היה ועד גדול, והתאספו ובאו אלי כל גאוני הקהלה, וזקנים יצ"ו וכל חכמי הספרדים, ובקשו ממני פני לרור בכאן וכבר היו אצלי בחו"ל כשקבלו אותי ועתה באו לחלות פני לרור בכאן, ודברו דברי הבטחות שאין אני כראי להזכירם, וגם אני השבתי דברי ענוה ואמרת: „כבר בחרתי בירושלם עיה"ק ת"ז בנדר שלי", בקצור: תכף לאחר האכילה קראו לדרשה שדרשתי, ונתאספו כל החכמים ושלחו לי שנית, האם אי"א בעיני אחר? ויתנו לי דירה אצל בית המדרש, והאשכנזים יתנו לי חמשים דוקאטין לשנה", אמרתי ת"ז שאקבל שכר רבנות באה"ק! ובענין דירתי כרתי ברית ביני וביניכם עד עולם, הלא אחי

מהם, לעשות הנחה בעיה"ק, ועלי אני קורא, ודרך החיים תוכחת מוסר" היא הדרך נוכח ה' ארץ החיים", ויקחהו אתו לאה"ק, וגמרו שמה בתוספת מרובה ממנהגים רבים שראו עיניו באה"ק, ומה' היתה זאת שזכה לראות את גנוי האוצרות של קבלת איש האלהי האר"י לוריא ז"ל, וגם את אוצרות הגאון האלהי מרן ר"י קארו ז"ל, כי לא היו נראים לשום אדם וזלתו עד שכא רבנו ז"ל, ושם תקע אהלו וחנייתו מראש ועד סוף כדי להגיע לתכליתו" (הקדמת בנו למרדכי), וכמו

ורעי כמוכים אנחנו, אמנם לא אוכל לשנות מהשכמת מרן" הג"ל שליח ירושלים, אשר לא זוה מידי, וכמעט היתה מריבה גדולה אם לא דברתי כ"כ בענוה: ברוכים אתם לה' כלכם! ומה אני כי תלכו אחרי? אמנם קויתי לה' כי מציון תצא תורה הרבה בישיבה אי"ה, כי יש בירושלים לומדים גדולים, גם הגאון מו"ה מאניש יצ"ו כתב אלו ביום חסידות וענוה והוא ג"כ רוצה להיות-באחד מהם לבוא ללמדו, וגם כחכמי ספרדים אשר דרום שם, כי יש בירושלים יותר מת"ק בעלי בתים ספרדים, ובכל יום ויום כתרבים בע"ה. שוב אודיעכם כי היום יום א' הייתי בסערת הצדיקים שמאי והלל והלמדיהם, ורשב"י ובנו ר"א, ושם למדתי הנהר, והר"י הסנדלר, ור' יוסי, ויתר התנאים, אח"כ אבא אי"ה לירושלים עה"ק תו"ב, ושם אכתוב לכם כהנה וכהנה כמה פעמים. הנה בתהלה היה קשה לי כמות לישב על החבור, אשר לא נסתי מעולם, ועתה ת"ל למדתי היטב לישב, הכלל שומר מצוה לא ידע לאיש שום סבה המונעת, כ"ז תנידו לאשר בדעתכם ליסע לירושלים ע"ק תוב"ב, כן יהיה ה' עמכם כאשר היה עמנו. התפלה בכונה ת"ל אין לה ערך, הנהגים נושאים נפיהם בכל יום, ואני זוכר ככם וממשיך ברכה על ראשכם, מי יתן שיקיים המרוכס הנעלה הר"י שמש אשר צויתיו להכריז מחמת שתיקה מן ב"ש עד לאחר תפלת ש"ע, ובשעת קריאת התורה, ומובטחני בו שיקיים דברי כי איש צדיק תמים, בירושלים עיה"ק תוב"ב אראה לעשות זכר טוב להחסירה אמנם חנצב"ה. מענין סערת הצדיקים הרושים גדולים ורוממות הסערות, ואין כל אומה ולשון שולטת בהם, אדרבה ישמעאלים מכבדים אותם, חרוש אחד אכתוב לכם שלא הייתי יודע ולא ראיתי בשום סדרש, כי יוכבר אם ששה רע"ה הייתה זמן רב ונכנסה לאה"ק וקבורתה בטבריא, עוד ראיתי חרוש בקבורת דר' אפי דוקרת ז"ל עתה הוציאה תאנה שלא בעונתה, ואין להאריך עתה, רק חדעו רוממות ירושלים עיה"ק תוב"ב, וזה ראיתי בעיני גם בעיני נשמים, אוזיים והרגולים כמו בפראג, וכ"ש פירות ויון והיר שזוכו כלכם לבא לירושלים עיה"ק תוב"ב, לחיים ולשלום וכן כל בית ישראל ונהוה ירושלים עיה"ק בבנינה והיר שיבנה ביהמ"ק כההרה בימינו אמן כ"ר. כה עתירת אביכם המצפה לישועתכם ולישועת בית ישראל נאום ישעיהו בן לא"מ מוהר"ר אברהם סג"ל ז"ל הורוויין הותם פה יום א' פרשה ויכרבוהו.

שכותב בעצמו במכתבו „שנתנו ע"י להעתיק כל דברי המגיד שהגיד להרב ב"י ז"ל ושם מצא כמה סתרי תורה סודות גדולות וכמה מוסרים, וכמה הנהגות, וכמה פרישות" ומתוכם עשה טעמים לספרו הקדוש „השל"ה" וסדר תפלתו „שער השמים". שם בעיר הקדושה ירושלים שם לבו להתקדש עוד ביתר פרישות להנזר מכל מחמרי העולם, ואך ורק לדרוש את ה' באימה ויראה היתה מגמתו, וזכה למצוא חפץ לבו ומאוייו, המה הכהבים העתיקים אשר כלתה נפשו ודרש אחריהם מימים כבירים, ויתרום שיאו למעלה למעלה, ונוסף על התרוממות רוחו המהור פעלו עליו גם ההשתמחות על קברי גדולי מלאכי עליון, המה התנאים והנביאים אשר מנוחתם כבוד למאות ולאלפים בבתי הקברות שמה, כאשר הוא בעצמו כותב במכתבו את גודל הפעולה שפעל עליו הקבר של הנביא הושע בן בארי ואת גודל הקדושה החופפת על הכיב"ה שמה, עד אשר ברוב אימה ויראה יתרה היתה פעולה התרוממות רוחו למעלה עד שהגיד את הפמרת הנביא „שובה ישראל" בבכי, גם אהבת החכמים גאוני הארץ, ששפרה עליו נחלתו ושבתו שמה, וחלקו לו מנת הכבוד הראוי למעלתו וישימו אותו אלוף לראשם, וינהל אותם ברוח בינתו היתרה ובחכמת תורתו המופלאה, ויתקן למו כמה מנהגים טובים ותקנות מועילות אשר נחסרו שם והוא תקנם כמובא במכתבו, וינשאוהו לנשיא עליהם.

ג) חפץ צדיק זה לישב בשלוח ובהשקט על אדמתנו הקדושה בארץ אבות, ואך בודאי מן השמים לא הניחוחו, ולא ארכו לו הימים ימי שקט ושלוח על אדמת הארץ הטובה, כי ב"א אלול שנת שפ"ה (1625) נתפס רבנו ועמו מ"ו רבנים אחרים וישבו בבית הסוהר על לא חמס בכפם עד ר"ה שפ"ו לפ"ק ובטבת שנה ההיא גם רבנו מירושלים צפתה, כמובא בס' חרבות ירושלים במעשי הארץ להח' יוסף שווארץ (דף מ"א), ובספרו „דאם הייליגע לאנד" צד 402 בהערה, ספורים מפאשעלעם מחברת ד' צד מ"ט וצד ס"ט הערה 28, 34 (עיין עמודי העבודה צד 133) וכן כתוב בחבת ירושלים מאמר מבשרת ציון ס' ט"ו, כי הפחה שתפס אותו למען קחת כסף פדיון הרבה עבורו, כי ראה אשר גדול וקדוש שמו בקרב ישראל, ואך מגודל קדושתו קבל באהבה ואמר אע"פ שיושבים בצער, על מנת כן נהיה שמחים ביסורים (שה"ג לחיד"א), והלך לעיר טבריא טוביב ונח נפשיה דרב האי גאון וקדוש בשנת שי"ג, וצוה קודם מותו „להכריז בזה הלשון לא פחות ולא יותר בכל בתי כנסיות ובתי מדרשים בטבריא ובצפת: רבותי תדעו שנפטר הרב ר' ישעיה סג"ל הורוויץ. וצוה שלא להספיד אותו, רק יאמרו עליו אלו הסליחות בשבעה ימי אבלו ובתשלום השנה שם בטבריא ובצפת". ואלה הסליחות שחבר רבנו: „הסליחות של הגאון הרב הגדול מרה ישעיה סג"ל שנפטר

בארץ ישראל, ותקנם לאומרם עליו, ונאמרו עליו בשבעת ימי אבלו ובתשלום השנה אשר יסד אותם הוא הרב ולה"ה ע"ד הקבלה מלבד שגם הכף לקבורתו עליו נאמרו בכוונה וכדמעה רבה בטבריא, ופה צפת נאמר בו' ובתשלום חודש ושנה: א) והוא רחום יכפר עון, אנא אהיה אשר אהיה מוחין ורופא ממות ומחיה" ע"ם א"ב; ב) בניגון העקידה, אל הד' ויאר אור לצדיקים באור הרש, ע"ם אלב"ם ואח"ז יויד משרי נלקחה ותחנה בראש יהושע בחרווי שמו ישעיה, 3) יש עולמות יה הנחיל לזרע אברהם אוהבך, וראשי הרוזיה ישעיה הלוי (עי' סידורו כדפוס ראשון), ועד היום קברו ידוע בטבריא ת"ו סמ"ך לעיר חוין לחומה במערב נוטה לצד צפון סמוך לקבר רבי יוחנן וקבר הרמב"ם ז"ל, ועליו ציון גדול בנוי מאבנים כמו הציון של הרמב"ם ז"ל ויע"א" (חבת ציון דפוס ירושלים כ"ה ע"א).

ככל תפוצות ישראל בכל המקומות אשר מותו מגיע אבל גדול להורודים בבי וטספד המרורים, גם בעיר קראקא עיר טגורו לפנים נשא עליו מספד מר הגאון בעל "מגלה עמוקות" ר' נתן נטע שפירא אב"ד בעת ההיא שם, והספיד אותו כמספד על יחיד, בפ"יורא. אך נמצא שמה בהספדו שנפטר בירושלים שנת ש"פ, וזה אינו, כי קבורתו בטבריא¹³, ונפטר בשנת ש"יין — וכן נראה שנתחלף שם טבריא בירושלים ושנת ש"יין בשנת ש"פ (ועיין בעמודי העבודה צד 133 שם). גם אשתו השניה מרת הוה בת הר' אליעזר ובתו הילדה לא האריכו ימים אחריו והלכו לעולמן בעגלא ובזמן קרוב. אלה המה תולדות רבנו ישעיה סג"ל הורוויין איש קדוש וגאון הגאונים אשר זכה לשב עולם בישראל בשם השל"ה הקדוש, ואת תולדות בניו נספר בפרק הבא.

¹³ וז"ל בעל גל-עד צד 32 הערה 97 בחלק אשכנזי: גענויא שיינט זיין טאָדעסיאָהר ניכט בעקאנט ווארדען צו זיין. זיין זאחן שעפטעל זאנט אין דער פּאָרעדע צו ווי-העמידים דאס זיין פּאָטער דער של"ה אין יערוזאלעם 2 יאהר נאך זיינער אונקונפט בעפּאָר אונד אבערסאָלס 2 יאהרע נאכהער געשטארבען זיין, דיעס דעמנאך 1626 — 1625. דעם ווידערשרייבט יעדאך דאס עגיגראף דעס גענאנטען ווערקעס, אין וועלכעם עס הייסט, דאס עס שנת השבע"ה לפ"ק אלוא 1628 בעענדיגט ווארדען. נתן שפירא, דער אין, מגלה עמוקות' ביי געלעגענהייט זיינער קלויערדעדיע איבער אונזערען ישעיה דאס טאדעסיאָהר ש"פ 1602 אנגיבט, איסט אפּענבאר פּאלש אונד זאלל וואהרשיינליך ש"ץ הייסען.

ובדבר קבורתו בטבריא, גם נכדו הגאון ישעיה מעיד ע"ז בשירו בשבח ספרו וז"ל, הריבין בין המעפתיים, בקבר שחצב לו סמוך לירושלים, עם כסילות הנשכות לשער השמים, מקום קברות כחצבת צורים, ועיין ב"מלואים".

(ד) אלה החבורים הקדושים שחבר רבנו, אשר נשארו לכרכה על פני הכל:
 (א) ספר „שני לוחות הברית“ הנקרא בר״ת „של״ה“ הקדוש, נדפס בפעם הראשונה אחר מות המחבר ע״י בנו הנאון ר' שבתי שעפמיל הלוי הורוויץ, בעיר אמשטרדם בשנת ת״ט לפ״ק, בהסכמות גאוני וגדולי ישראל וכלם נתנו כבוד ויקר להמחבר ולספרו, ובנו הנאון כתב הגהות על ספרו וקראן בשם „ווי העמודים“ וכתב שם בהקדמתו שלא רצה להיות סניף למחברת אביו, בדרך שעשה אביו הנאון למר זקנו ז״ל בספר „עמק ברכה“, מפני שהיה אז צעיר לימים בהסתלק אביו מעליו, וזאת שנית שלא קבל רשות מאביו ע״ז. שאהרי כלות הספר נלקח הארון הקודש, אבל אביו היה לו רשות מאביו והיה גדול בשנים, שהיה אז יחד עם אביו בעיר לבוב. וזה תכן השל״ה ועניניו: החלק הראשון הקדמתו היקרה הנקראת בשם „תולדות אדם“ והמאמרים הנלוים ונמשכים אליה נקראים בשם „עשרה מאמרות“. החלק השני מדבר על כל ימות השנה מה ששייך לכל אחד ואחד בזמנו וקראו בשם „מסכתות“: הדינים השייכים לימות החול נקראים מס' חולין, והדינים השייכים לשבת נקראים מסכת שבת. וכן כלם עד תכליתם, והח' הזה יכונה „עשרת הדברות“ בו לא הניח דבר גדול וקטן, דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן היות דאביו ורבא. החלק השלישי נקרא: עשרה הלולים, עשהו בדרך שיר וחרוים, וכל איש ליזל ולזמר בזמרתו, ולא צוה להדפיסו, כי לא כתב אותו רק לצוות את ביתו, בניו או תלמידיו, אך בנו התיר להדפיסו, כי אמר שכל העולם בכלל תלמידיו (עיינן הקדמת בנו לס' ווי העמודים).

(ב) הגהות מסולאות בדרכי המוסר והדינים על ס' „עמק ברכה“ ויש נוחלין בשם „אמר המניה“. ע״ס „עמק הברכה“ עשה ההגהות לבדו בחיותו בבית אביו בלבוב, והוא היה עוד צעיר לימים, וההגהות ע״ס יש נוחלין—ביחד עם אחיו הגדול ר' יעקב משעברשין והדפיס את הס' יש נוחלין (פראג שע״ה) עם הסכמות בעל הב״ח, הסמ״ע ועוללות אפרים. ולא נזכר שמו בהסכמותיהם, אך שם אחיו לבד.
 (ג) שער השמים, פירושים וכורות התפלה אשר חברם בעיה״ק תכף לביאתו לסדר „וזה שער השמים“, מראשית השנה ועד אחרית השנה, עפ״י דקדוק האותיות והנקודות. נדפס בפעם ראשונה ע״י נכד המחבר הרב הדיין ר' אברהם בהג״מ ישעיה הלוי הורוויץ באמשטרדם בשנת ז״ח שער השמים (תע״ו) בדפוס ובבית אהרן בן שלמה אנטונוס נר״ו, עם הקדמת המחבר המתחיל „אמר ישעיה בן לא״א מוהר״ר אברהם פג״ל ז״ל ה״ה הורוויץ איש ירושלים ע״ה תוב״ב, ברוך ה' אלהי אדוני אבי אברהם אשר הנחני בדרך אמת והצלית דרכי והביאתי לירושלים עיר הקודש בשנת שפ״ב ביום הששי פרשת וזה שער השמים, אין זה

כ"א זכות אבא טורי ע"ה קדוש ה' היא שעמדה לי לבא אל אדמת קודש ובפרט לירושלים המקודשת ביותר שאת, מה נורא המקום הזה וזה שער השמים, ועל פי הדברים ההם אני קורא שם החיבור הזה שער השמים, גם שמי בקרבנו כי השמים ושמי הושבניה דדין כדין ישע"ה וכו'. ובענין הרפסת הסידור צוה המחבר בגוף הסידור יהיה נדפס בדקדוק התיבות והאותיות והנקודות כסידור כפי המקומות אשר ארשום וכו' ולהיות נדפס גוף הסידור טוב ויפה" עם הסכמות גאוני קשיאי שנתנו הסכמותיהם לבן המחבר הג"מ יעקב, עד שבא הכ"ז לנכד המחבר (1) הדין ר' אברהם הלוי.

(1) וליוקר תפארת הסכמות גאוני קשיאי שנתנו הסכמותיהם לבן המחבר הג"מ יעקב, מצאתי כי לא לטוהר יהיה להעתיקן לפני הקוראים, ובראשן הסכמת הגאון המפורסם ברורן סרן הכ"ח ז"ל וז"ל: ואשא עיני וארא איש קדוש וגורא סדבר סתוך האש ושותה מים קדושים ממקור קדוש יהלכו מצנורות הקדושים קדש קדשים, כרוים צבאים ומשתוקקים לדברים קדושים, הלא הוא הרב הגדול בכל החזרה הגאון כמוהר"ר ישעיה הלוי זצ"ל מעורו היה מרביץ תורה בקהלות גדולות ובסוף ימיו הלך לארץ הקדושה, ונתקבל לאב"ד וראש ישיבה בכל קהילות וגלילות ארץ ישראל ונאסף אל עמיו שם, והניח אחריו ברכה כחבוריו הקדושים, וכאשר ראינו וקראנו בה, הרגשנו השפעת הקדושה מיום המעלות בכל אברינו, וזה האות שחבוריך המה מחוברים לשם שמים, לחקן הרורות הבאים אחריו, כי נתחברו בלשון צח ונקל שיביננו כל מי שיודע ספר, ועל כן על הסכמה להדפיס לית דין צריך ביש, כי מי הוא ואיזה הוא אשר יעלה במחשבתו למנוע התפשטות הקדושה בכל גבול ישראל, אמנם כאשר ראינו בכך הגדול בתורה ובחסידות והוא הצעיר בבית אביו האלוף כמר יעקב סגל גר"ו סק"ק קראקא, לא נח ולא שקט ולא נתן שנה לעיניו לסדר חבוריו של אביו ולא פרש ימין ושאל בכל צוואת אביו הקדוש זצ"ל וזה יצא ראשונה להדפיס הסידור והפירוש סביב כאשר נצטוו מפי כתב ז"ל, כי אין ספק אצלינו שיתפשטו בקרב ישראל כל מי שיתפלל בתוכו שאין תפלתו חוזרת ריקם, ועל זה הוציא כל אונו ומאורו וגם לוח מאתרים, הוששנו מחטאת אשר יחטא איש לחזור ולהדפיסו הן ע"י עצמו והן ע"י אחרים, על כן הסכמנו וגזרנו בגזירות גרוי חרם ושטתא שם מיחה שלא ישים שום אדם להדפיס סידור זה עם פירוש הגאון החסיד מוהר"ר ישעיה סג"ל זצ"ל במשך חמשה עשר שנים מומן הרפסה הן ע"י עצמו והן ע"י אחרים יהיה מי שיהיה, ופן יש איזה שורש פורה ראש ולענה שיעבור על גזירתנו ויתנם לבית הרפוס, הנה גזרנו בגזרת נח"ש על כל ישראל ככל מקום שהם שלא יקנו אותם הסדור, והשומע לקולנו ולהוש לגזרתנו ברכית ינחוה על ראשו יראה ורע יאריך ימים קרנו תרום בכבוד.

ד) חבור גדול על המרדכי, ויצא לאור חלק א' נקרא בשם „בנדי ישע“ על סדר מועד ועל המרדכי ברכות, נדפס בסוף ס' „עטק ברכה“ ד' אמישטרדם, הובא לביהר"פ ע"י בן ונכד המחבר ה"ה שבתו שעפמיל בהתורני מו"ה אברהם פרענקיל מכרסלא אמישט' תקמ"ז (ק"מ).

ה) ספר מצות הפילין ע"ד דיני תפילין (אוה"ס לבן יעקב אות ת').
ו) חדושים על המור, מזכירם בהנהגותיו לס' „עטק הברכה“ כדין ברכת הנהגין, ועל התלמוד והפוסקים, ולא נתקיים בידו להעלותם על ספר בארוכה רק בדרך קצרה לסמנא בעלמא מפני מרדות המרוכות שהיו לו תמיד במילי דשמיא ובמילי דעלמא (הקדמת בנו לס' ווי העמודים).

ז) הערות והגהות ע"ם הוהר שהי' לרכנו מדפוס קרימונא משנת לא ימיש (ש"ט) ונמצא בבית גניזו של הרה"ג ר' זלמן בער בוויילנא. והיה למראה עיניו של החכם א. ל. פרוסקין בעל „אבן שמואל“ וכראשיתן קבוצת מקראות המתחילים באותיות שמו, בשבח התורה ויר"ש וז"ל:

נאום הקטן והצעיר יואל סירקיש בן לא"א כמהיר"ר שמואל זלה"ה מקראקא בחודש אדר ראשון שצ"ו לפ"ק בק"ק קראקא עיר ואם בישראל לתורה ולתעודה.

ואחריו באה הסכמת הגאון אב"ד דק"ק לובלין מו"ה יעקב זצ"ל אביו של הגאון רבי ר' העשיל זצ"ל וחותם שם: כ"ד הצעיר יעקב בן לא"א מהור"ר אפרים נפתלי ז"ל הנקרא הירש. ואח"כ הסכמת הגאון בעל תוספות יו"ט זצ"ל: יום טוב הקטן ליפסאן בן לא"א הר"ר נתן ז"ל ה"ה העלר ביומא דשוקא פה ק"ק לובלין יום ו' ב"ה אדר שני שנת הישוע"ה (ובראשה נדפס: הסכמת הגאון הגדול אב"ד ד"ק לובלין וטעות היא).

אח"כ הסכמת הגאון אבד"ק לבוב, מיום ב' ר"ח אלול ביומא דשוקא ביערסלב שצ"ו לפ"ק. יוסף יעקב אברהם בלא"א הר"ר יואל נ"ט זלה"ה אישכנוי חתונה בק"ק לבוב.

אח"כ הגאון אבד"ק פוזן. ויואל משה בן מוהר"ר ישעיה מנחם ולל"ה נקרא משה רבי מען ד"ש.

אלה הנה הסכמות הרבנים דר"א ביריד יערסלב. ואחריהם הגאון בעל פני יהושע ומ"ש אבד"ק קראקא משנת ח"ב לפ"ק יושע בלא"א מהר"ר יוסף ה"ה חתנה פה ק"ק קראקא יע"א ת"ב לפ"ק, ואהריהם גאוני ישראל שהיו בעת שנת ההרפכה בשנת תע"ז הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ אבד"ק פוזן, והגאון מו"ה גבריאל אבד"ק קראקא, והגאונים אב"ד דאמישטרדם קהל אישכנויים הגאון מו"ה אברהם במו"ה יודא ח"פ ק"ק אמישטרדם קהל אישכנויים והגאון מ' שלמה כמהר"ר יעקב אייליון עם סגולה ק"ק ספרדים מאמישטרדם.

יריך עשוני ויכונוני הבינני ואלמדה מצות . . .
 שלום רב לאוהבי תורת
 עבדך אני הבינני ואדעה עדות
 יבושו זדים כי שקר עותוני אני אישיח בחק
 הבינני ואצרה תורת
 ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי ואשיחה בחק . . .

נאום הקונה ספרים מהוננו, לכבוד קינו, ישעיה בן לא"א מהר"ר
 אברהם סג"ל נר"י הורוויץ.

וכעת נרפסו הגהותיו על הזוהר ברפוס האחים ראם בוילנא מכ"י הנ"ל בשנת

תרמ"ב.

(ב) בנו הגדול של הגאון רבנו אברהם סג"ל הורוויץ היה הגאון החסיד מוהר"ר
 יעקב. נולד לאביו בעיר פראג, ושם קבל מאביו ראשית תורתו, ובישיבת גאוני
 פראג, אח"כ הלך עם אביו הגאון לעיר קראקא ושם למד בישיבת גאוני קראקא ויצא
 שמו בעולם. אח"כ קבע מושבו בעיר שעברשין, ונקרא שמו ר' יעקב
 משעברשין. בשנת שני"ז הוציא לאור יחד עם אחיו הגאון בעל השלי"ה את ספר
 אביו הגאון "עטק ברכה", גם ס' "יש נוחלין" מאת אביו עם הגהות ונוספות
 ממנו, נרפס בפראג ישעיה (אור החיים ערך 232).

הוא היה חתנו של הגאון מאור הגולה המקובל האלהי ט' מנחם מאניש חיות
 אבר"ק ווילנא בהג"מ יצחק חיות בעל אפי רברבי (ולפלא כי הגאון בעל השל"ה מביא
 את הג"מ מאניש חיות מווילנא, ולא יכנה אותו בשם מחותנו?) ומתולדותיו נודע
 לנו אך בן אחד אשר היה גאון מפורסם בדורו: מו"ה משה הלוי הורוויץ שעלה לארץ
 הקדושה ומרוב חשיבותו, גדולתו, חכמתו ותורתו נהקבל לנשיא בארץ ישראל והוא
 אבי הגאון ט' יוסף יוצא הלוי הורוויץ, אבי הג"מ ברוך הלוי הורוויץ הנקרא בשמו
 ר' ברוך חריף, אבי הג"מ יוסף יוצא מהרובישוב, חתן הג"מ יעקב קאסלינר אבר"ק
 לוקאטש ואב"ד ור"מ דק"ק קאוול, והג"מ יוסף יוצא הוא אבי הגאון מו"ה יעקב
 הלוי איש הורוויץ אבר"ק שינאווא, אבי הגאונים מו"ה יחיאל מיכל סג"ל הורוויץ
 אבר"ק פראחניק ואחיו הגאון מו"ה אליעזר הלוי הורוויץ אבר"ק טארניגראד בעה"ס
 "נועם מגדים" עה"ת וס', "אמרות מהורות" על תהלים, והוא היה אחד מהלמדי
 הרב הקדוש ר' יעקב יצחק הלוי הורוויץ מלובלין שגם הוא מנכדי הגאון ר' יעקב
 הנ"ל אחי השל"ה (ויתר תולדותיו ימצא כל קורא משביל בס', תולדות טשפחות
 הורוויץ" לירידי הרב חריף מו"ה צבי הירש בהג"מ חיים הלוי הורוויץ אבר"ק
 קראקא, אשר אתו בכתובים).

פרק שלישי

הגאון ר' שבתי שעפמיל הלוי והג"מ יעקב הלוי ואחותם מרת נחמה ובעלה הג"מ חיים פייבל ותולדותיהם בני הגאון בעל השל"ה ז"ל.

א) בנו בכורו של רבנו ישעיה הלוי, היה הגאון המופלא רבנו שבת הנקרא שעפמיל, נולד לערך שנת ש"ן. מקום מולדתו נעלם מאהנו (וכמדומה אם נולד רבנו בש"ן נולד בעיר לבוב, אשר בעת ההיא היה רבנו השל"ה אצל אביו בעיר לבוב בעת שחבר את ספרו „עמק הברכה“, עי' למעלה פרק א' בתולדות א"י רבנו אברהם), ויקשב תורת ה' מפי אביו הגאון, והוא אצל עליו פי שנים ברוחו המהיר, ולכן יזכירוהו בנו זה ברגשי קודש כבוד ויראה וירימו על הנס בפה קדשו כמה פעמים בספרו בגלל שהיה מורו, מרריכו ומלמדו בעודו יניק והכים, (ראה בהקדמתו לס' ווי העמודים), ומלבד תורת אביו דלה מבאר מיס עמוקים שחפר גאון הגאונים איש התבונה בישיבתי הרמה רבנו שלמה אפרים איש לונמשיץ מחבר ס' „עוללות אפרים“ ו„כלי יקר“, ועל שם ספרו של רבו הגאון „עמודי שש“ קרא לספרו שם „ווי העמודים“ (עיין בהקדמתו הנ"ל לס' ווי העמודים). ובעודו צעיר לימים ורך בשנים ראו והכירו כי ברכה בו ולו יתרון דעת, חכמה ותבונה ושמעו הטוב יצא על פני הארץ, ובמרים מלאו לו י"ז שנים התחתן עמו הגאון הגדול המפורסם בדורו מו"ה משה חריף אבר"ק קרעמניץ ואח"כ אב"ד ור"מ דק"ק לבוב שאמרו עליו שהיה שנון וחריף ובקי בכל חררי תורה. ונתן לו את בתו הצדקנית לאשה, עד כי רבנו שבתי התיחס בו בסוף ספרו ווי העמודים וקראו „חתן האשל הגדול אלון הנמוע בשער בת רבים שר וגדול בישראל ה"ה הגאון המופלא מו"ה משה חריף זצ"ל“. ובעודו עול ימים בנסוע אביו רבנו השל"ה מעיר פראג לארץ הקדושה בשנת שפ"א נתקבל הוא שמה לדרשן ומו"צ, לשבת על כסא אביו הגאון ורבו בעל „עוללות אפרים“, וידרוש שם מדי שבת בשבתו ויכהן פאר שש שנים, ומשם קבלו אותו אנשי עיר פירדא לרב ואב"ד. הקהלה הקמנה היתה חביבה עליו מאד, כי מצא שם בעת ההיא חכמים מופלגים בתורה. וישב על כסא ההוראה שם עד שנת שצ"א ושם נתן הסכמתו ע"ם „ראשית בכורים“ להג' הדרשן הר' הנוך העניך ב"ר אברהם דיין מפוזן (נדפס בפפדיז' תס"ח). בשנת שצ"ב עלה על ראש ההר ק"ק פראנקפורט דמיין. עיר גדולה לאלהים בכל מדינת אשכנז. והיה אחרי מות משה, הוא הגאון מוהר"ר משה בן הג"מ ישעיה מנחם הנקרא ר' משה רבי מענדיל'ש אביגדרום (עיין

הסכמתו ע"ם שער השמים) נתקבל רבנו בשנת ת"ג לאב"ד ור"ט דק"ק פונא ואב"ד להמדינה החשובה והגדולה מדינת פולין גדול (לשון רבנו בסוף ספרו „ווי העמודים“) ושם חבר את ספרו היקר „ווי העמודים“ אשר מרוב ענותנותו קראו אך בשם הקדמה לכבוד אביו, כאלו אין הוא ספר יקר ונכבד בפני עצמו. בשנת ת"ז בא בהסכמה ע"ם דמשק אליעזר להגאון ר' אליעזר אשכנזי איש צבי שהיה אבד"ק אפטא, והם' נדפס בלובלין בהסכמות שבעה גאונים והם: הג"מ נפתלי ב"ץ אבד"ק לובלין, הגאון רבנו ר' העשיל שהיה ר"מ בק"ק לובלין, הגאון מו"ה יו"ט ליפטאן בעל תיו"ט, מהר"י חריף בעל מגיני שלמה ופי' אבד"ק קראקא, הג"מ חיים אשכנזי אחיו של המחבר אבד"ק קרעמניץ, והאחרון הג"מ מנחם מענדיל אב"ד ור"מ דק"ק פינמשוב (כ"י ח"ב דף פ"ה ע"ב).

רבנו הגאון זה ראה עמי בשנת ת"ח ית"ט, בימים אשר הצר הצורך לא המל על עם אלהי אברהם והניף עליהם את חרב אפו, מבח ושחט ולא המל על נאות יעקב ואת נהו השם, ויאבל על ימין ורעב, ועל שטאל ולא שבע עוד, עד כי הכריע למבח אלפי רבבות ישראל, ורבים הקדושים אשר פשטו צוארם למבח על קדושת השם, גאוני ארץ, אדירי התורה, ושאר אנשים וגשים ויונקי שדים שלא חטאו. עבר ושטף בכל פולין, וואלון, אוקריינא וליטא. ובכל מקום אשר דבר המבח מניע אבל גדול ליהודים צום וככי תמרורים ומספר מר יוצע לרבים, גדולים ונכבדים לבשו שקים והעלו עפר על ראשם, על בית ישראל ועל עם ה' כי נפלו בחרב האויב. ורבנו ר' שבתי זה ברוב רבני וגאוני ומנו, הגאון בעל תיו"ט, הגאון בעל השך ועוד, תאר בשרד נאמן כדם לבבו המהור את כל התלאה וההרפתקאות דערו על עם ישראל הנתונים לשמצה להרג ולמבח כצאן למבח יוכל, וייסד סליחה ותפלת „אל מלא רחמים“ על הרוגי תיח, והגני נהן אותה לפני הקוראים.

וזה נוסח הסליחה מיוסד בראשי חרוזות שבתי בן מהר"ר ישעיה הלוי הורוויץ.

שִׁבְתִּי בְּבֵית ה' לְאַרְבֵּי יָמִים וְלֹא נָסִיג מִמֶּנּוּ וְתַחֲיִינִי.

וּמִפְּנֵי הַמְּאִינֵי נִחְרְבוּ הַמִּקְדָּשֹׁת הָרְאִישֹׁן וְהַשֵּׁנִי,

אָנָּה אִם נִתְקַיֵּם בָּנוּ אִם יְהִי הַמְּאִינֵי כְּשֵׁנִי

אֲתָה יי לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ.

בְּנֵי כְבוֹרֵי קְדָאֵת לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִקִּדְּמָה,

אֲדוֹתָם אֲגִידָה וְלֹא אֲדַבֵּר.

וְהָיָה מִהַצְּתָנָה וּמִהַצְּנָדָם,
זָכוֹר עֲדֹתְךָ קִנְיַת קָדָם.

תַּח לְמִסְפָּר אֵלֶּךָ הַשָּׁשִׁי,
אָמַרְתִּי בְלִבִּי לְצֵאת הַפְּשִׁי,¹
עַל עֲמֻדָה יַעֲרִימוּ סוּד לְקַעֲקַע בִּיצְתִי מִשָּׂרְשִׁי,
וְאַתָּה יי מִגֵּן בְּעַדִי כְבוֹדִי וּמְרִים רֵאשִׁי.

יִתֵּן עֲפָר בְּפִי הָאוֹמְרִים אוֹלֵי אוֹכַל נֶפֶשׁ בָּהֶם מִפּוֹת בְּלִי הַרּוּפָה
וְהַבָּעַר אֵשׁ בְּיַעֲקֹב בְּלִי קְטוּרָה וְגִרּוּפָה,²
בַּיּוֹם שָׂרְבּוּ הַרְצָחָנִים בְּמַלּוֹ עֲגִלָּה הַעֲרוּפָה,
יי עַל זֶה פָּקַח עֵינַיִךָ וּמְמַעוֹן קִדְשֶׁךָ הַשְׁקִיפָה.

בֶּן הָיִיתִי לִפְנֵי אָבִי שֶׁבַשְׂמִים,
לוֹ חָקְמוּ יִשְׁפִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲוָרִים,
עַל עֲזִיבַת הַמִּצְוֹת וְהַתּוֹרָה הַנּוֹתַנָת חַיִּים,
הַרְפַּבְתִּי אֲנוּשׁ לְרֵאשֵׁנוּ בָּאֲנוּ בָּאֵשׁ וּבַמַּיִם.

נְחִיטָה בְּצֵאן עֲמֻדָה בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן,
וְעַתָּה נִזְוָשְׁבְנוּ כְּצֵאן לְטַבַּח יוֹבֵל בְּאֵף וְחֲרוֹן.
יַגְעֲתִי בְּקִרְאֵי נַחַר הַחֲרוֹן,
אֵיכָה נִהְיִיתָ הַרּוּעֵה לְחִבְצֻלַת הַשָּׁרוֹן.

מִהַר יי יִרְאֶה בְּהִבְטָחְתּוֹ כִּי בָרַךְ אֶבְרָכְךָ,
מִה בָּצַע בְּדַמִּי בְּרִדְתִּי אֶל שַׁחַת הַיּוֹדֶךָ עֲפָר תִּגְוִיד אֲמַתָּה

¹ עי' קונטרס לקורות הנזרות ח' א' 11.

² מלשון חז"ל היו שתי כרים מתאיכות אחת קטובה ואחת גרופה.

בְּאֲשֶׁר תִּפְתָּחוּם הֲרִגוּ עִם רַב מִיִּשְׂרָאֵל הִיפֶךְ הֲרִכָּה אֲרֻכָּה
אֵת זֶרְעֶךָ .

כִּי כִּמּוֹד בְּאֵלִים מִי כִּמּוֹד .

הֶעֱבַר חֲרַפְתִּי מֵעָלַי אֲשֶׁר יִגְרַתִּי ,
כִּן תִּדְבַּקְנִי הָרְעָה וְטַתִּי ,
כִּי מִרְעָה אֵל רָעָה יִצְאֵתִי ,
צַדִּיק הוּא יי כִּי פִּיהוּ מְרִיתִי .

רַבַּת צָרְרוֹנִי מִנְעוּרֵי תִּבְעֵנָה שִׁפְתֵי ,
וְהִתְחַד מִחֲנֹק גִּפְשֵׁי מֹות מַעֲצָמוֹתִי .
בְּאֲשֶׁר תִּפְתָּה לָנוּ זְכוֹת אֲבוֹתִי ,
וְאַתָּה יי עַד מָתִי .

רִוְבֵי קֶשֶׁת וְחַצִּים יִירוּ הַמּוֹרִים ,
וְאֲבָדוּ כִּמְהָ גְאוּנֵי אֶרֶץ מִפְּנֵינִים יְקָרִים ,
וְשֹׁאֵר הָעָם גְּדוֹלִים וְקַמְנִים חָדַל מִסַּפְרִים ,
וַיִּצְבְּרוּ בָהֶם חֲמָרִים חֲמָרִים .

יִדְעֵתִי יי כִּי צַדִּק מִשְׁפָּטֶיךָ ,
תִּלְאוּתֵינוּ אֵל יִמְעֵמוּ לְפָנֶיךָ ,
וְאִנְחֵנוּ בְּרוּב חֲסִדֶּךָ נְבוּא בִּיתְךָ ,
לְהִלְלֶךָ וּלְבָרְכֶךָ בְּשֵׁם שְׁמִבְרַכִּין עַל טוֹבוֹתֶיךָ .

אֲשׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יי אֶלְחִיךָ ,
אֵף שֶׁהוֹסַפְתָּ אֲשָׁמָה וְהִרְבַּת רַעְתְּךָ ,
יִיטִיב יי וְלֹא יוֹסִיף לְיִסְרֶךָ ,
כִּי הוּא חִלְקֶךָ וְנִחַלְתְּךָ .

עֵינַי עֵינַי יוֹרְדָה מַיִם ,

עַל מִיתוֹת אֲבוֹתַי הַנַּעֲשׂוּ לְהַמְיָחֵדִים שֵׁם יְיָ בְּכֹל יוֹם פַּעַמַּיִם
בְּאַמְרָם אֵלַי שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוֹלְמִית וְנִחְזֶה־בְּךָ וְהָיִית לָנוּ לְעֵינַיִם
וְאִנְחָנוּ מְשִׁיבִים מִה־תַּחֲזוּ בְּשׁוֹלְמִית כְּמַחֲלַת הַמַּחְנָנִים .

יֵחָשׁוּב לִי עֲזָרְתִי אֶתָּה אֱלֹהֵי אֵל תֵּאָחֵר .
הַקְּצִים (1) פָּלוּ וּבִנְיָה בְּיַד אֵיבֶךָ מִתֵּאָחֵר ,
וְהִלָּא אֵין אָדָם רוֹצֵה שְׂיִהֵא פְקֻדוֹנוּ בְּיַד אֲחֵר ,
חֲלַצְנוּ מֵהֶם וְנִתְּוִץ אוֹתָם כְּפֶחֶר (2) .

הִנֵּה מִקְדָּם יְיָ עֲמָדִי ,
וְעַתָּה לְהִיפֶךָ גִּם־תִּחַפֶּה (3) שְׂדֵי ,
גּוֹאֲלֵי זְכוֹר עֵינַי וּמְרוֹדֵי .
הָאֱלֹהִים הִרְוֹעָה אוֹתִי מֵעוֹדֵי .

הַעַל אֱלֹהֵי תִתְאַפֵּק יְיָ עַל חֲרַבְּנֵי כְּנִסְיוֹת ,
בְּמִקּוֹם שְׂיִרְיָה נַעֲשׂוּ כְּתִי בְּכִיּוֹת ,
קוֹל נִתְּנוּ כִּיּוֹם מוֹעֵד וּבִיָּדִם חֲרָב פִּיפִּיּוֹת
עַד מָתִי יְיָ גָדַל הָעֲצָה וְרַב הָעֲלִילוֹת .

לְתַפְלַת רַבִּים הִבְטַחְתָּ שְׂאִין הוֹזַרְתָּ רִיקָם .
וְלֹא תִתֵּן אוֹתָם לְהַנִּיחַ בְּיַד עוֹשֵׁשְׁקָם ,
וְעַתָּה הֵם לְעַם אֶחָד וְשִׁפְּהָ אֶחָת בְּמַעַמָּם וְנִמְוָקָם .
לְאֶכּוֹל עִם יִשְׂרָאֵל אוֹכְלֵי לֶחֶם חֲקָם .

(1) מלשון קין וסוף .

(2) הניאל ב' י"א חסד די פהר טאעער .

(3) בטנגון התלמוד (כתובות י"ב ע"ב) משארסתני נאנסתי ונסתתמה שרהו ופרש"י שהמטר

וַיִּלְנֹו מִיּוֹם תּוֹכַחָה שְׁהִיְתָה בַיָּמִים הָהֵם,
 שְׁנִקְרָעוּ סִפְרֵי־קֹדֶשׁ וְסִפְרֵי־תּוֹרַת בְּנוֹי־לֵהֶם,
 וְאָמְרוּ הָאֵהָה הָאֵהָה בְּמַלְיָהֶם,
 עֲפָרָה בְּפוּמֵי דְאוֹיִב וְקוֹנִים בְּכֶם אָמַרְתִּי אֶפְאִיָּהֶם.

יִרְאֶה יי אֲשֶׁר שָׁרְקוּ וַיִּחְרְקוּ שֶׁן עָלִינוּ כָּל הָעוֹבֵר,
 כִּי נָפְלוּ כְרֶמֶן עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְאִין קוֹבֵר,
 שְׂבָעְתִּים הָשֵׁב לָהֶם לְחִזִּיר הַגּוֹבֵר י,
 אָבִינוּ מִלְּפָנֵינוּ מְחֹזֵק בְּרַחֲמֵיךָ הַרְבִּיִם שְׁמַרְי חוֹבוֹתֵינוּ וְכַתּוּב
 לָנוּ שׁוֹבֵר י.

הַחֲדָשׁ שְׁנַתְנָה בּוֹ הַתּוֹרָה,
 בְּיַבַח סִיּוֹן לְפָרֵשׁ ת"ח לִיצִיָּרָה,
 בְּעֵשְׂרִים בּוֹ הַתְּחִיל אֶת וְנֹעַם וְצָרָה,
 אוֹי וְאָבוֹי וְאֵלֵי וְאֶזְעַק אֶעְקָה גְדוּלָּה וּמָרָה.

וְאַתָּה יי הַט שְׁמִיךָ וְתַרְדּוֹ, נַע בְּהַרִים,
 וְיַעֲשֶׂן אֶפְדָּה שְׁעֵשׂוּ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ, וַיִּשִׁיתוּ לָהֶם עֲדָרִים עֲדָרִים
 וְהַשְׁלִיכוּ אוֹתָם חַיִּים בְּקִבְרִים,
 וַיִּתְעַרְבוּ זֶרַע קֹדֶשׁ עִם הַדּוֹמָה לְחַמּוּרִים.

רְאִיתִי בּוֹגְדִים וְאַתְקוּמָה,
 מִי כִּי הַמְּגִבֵּהִי לְשִׁבְתַּי מִשְׁגִּיחַ מִמַּעַלָּה לְמַטָּה,
 נִתְקַיֵּם בָּנוּ וְאַתָּה תַרְדּוֹ מַטָּה מַטָּה,
 לְקוֹל תַּחֲנוּגֵינוּ אֲזַנְיָה הַיָּתָה,

(⁴) מלשון התוספתא והגמרא נזכר באשפה, חזיר שהיה נזכר והויק בחוממו.

(⁵) שטר שובר הוא שטר פרעון שהוא שובר וסותר שטר המלוה.

וַיִּבְטְחוּ בָּהּ יוֹדְעֵי שְׁמֶהּ כִּי אֵתָהּ בַּעַל נִקְמוֹת,
וְאֵל תִּתֵּן שְׁגָה לְעֵינֶיהָ וּלְעַפְעָפֶיהָ תִּנּוּמוֹת,
עַד שֶׁתִּשְׁלֵם שְׂבָעֵתִים אֶל חִיקָם אֲשֶׁר חָרְפוּהָ בְּמִנּוּמוֹת,
לְכֹן קִימְנוּ עֲלֵינוּ וְעַל זֶרְעֵנוּ דְבָרֵי זַעֲקוֹת וְצוּמוֹת.

יִרְאֶה יִרְאֶה הַשּׁוֹכֵן בְּמַעֲוֹנוֹת,
הַגְּזוֹרוֹת שֶׁגָּזְרוּ הַיּוֹנִים חֲדָשׁוֹת עִם יְשׁוּנוֹת,
וְדָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִיתוֹת מְשׁוֹנוֹת.
אֲשֶׁר אֵין זְכָרוֹן לְרֵאשׁוֹנוֹת.

צְדִיק הוּא הַעֲמוּד שְׁעוֹמֵד עָלָיו הָעוֹלָם,
כִּי אֵת כָּל יְבִיא בְּמִשְׁפָּטָא עַל כָּל נַעְלָם.
וּבַעַל גְּמוּלוֹת לְחִיק זָדִים יִשְׁלֵם.
כְּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם ¹.

וזאת היא התפלה

אל מלא רחמים

שיסד הגאון הגדול אביד מוהריר שעפמיל סגיל ז"ל על הרוני נעמראווי וצאר
ק"ק שנהרגו על קדושת השם בחודש סיון שנת ת"ח לפ"ק

„אל מלא רחמים שוכן במרומים, המצא מנוחה נכונה למעלה מכנפי השכינה,
כמעלות קדושים וטהורים, כוהר הרקיע מזהירים, את נשמת הקדושים התמימים,
הנאהבים והישרים והנעימים, שנהרגו בקרתא קדישא נעמראווי ואנפיה על
קדושת השם האדיר באדירים, ואשר הלכו שמה להנצל נפשם מידי רשעים
הארורים, ושאר קהלות במדינת פולין גדול ק"ק לבוב והוציאה לה שנשפך דמן כמים

¹ הפליחה הנשנבה הזאת קבעו ראשי בית הועד של ארבע ארצות לאמרה ביום ד'
סיון ועד ימינו אלה מנהג אחיזי קהל פוזנן להתפלל ביום ההוא כקודם במליחה סימן פ' פ"א,
אח"כ מליחה של הגאון הגיל ואח"כ פ"ב ע"ז ע"ח ג' ונודים מר"ש אי מחי מסי קינה עברתי
דשענו ממני אמ"ר על קדושים ואב הרחמן (חיו"ג).

הנגרים, ושכל אותם חרב בחוץ ואימה בחררים, אנשים ונשים בחורים ובתולות כלם כאחד כצאן פשמו צוארים, ולא חסו על נפשם להציל עצמם בעבודה זרים, במיתות משונות הרגו והמיתו אותם האזורים, נהרגו ונשחטו ונמבעו ונקברו חיים בקברים⁽¹⁾, בתוכם גאוני ארץ ראשי הישיבות היה המורים, כאדם האירו ליושבי ארץ ולדרים, וחסידים וחסידות ואנשי מעשה אחוזם חבלים וצירים, ולשונם עם סופר מהיר לחבו עפרים, ועל הקהלות הקדושות אשר נהרגו לעת הזאת במדינת פולין וקדשו כלם שם המיוחד על זאת יספרו הסופרים בתמרורים, על קריעת ספרי תורה ושאר הספרים, ומהגוילים עשו אויבים סנדלים מסומרים, והשמות הקדושים נמחקו כבמים המאזרים, ירא ה' לנקום נקמת דם עבדו השפוך כנחלים וכיאורים, ויערב לו וזיחתם כדם אילים ופרים, על כן בעל הרחמים יזכור נשמתם ובצורר החיים יהיו צרורים, וזכותם לרור דורים יהי שמורים, ומשוד עניים ומאנקת אביונים יציל הנשואים, ענו כל ישראל בלבבות נשברים ואמרו אמן".

(את הסליחה הזאת ואמ"ר העתקתי מס' לקורות הגזרות לישראל ח' ב' מהח' המנוח חי גורלאנד ז"ל עם הערותיו).

גם תלמידו אשר היה משתעשע עמו בישיבתו בק"ק פון בשנת ת"ח והיה לו ככך ונתגדל על ברכיו בפלפולא חריפתא, הגאון ר' טרדכי ב"ר נפתלי הירש איש קרעמייר בעה"ס "קמורת המזבח" ונקרא בשם "הוספות מהרים" (אמשמר' ת"ך) ומ' "קמירת הסמים" (אמשמר' תל"א) ג"כ חבר קינה וסליחה על הרוני תיח, נעתקה ונדפסה בהערות הרה"ח ח"י גורלאנד ז"ל כספרו שם.

בשנת ת"מ הדפיס באמשמרדם את הספר "שני לוחות הברית" לאביו הגאון עם ספרו "ווי העמודים", וכל גאוני זמנו נתנו הסכמותיהם עליו ושכחו גם אותו עבור ספרו היקר ווי העמודים אשר מרוב ענותנותו קראו אך בשם הקדמה לספר של אביו, אבל באמת הוא ספר יקר הערך בפני עצמו. גם בנו הגאון ר' ישעיה היה אז יניק וחכים כבן חי שנים וכתב הקדמה נפלאה לספר השל"ה עם שיר ושמו בראשו. גם חתנו הג"מ אליהו בהג"מ בנימין כ"ץ יצא בשירו עמו. גם הדפיס את ס' יש נוחלין לא"ז הגאון הקדוש טוהריר אברהם הלוי עם צוואתו והנהגותיו. ואם נחקורה ונחפשה לדעת מה פעלה התקופה הזאת על נפשו המהורה יכולים אנו לדעת ממה שכתב בצוואתו לס' "יש נוחלין" להיות מזכרת לרור אחרון בנים וילדי למען ידעו ויספרו לבניהם: כידוע החרבן השלישי שנעשה בימים החם

(1) ע"ד התועבות האלה והמעשים האזורים עי' בח' א' בארוכה ועיי' בס' יון מצולה,

בשנת תיח לאלף הששי שהיה הרג רב בעו"ה ממש היה דומה לחרבן הראשון והשני, אוי נא לנו כי חמאנו, והיה בעתים הללו תערוכות רב בעויה ומה שחכמי הדור יכלו לתקן תקנו, ומה שלא היה באפשרי היו נשארים בתערוכות ויש לחוש פן במשך השנים יעמדו האנשים וימילו מום בקדשים ואמר אחד לחבירו שהוא מאותו זרע, וכן הראוי שכל איש אשר היה בימים ההם יעשה סדר יוחסין לזרעו ולזרע זרעו שיהיה לאות ולמשמרת. ובכן להודיע אהו' בני היניק והחכם הר' ישעיה סג"ל שאתה בני ואני בן הגאון הגדול החסיד מוהר"ר ישעיה הלוי בעל שני לוחות הברית, בן בנו של איש אלקים מוהר"ר אברהם ר' שעפמלש בעל „עמק הברכה“. בן בנו של איש אלקים מוהר"ר שבתי ברי' ישעיה סג"ל וזה היה חתן נשיא עקיבא מאובן ז"ל, וקברו בקיק פראג סמוך לקבר אמי מורתי החסידה, וכתוב על מצבתו שלא הניח מה שלא למד, ממש כל התורה כלה הי' על פיז. ועל אמי מורתי החסידה מרת חוה כדורם היה אומרים עליה שלא הניחה ממעשה האמהות שרה רבקה. רחל ולאח, והיתה בת ת"ח מופלג פרנס הדור, ומצד אמך היא בת האשל הגדול הרב המופלג מו"ה משה חריף בן מו"ה ישראל מלובלין, והם כלם מיוחסים משפחה. ולא כתבתי זה כדי להתנאות, הן אתה בני והן את בתי. רק טמעם הנ"ל שתדעו מי אתם ומי אביכם, וכן תצוו אתם לבניכם ובניכם לבניהם עד עולם כי אין הקב"ה משרה שכירתו אם לא ע"י מיוחסים מישראל".

רבנו שבתי חי חיים נעימים בעיר פוזנא המעמירה. בין משפחת ביתו היא רעייתו העדינה עם בניו היקרים זרע ברכ' ה', אשר נדבר מהם בפרק הרביעי, ובפרט בין תלמידי ישיבתו הרמה, אשר יסד שם מעת שבא לשכון כבוד על כסא ההוראה, והיתה חביבה עליו למאד כאשר ספר בהקדמתו. ויסד ותקן שמה כמה תקנות טובות שראה בעיניו בעיר אמשטרדם בעת שנסע דרך שם מעיר פראנקפורט לשבת על כסא ההוראה בפוזן, ונאספו אליו עדרים עדרים לרוות צמאונם משיבת תורתו בדרך האמת קרוב יותר אל הפשט, כי בחלה נפשו בפלפול לעייל פילא בקופא דמחזא, „וחושבין הרבה מחשבות במקשן והרצן באמרם התרצן לא הבין המקשן והמקשן לא הבין התרצן מפני שאין רוח החכמים נוחה בוה, כי יותר טוב הפשט האמת כי בלמוד הוה יתענגו הבחורים ובעלי בתים וקנים ונערים וטוב לך כל הימים סלה“. אך לא לעולם חוסן, כי לא ארכו לו ימי השלוה והשקט בעיר המעמירה והעליזוה פוזן. וכנודל עמו האמלל אשר קונן עליו בקינתו על שנת ת"ח כן היה גם גורלו, כי במשך הזמן ההוא היתה עת צרה ליעקב בכל מדינות פולין ע"י מלחמות הקדרים, כנודע, ונתבטלה או הישיבה שלו בפוזן, ויעתק משם אהלו של תורה והלך לעת זקנתו כמעט בגולה. ובשנת תס"ד כאשר נסע הגאון מוהר"ר

פייבש וצ"ל לעיר הקדושה. כמבואר בשער אפרים ס' מ"ג ס"ו, נתקבל רבנו לאב"ד ור"ם במקומו בעיר וויין המעמירה, והעיר וויין היתה אז עיר נבורים, מלאה חכמים גדולים בתורה. בהכמה, בעושר ובנדיבות, כי מלבד גאוניה וחכמיה אשר נולד בה ואשר גדלו בתוכה נמצא שם בעת ההיא ג"כ קבוץ גדול של הרבה חכמים וגאונים ממקומות אחרים, אשר נמלטו שמה מלהם החרב המתהפכת או במדינת פולין וליטא. והגאון רבנו ר' העשיל בא לשם בעת ההיא למחוז חפצו. לנטור שם את מחשבתו המובה אשר חשב על היהודים האומללים. פליטי חרב ונפוחי רעב אשר נשארו בעירום ובחוסר כל במדינת פולין אחר גזרת ה"ח ות"ט וגזירות לובלין וההרג הרב שהיה שם בשנת תמ"ו, והתמהמה שם זמן כביר להשתדל שם אצל גבירי ונדיבי עם אלהי אברהם שיצטיח על ידיהם איזה ישועה ורחמים לקהל עדת הגולה אשר בפולניה וליטא (עי' בני יונה פרק ח'). גם הגאון הגדול מו"ה יונה תאומים בעל "קיקיון דיונה" היה בעיר הזאת, וגדולי העיר החיוקו בידו לשבת שם על התורה ועבודה, ועוד אנש' טופת אדירי התורה גאוני עולם שנמלטו מן המהפכה בארץ פולין וקבעו דירתם קבע או עראי בעיר ויינא, כנראה מהשוכתו הגדולה והרהבה בשריותא דעגונה אחת אשר גבה עדות עליה הגאון בעל "צמח צדק" בשנת ה"ו, להגאון הנודע רבנו ר' העשיל אשר התגורר בעת ההיא בעיר ווינא בשנת ת"ח, שהתנה שם, שהוא יהיה המתחיל בדבר וגאוני עולם גדול הרבנים שבק"ק ווינא עליהם לנטור, וסיים שם: אם לא שישכימו על היתר דירה גדולי הרבנים גאוני עולם אשר המה כעת הזאת בק"ק ווינא (כ"ח ח"ב מ"ח). גם הגאון בעל ברכת הזבח היה שם בעת ההיא, ובעת שהיה אב"ד בווינא הסכים על הש"ך "חושן משפט" בין גאוני זמנו. וז"ל: "ואני הנני מוכן ומוזמן להסכים עם אותם שזרוני ככר ובפרט שאני יודע ומכירו גברא רבא דכותיה גדול בישראל אשר שמי בקרבנו הגאון מהר"ד שבתי כהן צדק גר"י ושפתותיו דובר מישרים על כן מן הראוי להביאו בדפוס לכות את הרבים וזכות הרבים תלוי בו. נאום שבתי בן הגאון הגדול נשיא בא"י מהר"ר ישעיה סגל הורוויץ הנקרא שעפמיל פה ווינא העיר רבתי עם רבתי בדעות יצ"ו (ולדעתי לא התענג רבנו על ישיבת כסא הוראת בעיר ווינא כמו בפוזן אשר ישב שם בהשקט בטח, והקורא בין השיטין יבין מתכות "רבתי בדעות"... בודאי כוון על שהיו בעת ההיא גדולים מערי פולין ליטא וכל אחד מחוה דעה...). ובין גאוני עולם ובראשם רבנו ר' העשיל עמד גם הוא על המנין ומרח הרבה בזה להתיר הרבה ענוות וגלמודות מחבלי עגון, והוא נמנה עם הגאונים המהירים מפני שהשעה היתה צריכה לכך, ובפרט הוא שחש מאד על תערוכת משפחות שהיתה בימים ההם מסכות הענוות האומללות אשר נהרגו

בעליהן בשנות הזעם. וכאשר שקטה הארץ קצת או עלתה צעקת האמללות עד למעלה והיו דופקות על דלתות הרבנים יושבי על מדין, לחוס ולרחם עליהן ולהתירן להנשא (עיין בצוואתו לבניו).

ועתה קורא נעים! שוב נשוב לדבר ג'כ מעט מזער מתכונת נפשו של רכנו ז"ל, שנודעה לנו מפי ספריו ומפי סופרים בזמנו. הנה רכנו הנאון ז"ל הלך בדרכי אביו בעל השליה ולמד ממדותיו ולא נסוג אחור אף שעל אחד. מעודו לא היה נהנה מאומה מכתרה של תורה, והיה צועק על גאוני זמנו, שרוצים להן מעם ע"ז אך הם מעם לפנם ועליני לשבח כל הניצולים מזה המעות. כי הוא מאוס בעיני אלהים ואדם, כי זה גורם לזות שפתים ולדבר קלון על הדיינים. ע"כ מהראוי ששופטים ישרים וחורי ארץ והגאונים יתאספו יחד ולדבר מזה, כי על כל פנים חוב על ישראל לפרנס דייניהם כמו שמוזכר בשם הר' יהודה ברצלני במורי (עמוד הדין כ"א). וכן מעיר עליו הרה"ג מו"ה בירך דרשן אבריק קלימענטוב בספרו „זרע ברך שלישי" על מס' ברכות שהנאון ר' שעפמיל הלך בדרכי אביו ולא קבל שום מתנות מדיינות, והיה נוהג עצמו בקרושה ובטהרה, ולא נח ולא שקט, רק תמיד היה טרוד בגירסיה, ושם לילות כימים, והיה מתקן תקנות גדולות בעירו בעין התקון שתקן בהיותו אב"ד ור"מ דק"ק פראנקפורט שיהיו אספות אספות שילמדו התפלות מראשית השנה עד אהרית השנה, ופויטים וסליחות בפ' אמרים ש' המלות כדי שלא יצפצפו כעופות המהנים ומצפצפים (עג"ח פ' יוד), וכל הליכותיו היו בענוה יתרה, והצניע לכת בדרכי התורה והיה תמיד דורש לפני ערתו שיהיה כל אחד ואחד שפל בך, כי אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה (עיה פ' ד'), ובפרט להתרחק מן הגאווה לפי שהכעס בא מצד הגאווה. והגאות בעצמה היא אל נכר, ואין ננעים באים אלא בשביל נסות רוח, והיה נוהג גם בכבוד תלמידיו ומעולם לא קרא אותם בשם תלמידיו אך בשם ידידיו, כעדות תלמידו הנאון בעל „קמורת המזבח", ובפרט בכבוד גאוני זמנו וביתר שאה בכבוד גאוני קשישאי הקדמונים, וחולק על רכנו הביח ז"ל במה שהוא חולק על מרן הב"י וכתב עליו כאילו לא הבין דברי הב"י כראוי מאחר שהוא היה עבד נאמן להב"י אשר באורו נראה אור, ובכל זאת היתה בקורתו על רכנו הב"ח ז"ל בנחת ובענוה יתרה, והשיג עליו לא כלשון מדברת גדולות בסופה ובסערה, אך בכבוד גדול „ישארי ליה מריה איך הבין הפשט" ויצא מגדרו אך בשביל כבוד הב"י (עג"ח י"ג) וקרא תגר על הכותבים ספרים וחולקים על הראשונים בדברי קתור גם צועק מרה על הדרשנים המניחים כל הספרים ומעמידים דרושיהם על הדין ולא על האמת. הלא כל הארץ לפנייהם רחבת ירים, תלמוד בבלי וירושלמי, ספרא

ספרי ומכילהא, תנחומא, שוחר טוב ופסיקתא וכו' אין רשאיין וראויין להשען עליהם כמו שעשו הקדמונים, ולא אך להתפאר ומראים לפני העם בקיאותם ברבים, שלמדו טור ופוסקים ומעמידין על הדין, שלית ביה לא דין ולא דיין, עיב מי לה' יעסוק בדברי תורה לשמה וידרוש לשם ה' להבין האמת ויורנו דרך האמת" (ע"ה פ' ה'). והיה בורח מן הכבוד המרומה וכל מחשבתו היתה לרומם קרן התורה בישיבתו הרמה, ובחכמתו ובחכונתו הלהיב אש התשוקה בלב בחורי חמד וצעירי ימים מלאי כה עלומים, לתת חילם לאורייתא, ונהרו אליו עדרים עדרים אשר לבשה אותם רוח מהורה ללמוד בישיבתו בלב ונפש חפצה, הן כהיותו בעיר הגדולה פראנקפורט והן בעיר המעמירה פוונא, אשר ישב שם בהשקט ובמחמ מרם במלה הישיבה ועלה על כסא ווינא (ע"י בספרו), והיה מחדש המיד הרושים נפלאים בהלכות ובאגדות ובמדרשים, כאשר יעידו עליו ספריו היקרים בדיני אסור והיתר וחדושי על הנמרא ותוספ' ועוד כמה ספרים על כל מקצועות שבתורה, כאשר מביא בעצמו בסוף ספרו. ואף כי היה רבנו חריף טופלא, בלמדו מפי אביו ומרבו הגאון בעל עוללות אפרים, וגם בישיבת חמיו הגאון ר' משה חריף שהיה אצלו סמוך על שלחנו ואז נתן לבו אך לתור בחכמה סוגיות דשמעתתא ושאר דרכי למודי הישיבה (עיינ עמוד הדין פ' י"ט) בכל זאת לא השמיע במרום קולו כמו שעשו שאר גאוני זמנו, ולא חלק על חבריו הגאונים, ולא היתה דעתו נוחה לשלוח הבון תשובות למרחקים, אף בדברים הנוגעים להלכה ולמעשה, ולא רצה שיסמכו הרבנים עליו לעשות מעשה עפ"י תשובותיו, לכן לא מצאנו הרבה תשובותיו בין גאוני וגדולי זמנו. כ"ז היה אך מפני שהיה ענו ביותר, אשר במדה זו הוא מתפאר בעצמו שירש אותה מאבותיו הקדושים כמבואר בספרו, אשר בכל פעם ופעם הוא מוסר מודעה יש לי להאריך ביותר אך מאשר אין לדעתי לחבר ספר אך הקדמה לבריה. בכל זאת יצא שמו לשם ולהתפאר בין גאוני זמנו, וכלם עמרו לו כבוד ויקר כראוי לו, וישלחו אליו ספריהם לקבל ממנו הסכמתו, כרבנו בעל הש"ך ועוד רבים. ואף כי היה רבנו מן המקובלים הגדולים בזמנו והיה נוטה אחרי הקבלה, עד כי היה דורש המיד בשבחה והיא עמדה אצלו על מרום הפסגה, אשר אין גבוה למעלה ממנה ועל ידה מניע כל איש שזוכה לבקר בהיכלה למדרגה גבוהה לנשמה מעולם האצילות. מצד המלכות בעצמה ולא מצד מטמרון עבד ולא מצד אמה', געין בעין יראה אף מי שלומד כל ההלכות ומדרשים ואגדות בכל זאת לא זוכה לאותה הנשמה (ע"ה פ' ה'), ככ"ז מה שנוגע ללמוד מקרא היתה דעתו ללמוד מתחילה מקרא עשרים וארבע ואח"כ ש"ס, ולא כמו הגאון בעל הש"ך בזמנו, ואנו סומכים וכו' דמשו"ה אינו חייב לשלש ואינו

חייב ללמוד מקרא כיון שלמדו שי"ם" (ש"ך יו"ד סמן רמ"ה), וז"ל "חי ראשי בכרך,
 נחתכו בני מעיי בעברי מפראנקפורט לק"ק פונא הלכתי דרך הים ועברתי בק"ק
 אמשטרדם ראיתי שהקמנים לימדים המקרא מבראשית עד לעיני כל ישראל ואח"כ
 העשרים וארבע ואח"כ כל המשניות וכשנעשה גדול או מתחיל ללמוד גמרא פירשי
 ותוספות גדלו והצליחו גם עשו פרי. ואנכי בכיתי על זה למה ועל מה לא יעשו כן
 בארצנו הלואי שיתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל. ומה יויק בזה שימלא כריסי
 במקרא ובמשנה עד שיהיה בן יג שנים אח"כ מתחיל גמרא. משא"כ בלמוד דידן.
 חי ראשי, באם יתאספו ראשי גאוני ארץ יחד ויעשו תיקון וסדר הלימוד כסדר הזה
 להיות ליסוד מוסד ולחוק עולם ולא יעבור שחפץ ה' יצליח והלכות יהיו מחודדים
 בתורה אמת ביהר שאת וביתר עזי (שם פ' ה'). ולפי דברי הגאון מהר"ם מהורנא
 נכד הגאון ר' העשיל, בעל "תפארת למשה" בסוף ספרו שם בתשובתו אשר
 השיב בזה להגאון מהר"ם אבד"ק פינסק, שהיה בעת ההיא בעיר ווין, והוא ספר
 שרבנו ר' שבתי התיר מינקת חבירו ומת באותה השנה. אך הגי' ח"נ דעמביצער
 מנגמם שם בעדות זו ואומר שקרוב בעיניו שלא יצאו הרבנים הללו מפיו של אותו
 צדיק, כלומר בעל "תפארת למשה", ומביא שם ראיה מגדול אחד שהיה גם אחד
 מגאוני הדור ההוא והעד העיד לנו שוב בהפך. שגם הגאון ר' שעפמיל משך ידו ולא
 הסכימה דעתו לפתור במעשה שהיה בווינא, והעד הוא הגאון הנודע בעל "חכם
 צביו" בספרו סימן כ"ה כתב שם בזה"ל: "ומעידני עלי שהגאון הגדול מורי זקני
 החסיד שבכהונה בעל "שער אפרים" ז"ל ספר לנו שבעיר ווינא באותה מעשה
 המוכר בס' אמונת שמואל, שם נמצאו ושם היו הגאון הגדול רבן של ישראל
 מחותני מו"ה העשיל ז"ל והגאון בעל "קיקיון דיונה" ושאר גאונים ואף הם לא רצו
 להתיר בנדון ההוא. מי' אמרו דהאיש ההוא שהיה רוצה לישא את האלמנה ההיא,
 שאם תמצא רבנים שיתירו לך דיניו מסולקות ממנה, ואף הגאון מו"ה שעפמיל ז"ל
 שהיה אב"ד בווינא בעת ההיא, אם כי שגם הוא ז"ל לא הסכים עם הרבנים
 המתירים". ועוד הביא ראיה לסתור כי העת שהגאון ר' העשיל היה בווינא היתה
 לפי השערותנו בשנת ת"ז ורבנו ר' שבתי ז"ל נפטר בשנת ת"ך ולא באותה
 שנה. ועוד ידוע שהגאון מהר"ש קאידנבר אע"פ שהוא היה אחד מן המתירים
 בעובדא דווינא, עפ"י המעמים שכתב שם, מי' לא מת באותה השנה רק האריך
 ימים ושנים ונפטר בשנת תל"ו (כ"י ח"ב י"ט ע"א ע"ב). מזה נראה כפי השערותנו,
 כי לא היה רבנו מאותם הרבנים בעלי "האיפכא מסתברא" אשר כל חפצם ומגמתם
 להראות לכל כי חריפים גדולים המה עוקרי הרים ומחננים זה בזה בהלכה.
 אך לא לאורך ימים ישב רבנו על כסא הרבנות בווינא, ומהרה הורמת

המצנפת והוסרה העטרה עטרת הלויים מעל ראש עדת ישראל בעיר ההיא. מקץ שש שנים (לערך) לשבתו על כסא ההוראה שם גוע ויאסף אל עמיו. נשמת רבנו שבתי עלתה לישיבה של מעלה, בין מלאכי עליון סמוך להכנסת כלה, לפרט תהיה נשמתו צרורה בצרור החיים, היא שנת ת"ך, ובכל מקום אשר מות רבנו מגיע אבל כבר ומספר תמזורים לבני ישראל, ועדת ווינא היכה על קבר רבה אשר הורה צדק ומשפט לישראל, ושם חלקת מחוקק קדוש אלהים ספון, מצבת אבן גדולה לזכרון, והאבן הזאת תקונן ותהנה נכאים:

פ"נ מרנא ורבנא, רעיה מהימנא. גבר בנוברן, בר אבהן ובר אורין,
הנאון ר"מ ואב"ד מו"ה שבתי נקרא שעפמיל בן ה"ה מהר"ר
ישעיה הלוי הורוויץ יום כ"ה ניסן ת"ך לפי
שבתי וראיתי בשושנים והנה גפן לפני
ויוצא פרח ויציץ ציץ ועליה לתרופה,
חבר ספרים מגופה, בי"ג נפה,
תפס ישיבה בפלפול חריפא.

עוקר הרים סיני עדיפא. למד לקבל אולפא.
הלא הוא שוק התרומה וחזה התנופה.
נאה דורש ונאה קיים. מילי דעלמא הן מילי דשמים,
בבן שקולה מיתת צדיקים כחורבן ירושלים.
ה"ה גאוננו מורנו ורבנו ר"מ ואב"ד מו"ה שבתי שפע מל אורות
בנו של נשיא א"י הנאון מהר"ר ישעיה הלוי זצ"ל הורוויץ,
היה מוכתר בכתר שם טוב העולה על רוחו בראשי גולה.
ונתבקש בישיבה של מעלה, סמוך להכנסת כלה
לסדר הן היום הקריבו את הטאתם ואת עולתם,
כ"ה ניסן לפרט תהיה נשמתו צרורה בצרור החיים.

(המצבה הזאת העתקתי מס' „לקורות הגורות" ח' ב' להחכם המנוח ח"י גורלאנד ז"ל).

ומפני הרעה נאסף הצדיק. שלא יראה בעיניו ברעה שתמצא את עדהו.
עדת ישראל קהלת הקודש ווינא, כי שנים אחדות אחרי מות רבנו שבתי ז"ל החל
הנלות המר, וכל הגאונים והגדולים ונכבדי הנדיבים וכל בני ישראל מעיר ווינא
הלכו בגולה וגלתה מבת ווינא כל הדרה. עד כי בשנת ה"ל היתה כבר כלא

היתה, כי כלתה הרעה מאת ה' על קהלת ווינא, עד כי על מצבת בת רבנו שבתאי שנפטרה בעיר פראג בשנת תל"ז לא יקרא עוד אביה בשם אב"ד ק"ק ווינא. אשר נפטר שם, אך אב"ד ור"מ דפונא (עיין גולי ווינא, משפחת פראג 2058 ג' הערה 1).

אלה תולדות רבנו שבתאי הלוי הורוויץ, איש צדיק אמתי חסיד ונאמן, אשר גאה וגאון שנאה נפשו, עניו מאין כמוהו, מופת בזמנו בבקיאיותו ובחריפותו העמוקה, ואף בפשטנותו. גדול המקובלים גם מלייז ופימן — כעדות הסליחה על גזרות ה"ח" שחבר בחרוות ובראשם שמו ושם אביו ומשפחתו. בעת אשר צרת עמו האובלל ראה בעיניו. השתפכה נפשו עליו והגע במיתרי לבבו המהור ויהי "לאבל כנורו ועוגבו לקול בוכים". והמקובל נהפך ללוי המקונן. "הלוי" בשעתו "הגותן דמעיזי פלל חרמון" אומר, "לכפות ענותך אני הנני, ועת אהלום שיבת שבותך אני כנור לשרידך", וכן גם הוא קונן "נגעתי בקראי גחר הגרון איכה גהיית לחבצלת השרון".

ואלה הספרים שחבר רבנו ונשאריו לברכה בקרב הארץ:

(א) ספר ווי העמודים אשר קרא אותו בשם "הקדמה שניה", מיוסד על ששה עמודים: עמוד התורה, עמוד העבודה, עמוד גמילות חסד, עמוד הדין, עמוד האמת, עמוד השלום, ונדפס ע"י בס' של"ה בשנת ת"מ באמשטרדם.

(ב) ס' סדר גימין, כתיבת ידו ממש אשר העתיק סדר השמות של הגאון רבנו מהרש"ל ז"ל שהיה אז בכ"י, והיה כותב ומגיהו ומוסיף והולך תוספות שמות חדשים שלא נקבו בסדר מהרש"ל ז"ל (ב"י בשם הג' מר"ו מרגליות בהק' לס' טיב גימין ח"א פ"ו ע"ב ועי' בס' אנשי שם אות מ').

(ג) חבור גדול בדיני אסור והיתר, חבור מופלא מאד, מזכירו בסוף ספרו ווי-העמודים.

(ד) חבור גדול על המרדכי (עיי' הקדמת נכדו לשער השמים).

(ה) צוואתו והוספות לס' יש נוחלין לוקנו הגאון ונדפס באמשטרדם תס"א 4°.

ועוד הרבה פעמים.

(ו) חבור על הגמרא ותוספות, מזכירו בסוף ספרו הנ"ל.

(ז) ביאור על התורה.

(ח) סליחה ואל מלא רחמים על גזרות ה"ח, ועוד כמה חבורים, אשר נאבדו מאתנו ולא יצאו לאור עולם, או שמונחים עוד בכ"י באוצרות הספרים הגדולים.

(ב) בנו השני של בעל השל"ה, הוא הגאון מו"ה יעקב סג"ל מגדולי ונכבדי

עיר קראקא. מקום מולדתו של הגאון הזה נעלם מאתנו, אך נודע לנו כי בעת שנתקבל אביו הגאון לאב"ד בעיר פראנקפורט בשנת שע"א היה עוד ילד קטן והנער נער. כנזכר בכתב הרבנות שנתנו לו ראשי קהל עיר פראנקפורט ושם נזכר בנו הקטן יעקב. אח ראשית תורתו קבל מאביו בישיבתו הרמה בעיר פראנקפורט ואח"כ בעיר פראג, ושם התחתן אביו עם הגאון טו"ה אליעזר חיים, אחיו של הגאון טו"ה מאניש חיות אבד"ק ווילנא ובסוף ימיו בעיה"ק ירושלים (נזכר במכתב רבנו השל"ה שם) ויקח לו את בתו שרה לאשה (ולפי דברי הג"מ ח"ן דעמביצער, היה הרב הגאון החסיד טו"ה שמואל ר"מ ואב"ד דק"ק פרעמיסלא מחותנו של הגאון הנוודע טרה ישעיה הלוי הורוויץ בעל השל"ה ומשם היו להם חלופות מב' שו"ת כמבואר בראש ספר „נובלות חכמה" (עיין כ"י במכתבו לה' טהר"ש באבער V בהערה) ולפלא בעינינו, כי כבר נודעים לנו מחותניו של רבנו השל"ה, חותנו של רבנו שבת, ואביו של הג"מ פייבש, והשלישי חותנו של רבנו יעקב זה. וכנודע נפטר רבנו עודו צעיר לימים, ובנו הילד הוא הג"מ ישעיה בעל „בית הלוי" היה מאשתו שרה בת הג"מ אליעזר, ולא היו להג"מ יעקב שתי נשים, ומפני מה קורא את הג"מ שמואל מחותנו של רבנו השל"ה?), ובעת שנסע אביו הגאון לעיה"ק כבר היה משכנו בעיר מגורו קראקא. וצוה במכתבו שנדפס פה, לשלוח את גוף המכתב אליו להיות לו למשיב נפש. ונמצאה חתימתו על פנקסי הקהל דשם „כיום ה' לסדר ולמען הספר באוני בנד שנת נשיח' לפ"ק. ואחרי מות אביו הגאון בשנת ש"ץ קבל עליו החוב לסדר את כתבי אביו ששלח לו מעיה"ק ולהו"ל את פירושו „שער השמים" על סדר התפלה, והיה משהדל להביאו לבית הרפוס, ולא נח ולא שקט ולא נתן שנה לעיניו ויסדר את חבורי אביו ולא סר ימין ושמאל מצוואת אביו הקדוש ז"ל. שהיתה חביבה עליו הרפסת הסדור מכל חבוריו, ולא חס על כספו ועתו, וגם לזה עוד מאחרים להוצאות הרפוס אשר עליו ביוקר גדול בעת ההיא. וקבל הסכמה מהגאון בעל הב"ח שהיה אב"ד בעיר קראקא בעת ההיא, שנת שצ"ו, וגם כתת את רגליו לעיר לובלין מקום הועד דארבע ארצות וקבל הסכמות ראשי הועד ביריד יערסלב בשנה ההיא, ואח"כ בשנת ת"ב קבל עוד הסכמת הגאון ר' יהושע בעל מגני שלמה ופ"י שהיה אבד"ק קראקא בעת ההיא אחרי מות רבנו יואל בעל הב"ח. והשתדל בכל כחו ונפשו להדפיסו כאשר כתבו עליו הגאונים בהסכמותיהם. אך לא זכה לראות את פרי עמלו הרב לצאת לאור עולם בחייו, כי נקרא למרומים בעודו צעיר לימים לערך ארבעים שנה ויאסף אל עמיו בזאת חנכה שנת ת"ג בעיר קראקא. אבל מצבתו לא נמצאה בעת על שדה הקברות הישן דשם (כן כותב אלי הג"מ צבי הירש בהג"מ חיים איש הורוויץ אבד"ק

קראקא), יותר לא נודע לנו מתולדותיו מאומה. הוא השאיר אחריו ברכה בן אחד גדול וקרא שמו בישראל כשם אביו הקדוש ישעיה—וזה מעט מתולדותיו הנודע לנו:

הגאון מו"ה ישעיה בן הג"מ יעקב הלוי הורוויץ נולד בעיר קראקא במקום שדר אביו החסיד, והוא היה עוד קצן ורך בשנים. כבן עשר, בעת מות אביו בשנת ת"ג. מספרו ומפי סופרים נודע לנו כי קבל ראשית תורתו בעיר מולדתו קראקא, ואחיב עלה למקום תורה לעיר בריסק, ולמד בבית מדרשו של הגאון ר' משה בהרב מו"ה פסח בהרב מו"ה הנחום בהגאון בעל „שארית יוסף". והג"מ משה הכהן היה בתחלה אבד"ק לוצק ואח"כ אבד"ק בריסק. כעדות בנו הגי"מ יוסף אבד"ק ווירד-בערג בהסכמתו על ספר „בית הלוי", גם היה תלמידו של הג"מ יעקב בהג"מ זלמן שור, שהיה חד סבני דורו של הג"מ אברהם בהג"מ בנימין בעל „משאת בנימין", והוא מזכירו בספרו בשם מורי אלופי. אחיב בא לעיר ווילנא. מקום משפחת בית אמו שרה בת אחיו של הגאון מו"ה מאניש אב"ד בעיר ההיא. והתאספו אליו עדרי צאן קדשים לשאוב מי בורו בפוסקים (לשון הרב מו"ה יוסף מווירדבערג), ויצא מעיר ווילנא סמוך לשנת ה'ת"ו. אח"כ הרביץ תורה במדינת איטליא בערי פירארא, מאנטובא וגם ווירונא.

בעיר וויניציא הרפ"ס את ספרו „בית הלוי" (בשנת תכ"ו) על דיני מינו ועל איזה סמנים מח"מ, ושקיל ומרי על הש"ך, ובראשו הסכמות רבני דורו מחכמי איטליא בעת ההיא: הג"מ יונה בהג"מ ישעיה האומים אבדיק סיץ בעל „קיקיון דיונה" (וי אדר תכ"ו). הגי"מ שמעון ב"מ אברהם שמואל בכרך האבד"ק ווירמייזא (ווארמס) ג' תמוז תכ"ג, הג"מ יוסף בהג"מ משה כ"ץ האבד"ק ווירדבערג, הז' נפתלי ב"ר אהרן מרדכי שנייטוך אבד"ק הענא (מ"ו המז תכ"ג). הז' יעקב ב"ר משה הלוי, הז' שלמה ב"ר נחמיה סאווראל והג"מ משה ב"ר מרדכי זכות (הוא הג"מ מהר"ם זכות) רבני וויניציא. הוא נפטר בפולין בשנת תנ"ח. אך לא נודע לנו מאיזה סבה עזב את ארץ איטליא לבוא למדינת פולין ואיפה מקום מנוחתו כבוד (עיין בית הלוי, עיר ווילנא 2, המ"ש 12 הערה 23, קהלת משה אות ב').

ג) בתו טרת נחמה אשת הגאון מו"ה חיים פייבל בהג"מ דוד זכריה המכונה מענדלן. מתולדותיו לא נודע לנו מאומה איפה היה ערש ילדותו, אך נודע לנו כי בכתב הרבנות נזכר שמו ווייבש, וראשי עיר פפר"מ השתדלו להשיג עירוונות עכורו, ובאם לאו מחויבים המה לשלוח אותו ואשתו נחמה בת השל"ה—לעיר אוסמרא, על הוצאותיהם. מזה אנו למדים, כי היה משכנו בוראי יחד עם חותנו בק"ק אוסמרא. והוא היה עוד צעיר לימים בעת שעשה הקדמה לספר שע"פ

מל" על-הקבלה (נרפס בק"ק האנוי שע"ב) בעת שישב סמוך לשלחן חותנו, גם הוסיף בהחומשים שנרפסו בהאנוי (שנת שע"ד) בפרשיי כמה הגהות ונוסחאות שנמצאו ברש"י ישן עפ"י השואה מכ"י שונים, וכל מקום שנמצא ברש"י על התורה כ"ז מרש"י ישן, הוא הוספת הגימ' פייבל הנ"ל, וגם באר התרגום יונתן וירושלמי וגם התרגום שני על מגלת אסתר, והשיג בכ"ט על פי' מהר"ר, ונרפס עוד אצל החומשים באמ"ד ה"ו, ובברלין תס"ה עם הרשב"ם, ובאמ"ד עם הוצאות חיים לה"ר חיים באסקאוויץ ב"ר יאקאב מירושלים משנת תק"כ, ובזוין בשנת הקנ"ד, ולא נרפס שמו על השער כ"א בסוף פירושו לתרגום שני (אור החיים ערך 897) וניסו הגאון בעל "ווי העמודים" מזכירו בספרו "ע"ד מה שמביא גימי המרוטם כמתורגד פייבל ז"ל בפ' התרגום יונתן שלו מה שהעתיק מרש"י של חומש איא טורי ז"ל" (עמוד השלום פרק כ"ז דף ס"ב ע"ב). ויהי כנסוע הגאון מוהר"ר אברהם שמואל בכרך מעיר בומסלא לשבת על כסא הרבנות בעיר קאָלין, או נתקבל הג"מ פייבל על מקומו לרב ואב"ד דק"ק בומסלא והגליל (הוא הג"מ אברהם שמואל בכרך אבדיק ווירטיווא, בהסכמתו ע"ס ביה הלוי). יותר לא נודע לי, כי בשנת ת"ח כתב עליו גימ' מלה "ו"ל", ולא נודע לנו מתולדות בניו ומקום ס"כ. כי לא מצאתי את שמו בספרי התולדה, אך לא ראינו אינה ראייה.

פרק רביעי

הג"מ אליעזר הלוי ואחיו הגאון מו"ה ישעיה הלוי ואחיותיהם
 אשת הג"מ אלי' כ"ץ, ומרת עלקלה — בני הגאון ר' שבת
 שעפמיל הלוי הורוויץ ז"ל.

(א) הגאון מו"ה אליעזר הלוי הוא אבי הג"מ אברהם הלוי הנקרא בשם אברהם דוקער. והוא אברהם אבי הגאון המפורסם מו"ה יוסף סג"ל הורוויץ אבד"ק פרעמיסלא, ולא נודע לנו מהן מי היה ושם אשתו ומקום טוריו.

(ב) הגאון הנודע מו"ה ישעיה הלוי הורוויץ, נולד לאביו הגאון מו"ה שבת, כנראה, בעיר פראנקפורט, אשר נהקבל שם לאב"ד ורי"מ בשנת שצ"א, וקרא את בנו הנולד לו על שם אביו בעל השליה שנפטר בשנת ש"ץ (אך כדיוק: לא נודע לנו באיזה שנה נולד) ובעודו בימי עלומיו התנבך כי לגדולות נוצר ועמרה זו בלומר

שם אביו זקנו ישעיה, הולמתו, ובהיותו צעיר לימים רך וענוג בבית אביו הגאון הלך בגדולות בשכלו הכביר. נצר טמע להפאר, ענף טאלון גבוה אשר שלח את דליותיו למעלה למעלה, ושרשו נמוע עמוק עמוק, עטרת תפארת הסגלים בישראל. ויתנכר העלם כי יהיה לתפארת בני דורו בין הגאונים אדירי התורה כבעל המ"ו והש"ך, עבודת הנרשוני, חות יאיר ועוד הרבה גאוני הרוח אשר שקל ופרי עמם בתשובותיו. בעודו צעיר לימים כבן מ"ז שנים התחתן אביו הגאון מו"ה שבתי ז"ל עם הרב הנגיד המרום והקצין כמוהר"ר שלמה ר' סענדלש ז"ל ספונא, אשר נתן לו את בתו טרים לאשה. בישיבת אביו הגאון דלה פנינים מים התלמוד ושם ראה שפע מל אורות היודר ממעלת כבוד אביו הגאון משפיע לעם ה' תורת חיים וחסד. ושלש אלה עשה לו להאמ המשולש אשר לא ינתק לנצח ויהיה לנפן אדרת. בשנת ה"ט בעת אשר אביו הוציא לאור את הספר "שני לוחות הברית" לאביו הקדוש עם ספרו "ווי העמודים", אז כתב הקדמה יקרה בשבח ויקר גדולת ספרו של א"ז וספרו של אביו הגאון, וייסד שיר לכבוד נשמת הגאון הקדוש א"ז ואביו, ובראשי חרוזות שמו ושם אביו. אני ישעיה בן הגאון הגדול כמוהר"ר שבתי שפע-מל הלוי שליט"א הרוכז א"ב-ר"ם בקהלת פוגנאה והגליל" והוא היה אז כבן י"ז שנים תכף אחר חתונתו. ואלה הדברים החרותים בראש הקדמתו מאת המדפיסים: "דברי יניק וחכים ענף עץ אבות הותיק כמוהר"ר ישעיה בן הגאון הגדול האב"ד כמוהר"ר שעפמיל סג"ל נר"ו חתן המרוטם הקצין כמוהר"ר שלמה רבי סענדלש ז"ל, ישמיע קול תהלות משפחתו שבט לוי אשר בו בחר ה'" וכו'.

ולא למותר יהיה לתת פה לפני הקוראים את העתקת הקדמתו ושירו היקר

וזה הוא:

"כל בעלי אוצר שכיות חמדה בכסף וזהב שוהם פמדה וברקת בטור האחד, וכמור השני נופך ספיר ויהלום, הפשו בנרות וראו הנמצא באסמיכם כנמצא באוצרי שושילתא דדהבא ארוכה מארץ מדה, מקפת כל דיירי דעלמא, דור לדור ישבח מעשיהם ונבורותיהם יגידו פעילתו שבח יקר מעלות חסידתם ופרישתם, יתנו עדיהן בשפר אמרים ספרים שחברו ומרוב ענותנותם כי אנשי מופת היו בענוה יתירה, לא נתנו להתגלע בתושיה, כי אם מילי דברכות ומילי דאבו"ת היינו מילי מעליותא בחסידות ובפרישות, וחיים וכו בהשיגם הכלית טוב בעמלם אשר עמלו. ועלה עתר ענן הקמורת להמאושר העליון, להדבק בשכל הפועל פועל אמת שפעולתו אמת, והתחדש עטרת תפארת עמוסי בטן וקם אבן הראשה ועליו שבעה עינים בשבעיות הרבה במ"ג פנים של תורה, הוא התייר הגדול המופלג בהכמה ובחסידות ובמעשים נוראים ונפלאים בישראל רעיא מהימנא אבי זקני הגאון כמוהר"ר ישעיה

סנ"ל וצלה"ה אשר לבו ראה חכמה בהשגה גדולה ועצומה, לא אניס ליה כל רז ותעליטה, ידע לפשר כל חללי דעלמא, בסודות צפונות ונסתרים מה למעלה ולמטה אחור ופנימה, ועתה החלותי לספר מערך כבוד שבח מעלתו, ואתן מתג ורסן לפי לבלום, פן אפגל בכבוד בהבל שיש בו חפא, ויקראוני כהרא תלמידא דנחית וכו', גם אין צורך בספור מעלתו: כי יגד עליו חבורו הגדול הוה, שלא הניח מקרא משנה תלמוד הלכות ואגדות ופוסקים, דבר גרול ודבר קטן מעשה מרכבה והויות דאביי ורבא, וזמן הביאור ההוא ישקו כל עדרים עדרי צאן קדשים, וכל חכם לב יוסף לקח וחידושי דינים אשר לא שערום אבותינו, אספרן מחול ירביון. ומי האמין איש אשר אלה לו והיה גדול היהודים, ומקל עזו ומטה תפארה נססר לידו לרדות עמים רבים אשר סרים למשמעתו, ועוזב כל הכבוד ובהר לשכון ולשבת בארץ החיים, כל קביל די רוח יתירה ביה דכסימא, ולחצוב שם קבר להעלות נשמתו למקום מחצבתו לבית אל בלא מניעי המקשרינים האורבים עלי דרך בשמים, ובהזכירי אותו מלאתי יגון ואנחה שלא זכיתי לראותו פנים בפנים אף לא מאחוריו שיקויים בי מאמר החכם „טובה חכמה עם נחלה ויתרון לרואי שמש“, הגם שאין לו לראג מעתה, כי שלהבת התורה עולה טאליה וחוזרת על אכסניא גם הברית לא תופר ויעוד ישעי"ה לא ימוש וגומר ושלש אלה יעשה לו חוט המשולש לא במהרה ינתק. וזאת נחמתי שזעו מחליף בלהב המתפרד משיבב חכמתו ותולדתו כיוצא בו היינו אבו"ת היינו תולדות, וכל תולדות שבמקרא חסרים בר מדין משל לפעמון של זהב ומקישו מרגלית הוא אבי אבי רכב ישראל ופירושו פת של תורה לאמתה. ושפעת אני רואה בהשפעה שפ"ע מ"ל היוורד ממעלה כבודו משפיע לעם ד' תורת חסד נובלות חכמה של מעלה. וכל הקולות בשרים בשפ"ר שבח אמר ואמרות מהורות מפנינים יקרות: ועמודי בית המדרש יוכיח העמודים שש משוך בפתיל תכלת המיוסדים על ארני פז שחיבר, במעשה רשת ובסים וכן למטה וכוהרת למעלה כל בית אביו נכון ונשען עליהם ומרוב חסידתו לקיים מצות כבוד אביו אחר מותו נעץ אותן כסוף הספר וקרא אותן בשם הקדמה ווי העמודים, כאלו אין ספר בפני עצמו רק הקדמה בעלמא, ובאמת ספר גדול הוא. וכי יש חיך מתוק מזה בכמה ענינים מתוקים והריפים, איש נבון וחכם יבין ויראה איכותו ומותו וסדר למורו בישיבתו בהשקאת צמאון עדרים המתאספים אליו לשמוע חרושו שמתדש בכל יום המיד אשר מעט דיו בקולמוס כי מי ישמיע כל תהלות תפארתו. ובשתים יתהחן כי שמעו אל לאומי לאמי כתיב לא זזתי מחבתי עד שקראתי אמי לרמי כסאות הגדולים שם אבי ארוני זקני הגאון הגדול המופלג נשיא אלהים כהר"ר משה חריף זלה"ה אשר שמו היה נאה לו כי שנון וחריף ובקי היה

בכל חדרי התורה ואלמלי היה משתבח תורה מישראל היה מהדר אותה מפלפולי וחריפותיה והעמיד תלמידים הרבה וזכה לבנין וחתנין רבנן אשר טבעם מפורסם מקצה אל הקצה, יחא רעוא טרצון שוכן סנה שהמור' מהם יהיה כיצא בהם דלא יפסק ודלא יבטול מפתגמי אורייתא עד דרא בתרייתא. ולכבוד נשמת הצדיק אדוני אבי זקני בעל המחבר, החות כורסא דשכינתא גניו וטמיר, אפתח פי בשיר מזמור". וזה שירו מיוסד על ארבע שורות ופשוט ובסוגר:

אני	שימ צי אדיר ובורני,	סכבו ההוילה מחצב הפנימי,
ישעיה	וחדר למערכי וים הצפוני,	וחפשו הנמצא באסמי באוצרים
	ועזר משמיה מרומים,	ודרוך נעלי פעמים,
	לאניה בלב ימים,	לרוץ כחצים מיד הגבורים.
בן	נץ ארך האבר,	כנפיו אליו יאסוף ויחבר,
	סערה בוילון ובתורן יתגבר,	לידא כאשר ידאו הנשרים.
הגאון	בערי מכלול גביש וראמות,	רפסודות יעשה נתיב לטימות,
	לילך ולדרוש בס' החכמות,	הכלול בספר ספר ספירים.
הגדול	ים בונים עולמות ומחריבין,	כרבי יודא בנציבין,
	אבנים יקרות מחציבין,	ומצאו פלאי סודות וסדרים.
כמהר"ר	סיני הן הן הדברים,	כמפי הגבורה נאמרים,
	זכים וצלולים נקים וברורים,	כעצם השמים למוהר וספירים.
שבת	צדק וכל שמרי המזרח,	יאספו נגהם מלהאיר ולורות,
	מספר הזה מתנוצץ אור וזרח	המאיר לארץ ולדרים.
שבע מל	וכס הרמה ומנוטל,	ברית כרותה מענפיו בל יובטל,
	חזרת לאכסניא נוטה ללין וימולטל,	

במלון המתילדים למשפחתו אבות ונכרים

הלוי	היורה משפמיו ליעקב וחדושים,	כמלאך ה' צבאות ותרשישים,
	ירוח צמאי בכמה דינים חדשים,	אשר לא שערום אבותינו בספרים.
שלי"ט	היה ומושל בנועם שררה,	במטה תפארה על גולה פזורה,
	ועזב הכבוד והלך למקום הבחירה,	ראו כן תמהו מלכים ושרים.
הרובין	המשכנו בין המשפתיים,	בקבר שחצב לו סמוך לירושלים,
	שם מסילות הנשמות לשערי שמים,	מקום קברות מחצבות צורים.
א"ב ר"ם ¹⁵	הוליד מיוכך הורע כדמותו,	זיו איקינין לו באקלידי תורתו,

¹⁵ ד"ה אב בית דין, ריש מתיבתא.

פי שנים ברוחו שפעת חכמתו, צאצאיו כן יפקוד לרוד דורים.
 בקהלת ומקום אבותיו ממלא, אב"י ע"ד יחיה נבור יועץ פלא,
 עדות לישראל שש העמודים האלה,
 בית אביו נכון עליה, פשטשים וחררים.
 פ"ז-זנא"ה וקבוצת זהב וכתם אופיר, לא יעריך לערך זה הספר,
 הקונה יקנה בכסף מלא האמרי שפר
 וברכתו האל במאה שערים.
 והגליל ויחשבי ערים ומחוזות, ישמחו וירננו וישוררו בעליות,
 ויקרבו אשכר במחיר תורה זאת, יערב מנחתם כאלו יביאו במורים.

מהקדמתו זו ושירו רואים אנו את גדולתו של רבנו ישעיה נה, אף כי היה בעת ההיא יניק וחכים כבן י"ז שנים, אחד מבני הישיבה של אביו בעיר פוזנא, בכל זאת נכר בו כי כבר היה או איש רם ונעלה, חכם ומליץ, הריף ובקי מאין כסותו, החוט המשולש אשר הפארת שם אביו זקנו היה כנור על ראשו ויציץ ציץ ויגמל פרי ישוה לו, ובקיאותו הגדולה בתורת ה' המיטה במקרא מסורה, משנה תלמוד ואגדות, יחזירו מבין מורותיה של הקדמה זו. גם השתמש לפעמים במלים ובסגנון הזוהר ובעלי המקובלים. כנראה היה לו יד ושם בעת ההיא בין יודעי חן אשר מצא בחברתם קן לו בחכמה זו, או שכבר למד חכמת הקבלה מאביו המקובל היותר גדול בזמנו, גם היה ידו רב לו לכתוב בצחות הלשון, גם למד ידו לשיר בשירים ובחרוים כדרך המשוררים הרבנים בעת ההיא, כאביו הגאון והגאון בעל הש"ך וחבריו, גם חברו הוא תלמידו של אביו שלמד בעת ההיא בישיבתו הרמה בפוזנא, הג' החכם ר' טרדכי ב"ר נפתלי הירש איש קרעמזיר בעל הסליחה על שנת ת"ח ובעה"ס "קמורת המזבח" ועוד (עיין לקורות הגזרות ח' ב' להח' חיו"ג), עד כי יצא שמו הטוב ומכעו בעולם מאחד הגדולים בשעתו, וקרוב לשנת ת"ך והוא או כבן כ"ח שנים נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק פירטא, מקום אשר ישב שם על כסא הרבנות אביו הגאון ז"ל ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק בונצליא, ומשם נתקבל לאב"ד לעיר לאיפניק אשר במערהרין. ובשנת תל"ג נתן שם הסכמתו ע"ס "לב אריה" עה"ת. בשנת תל"ד עלה על כסא הרבנות במקום שישב שם מקודם דודו הג' מו"ה פייבל, היא העיר בומסלא, וישב שם עד שנת תל"ח, ובשנה ההיא אחרי נסיעת הגאון ר' אהרן שמואל קיידנובר בעה"ס "אמנות שמואל" ו"ברכת הזבח", מעיר פראנקפורט, נתקבל הוא למלא מקומו בעיר ההיא לשבת על כסא אבותיו א"ו הגאון בעל השל"ה ואביו הגאון, ושם בא בהסכמה ע"ס. ברכת שמואל-וראנקבורט דמיון תמ"ב) וחיהם שם: ישעיה ב"ר שבתאי שעפטייל סג"ל. הורוויץ

אבד"ק פפד"מ תמ"ב. שמה טתה עליו אשתו מרים בת הקצין מו"ה שלמה ר' מענדליש מפונא בשנת תמ"ה, גם בנה יעקב קאפיל לא האריך ימים אחריה ונפטר שם ביום ג' כ"ד אייר שנה ההיא, והרב החכם הישיש מו"ה שלמה באבר מלבוב שלח אלי את העתקת מצבתם שהעתיק מס' „אבני זכרון" לחתכם הד"ר ס. הורוויץ אבד"ק פפד"מ, והנני נותן את העתקת מצבתם לפני הקוראים:

טרים א' הגאון אב"ד מהור"ר
 ישעיה מק"ק וראנקפורט,
 פ"נ מר' טרים בת הר"ר
 שלמה ר' מענדליש ז"ל
 טפונא
 תמ"ה

וזה נוסח מצבת בנה:

פ"מ בנה הר"ר יעקב
 קאפיל בן הגאון סג"ל
 נפטר ג' כ"ב אייר.
 תמ"ה לפ"ק
 תנצב"ה.

והיה שמה לאב"ד ור"מ עד שנת תמ"ז, ואחרי מות הגאון המקובל הגדול מוהר"ר יצחק בן מו"ה אברהם רבו של בעל „מגן אברהם" (מובא שם בסימן א) תלמיד מובהק של הג' בעל „קיקיון דיונה", מלפנים אב"ד בלוצק ואח"כ בוויילנא ומשם לפוזן ושם מ"כ, נתקבל רבנו לשם על כסא אביו הגאון, מקום אשר היה ערש ילדותו והתפתחות שכלו הכביר. שם נתן הסכמתו ע"ס „בית יהודה" (דעסויא תמ"ח) וחותרם שם בשנה ההיא: ישעיה בהגאון שבתי שעפמיל סגל הורוויץ אבד"ק פוזן. אך לא האריך ימים על כסא פוזן בישיבתו הרמה אשר סמנה יצאו גאוני התורה שישבו על כסאות לדין ולהורות בערים הגדולות והחשובות בישראל, כאשר אבאר בפרק הזה, ונר' ה' נשמת הגאון רבנו ישעיה כבה, ויגוע ויאסף אל עמיו והשקע השמש בעיר ההיא אשר זרחה מלפנים בעצם תקפה, ושם חלקת מחוקק ספון בשנת תמ"ט, ותתאבל עדה ישראל אשר בפונא המפוארה אבל יחיד, על מות רבה נשיא הלויים ואחד מבניהם היקרים, ויקימו על קבר צדיק וגאון נש מצבת אבן גל-עד למוכרת, אך לדאבון לבנו אבדה מצבתו כיתר מצבות גאוני

פונא ונדוליה משרה הקברות הישן בעיר ההיא. שנהפך שדה רפאים זה לגן-עדן לאצילי העיר וסגניה, ומאבני המקום הקדוש הזה בנו גדר אבנים, לראבון לב חכמי ישראל וחוקרי קדמוניות ישורן¹⁶). אך זכרו חי חי הגהו בעיר הזאת עד עולם (כ"י ח"ב קכ"ב ק"מ אות ב') ואחרי מותו עלה על כסא פונא שארו הגאון הגדול חסיד שבכהונה מוהר"ר נפתלי כ"ץ בעה"ס „סמיכת חכמים". — והגה רבנו ישעיה ז"ל היו לו חליפות מכתבים ושו"ת עם גאוני דורו, ונמצאו שו"ת כמנו בשו"ת „חות יאיר", אשר שקיל ומרי עמו הרבה, ובשו"ת „עבודת הגרשוני" וחינוך בית יהודה" ועוד רבים. ומנדולי תלמידיו נודעו לנו שני אדירי התורה והחכמה גם יחד: הגאון הגדול המפורסם בדורו חכם ומליץ מו"ה שמואל הכהן שאַטמין הנקרא בשם סהרשש"ך שהיה ראב"ד בק"ק פראנקפורט ואח"כ אב"ד ור"ם

¹⁶ בדבר מצבת הגים ישעיה ז"ל בקשתו את הרה"ח החוקר הגדול כר"ש באבער יחי' והכתיב לי בסכתכו להשתדל להשיג עבורי את נוסח מצבת ע"ז חכם אחד מסבירי בעיר פוזן. ושכתי סאר על טובתי זו כיתר המצבות שעשה עמי הרה"ח הזה שהשיג עבורי תוכר רב למלאכתי. אך שמחתי היתה עד ארגיעה ולפתע נהפכה לספח נפש. ואלה דבריו בסכתכו היקר אלי סיום ב' כסליו תרס"ב: „אודות מצבת הרב ישעיה הלוי הורוויץ אב"ד בפונא כתבתי להכם אחד בשם ורצוף פה תשובתי". וזאת תשובת הח' אליו:

פוזן יום ב' לסדר „ואל שרדי יברך אותך" תרס"ב. לכבוד הרב וכו' מוהר"ד שלמה בובער נ"י שוכמ"ס. שסחתי כמוצא שלל רב על כי אדוני כבדני בסכתכו היקר. אך על דבר שאלתי אשר שאל סאתי להעתיק לו ציון של הגאון ר' ישעיה הורוויץ, לא אוכל להשיבו, כי הגאון הנ"ל אשר נפטר בשנת תמ"ט היה נקבר על בית עלמן הישן אשר נסגר סטעם המלכות בשנת תקס"ז ונבנו על מקומו בנינים ספוארים להרחבת העיר ועתה הוא החלק היותר יפה בעיר, ואז נפנו הסתים והעצמות על כ"ע החדש והמצבות העתיקות גרסו וגשברו ואבדו ומקצתם נבנה הגדר, ואך מעטים מהם אשר נשארו בשלמותם וכתוכם גם מצבת הגאון מוהר"ד סרדכי יפה בעל הלבושים, וגם איוה מצבות קצת אנשים מצוינים, אך מצבת הגאון מוהר"ד ישעיה איננה בתוכן, וגם בקורות היהודים בפונא" מאת הח' דיר פערלעס איננה נזכרת, לכן לראבון לבי לא אוכל למלא חפץ אדוני בדבר זה. ובכל דבר אהיה נדרש בנפש חפצה לסבקשתו.

סכברו ומוקירו בערכו הרב יצחק גרשוני".

העתקתי את הסכת הזה למקור נאמן אשר סטנו שאבתי את הדברים שזכרתי למעלה. בדבר מצבת הגאון הנ"ל, ועוד יתרון: לתת תודה וברכה לאיש סחדי התוקר הישיש מרי באבער ולספר שבח תכונת נפשו היקרה, אשר כלפני ארבעים שנה כן עתה שוכה מאת ה' ליט זקנה ושיבת הוא שוחר חושיה ודורש טוב לכל איש השואל בעצתו הנכונה והשיב לכל שואל על כל דבר הקשה והנעלם סמנו בדבר תו"ל ובחקרי קדמוניות כטוב טעם ודעת, בעיון ובסמינות ובעונה יתרה הראויה להכם וחוקר גדול בחכמת שלמה המובה עליו. יהי זכר ברוך עד עולם.

דמדינת דארמשטאט. בעה"ם „חרושי הלכות" על סדר נזיקין ונקראים בשם „חידושי מהרשש"ך" ונודע לנו שהיה אחד מיוחד בזמנו ששקד הרבה בחכמת התכונה ועד יומו האחרון לא עזב את החכמה הזאת והיתה לו שעשועים, כאשר העיד עליו הרב החכם התוכן הגדול מו"ה יונתן במו"ה יוסף ז"ל מק"ק ראוינאי בהקדמתו לספרו „ישועה בישראל" על הלכות קידוש החדוש (והיה ניסו של הג"מ משה פראנקפורט דיין דק"ק אמשטרדם בעה"ם זה ינחמנו וס' נפש יהודה וס' שבע פתילות וס' באר היטב על ש"ע חו"ס), ומחתנו של הגאון יוסף שמואל מקראקא אבד"ק פפד"מ — (עיין ביי ח"ב פ"מ קל"ט חרושי הרימב"א על סס' הש"ס), ותלמידו השני הנודע לנו הוא הגאון הגדול מו"ה אברהם בהרב מו"ה יודא אב"ד דקהל אשכנזים באמשטרדם, שבא בהסכמתו לבנו הדיין ר' אברהם על הסידור „שער השמים", וכותב שמה בהסכמתו: הדיין המצוין בר אבהן ובר אוריין מחותני החכם השלם כבוד מוה"ר אברהם באמו"ר הגאון תפארת ישראל שלשלת היוחסין כבוד מוה"ר ישעיה הלוי זל אב"ד דק"ק פון, ובהיותי לומד אצל אמ"ו בישיבתו הרמה בשבת על כסא הרמה בק"ק פון". ועוד גאוני ישראל תפארת ישראל יצאו מבית ישיבתו הגדולה בק"ק פראנקפורט ואח"כ בק"ק פונא. ומקורות ימי חייו רבנו ז"ל מספר בנו אפס קצת בהקדמתו: כי עוד בימי ילדותו זכה לכבוד וגדולה אשר לא זכה אדם מישראל, ועלה למעלה למשכיל, ומימיו לא פסקה ישיבה מביתו וקיים בעצמו הרבה למדתי טרבותי ומתלמידי יותר מכלן, ותפס ישיבות גדולות בכמה קהלות קדושות ובפרט הישיבה הגדולה בק"ק פראנקפורט, עיר מלאה סופרים ותיח, ואח"כ בק"ק פונא היתה ישיבתו רמה ונשגבה מאד עד כי היתה בית מדרש החכמה לגאוני הרוח שסמנה יצא גאון וחכם כהגאון מהרשש"ך בעל כוס ישועות וחבריו. והיה אחד מראשי הועד דד' ארצות ומרם שנתבקש רבנו בישיבה של מעלה היה עם בנו הדיין ר' אברהם בועד הגדול וישב שמה שלשה שבועות. ומרוב מדרתו בישיבתו לא עלתה בידו להירל את סידורו של איז הקדוש ולסדר את חידושו הרבים, רק היה תמיד טרוד בנירסיה, ושם לילות כימים בתורה וכל הליכותיו היו בעונה יתרה, וירבק במדות שירש מאבותיו הגאונים הקדושים. וכל מחשבות לבו כל הימים עד יומו האחרון היו רק לרומם את קרן התורה בכל תפוצות ישראל. כאשר חלה את חליו ועלה על המטה אשר לא ירד עוד ממנה, קרא את בנו הח' ר' אברהם ויצו עליו קודם מותו להוציא לאור את הסידור הקדוש. שער השמים אשר היה נמצא אצלו מעובן אביו, והתנצל לפניו כי בלתי אפשר היה לו לכתת את רגליו ולגודר בעצמו למקום הרפוס. שהיה בעת ההיא בעיר אמשטרדם, להשגיח על המלאכה, כי מלאכה זו צריכה זהירות וזריזות והשגחה פרטית שלא

יבא לידי מעות ושגיאיות, ובפרט לכמל עצמו עיי זה כלומר תורה ומטרת ישיבתו הן במילי ד שמיא והן במילי דעלטא. ומפני הרעה נאסף הצדיק שאל יראה בעיניו את השוד והשבר, צרה על צרה, אשר כתוסם כאו על משפחת בני ביתו, כי נמל ממנו כל הודו והדרו המה בניו ובנותיו, כי תכף כאשר נלקח ארון אלהים השמימה מתו בניו בשנה אחת כמתות חמופות זה אחר זה, וגם בנו הח' ר' אברהם היה נימה למות, עד שרחם ה' על זרעו של אותו צדיק לבל ישכח שמו מקרב הארץ ומשפחתו תנון לעדי עד (עיין בהקדמת בנו לסידורו). ומתולדות בניו נדבר בפרק החמישי.

מחרושי נודעים לנו:

(א) חרושים על קובץ הרימב"א על ש"ס, שיצא לאור ע"י בנו עם הסכמת תלמידו הגאון מהרשש"ך. נדפס ע"י בנו באמשטרדם.
(ב) הנהות וחרושים על ספר „עמק ברכה" לוקנו, נדפס על ידי בנו הנ"ל באמשטרדם בשנת תפ"ח.

(ג) הרבנית מרת עלקלה בת הגאון רבנו שבתי שעפמיל הלוי הורוויץ נפטרה בפראג בשנת תל"ו, ולא נודע לנו אשת מי היתה, ובודאי היה בעלה רב וגדול באחת הקהלות, כי היא נקראת בשם רבנית, וגם מצבתה איננה מספרת מאומה אך בת מי היתה, ולא תקרא על בעלה. וזה נוסח מצבתה:

ככות שנה תל"ו

הרבנית עלקלה בת

ה"ה הגאון מו"ה שבתי שעפמיל

ז"ל אב"ד ור"מ דפונא. (משפחות פראג 9272)

ובדבר שעל מצבתה אין אביה נקרא בשם אב"ד ור"מ דע"ה ווינא אשר מנחתו כבוד שמה ורק אב"ד ור"מ דפונא, עיין בפרק השלישי.

(ד) אשת האלוף התורני כמוהר"ר אליהו בן הגאון החסיד מו"ה בנימין כ"ץ ז"ל מחוקק, המגיה את ספר השל"ה בשנת ת"ט באמשטרדם, וכתב שם שיר לכבוד הספר הקדוש השל"ה. ואלה הדברים שכתבו המדפיסים בראש שירו:

„ואלה דברי המגיה האלוף התורני הותיק כמוהר"ר אליהו בן הגאון החסיד כמוהר"ר בנימין כ"ץ מחוקק, חתן הגאון האב"ד כמוהר"ר שעפמיל סג"ל נר"ו". וזו העתקת שירו מרובע ופשוט ובסוגר:

מכתב לאליהו המחוקק, בהורת ה' כוסף ומשתוקק,

זוכך ספר הזה בשבעתים מזוקק, בהנהותיו שהגה הסינים.

לא נתן לעפעפיו הנומה,
 ולא רפד מצע מרוקמה,
 עד אם כלה הפעולה,
 לרצויה כקטורת ובריח עולה,
 או בקול נשא בשירים,
 ובתיג כמספר הספרים,
 יערב נא מנחת כהן,
 מקריב עולה ושלמים והלכתן,
 בימיו ישב העבוט להמקנא,
 ברועים שבעה וגסיכים שמנה,
 נים ולא נים שיתין נישמה,
 אף בשבתות ובמועדים וחגים.
 והנה ממסילה המכשלה,
 ימור ולבונה ושושנים סוגים.
 במורים כמפקד הסדרים,
 מאלה ומאלה אורך ימים ועושר משיגים.
 כעומד לפני ולפנים מכהן,
 במערכה בבלי בקר ומורניגים.
 ויכונן עיר הצדק קריה נאמנה,
 ובמבט הצפון יתענג בתענוגים.

לא נודע מאימה מתולדותיו ומתולדות בניו, ואיפה מקום מנוחתו, גם בספרי התולדה נפקד מקומו וגם מקום אביו הנאון החסיד ר' בנימין כ"ץ, ואך משירו שכתב בראש ספר השל"ה הוא נודע לנו, ולולא זאת לא ידענו גם שמו ושם אביו, כאשר לא נודע לנו גם שם אשתו בת הנאון רבנו שבתי ז"ל.

פרק חמישי

הרב ר' שעפמיל, והחכם הדיין ר' אברהם, וה"ר משה,
 והצעיר שלמה וה"ר יעקב קאפיל ואחותם מ' שינדל, בני
 הנאון ר' ישעיה הלוי הורוויץ ז"ל.

בתולדות אנשי שם אשר לפנינו רואים אנחנו כמו שקבעה ההשגחה העליונה עתים מיוחדות לגורל עם ישראל בלו, להיות תורתו והשכלתו תלויים במצבו החמרי למובנה או לרעה, כי מקרה אחד לשניהם. בעת שעמד העם על גפי מרומי ההצלחה, ומצבו החמרי היה איתן וחזק על יסודות טובים וחוקים, לא פג מעטו ריחו לא נמר, ויעש חיל באורייחא וגם בהשכלה הכללית שלמד מהעם האורח אשר שכן לבמח בארצו, אבל בזמן שתקפו עליו צרותיו ואויבים קמו עליו מסביב לאבד זכרו ולבלעהו חיים לבל יזכר שם ישראל עוד, צעדו תורתו וחכמתו עשר מעלות אחורנית ויחשך אור החכמה וההשכלה הכללית ירדה תהומה. נדמה נדמה השירה הספרדית על גבול ארץ הרמים עקובה סדם, והפלסופיא הישראלית הורידה

ראשה, החכמות והמדעים ירדו פלאים (עיי' דור וחכמיו 41. כ"י במבוא שם). כמראה הזה ראינו גם בגורל משפחה ומשפחה, כי במצבה החמרי תלויה סגולת חכמתה והשכלתה: בעמדה על גפי מרום ההצלחה החמרית, עמדה גם חכמתה והשכלתה עמה, וכמוט מצבה תחת נלגל הזמן החזור בעולם, גם חכמתה יורדת פלאים.

כן רואים אנו במשפחת רבנו השל"ה. בעת שההצלחה האירה לו פנים, וכן לבנו רבנו שבתי ולנכרו רבנו ישעיה ז"ל, או צעדו צערי ענק על כסאות למשפט בקהלות הגדולות והנכבדות בישראל, ושצם יצא לתהלה לשם ולתפארת וייסדו להם ישיבות גדולות ורמות אשר יצא מבען בעולם וגאוני ישראל מהן יצאו. כמות הגאון רבנו ישעיה ז"ל ירדה גם הצלחת המשפחה פלאים, כי פסקה ישיבתו מבניו אשר נקטפו באבם, וגם בנו החכם ר' אברהם שתה קבעת כוס התרעלה מפגעי הזמן האכזר, כאשר יראה הקורא בתולדותיו.

א) בנו הרב הגדול מו"ה שעפמיל נפטר אחר פטירת אביו הגאון בעיר פוזנא.

ב) בנו הרב הגדול החכם השלם מו"ה אברהם. הוא נולד לערך שנת תל"א בעיר לייפניק, היא העיר אשר אביו כהן בה פאר בתור אב"ד ור"ם, ויקשב תורת ה' מפי אביו והוא אצל עליו מרוחו, ולכן יזכירנו בנו זה ברנשי כבוד בגלל אשר היה מורו ומדריכו ומלמדו להועיל, ובכל מקום אשר הופיע אביו לשטון כבוד על כסא ההוראה הלך אברהם עמו, וגם נסע עמו לאספות הועדים דארבע ארצות, אשר אביו הגאון היה אחד מפרנסי הועד. שם ראו עיניו את גאוני דורו אשר ישבו כלם בחברת אביו וישתעשע בתורתם. מנעוריו הגדיל לעשות בתורה וחכמת ישראל עד כי נודע שמו לתפארת בעיר פוזנא ונתקבל לדיין ולפרנס ומנהיג הקהלה ההיא, גם היה מתחלתו עתיר נבסים והיה ראש וראשון בק"ק פוזנא וקצין בין הקצינים שישבו על גפי מרוטי קרת. עושר וכבוד עטרוהו בני עדהו, יושב בשבת תהכמוני בין גאוני ישראל אלופי התורה, וה' ברך את אברהם בכל ויהי ביתו כבית פרץ, פתוח לרוחה ומטובו הטיב לטובים.

ויהי אחר הרכבים האלה וה' נסה את אברהם ויפל למשכב והיה כפשע בינו ובין המות, אחר אשר מהו עליו כל אחיו, וזה לשונו: „אחר זה כאשר נלקח ארון אלהים בעו"ה ונשמרתו עלה כגן ערן ומנוחתו כבוד בק"ק פוזין נהפך לאבל כנורי, ונמל ממני הודי והררי, ואשא כבי ונהי ויליל. צעיני דמעות תול יומם וליל. והנה בימים האלה ימים של צער הפסו עלינו רעות רבות וצרה אל צרה

נגשה, כד הוינא בר ח"י שנים: וזה יצא ראשונה בעו"ה אחי הגדול הרב המופלג מו"ה שעפמיל ואחי המנוח הירא מו"ה משה ואחי החסיד מוהר"ר שלמה היה רך בשנים, ואחותי הצנועה כרת שינדל. מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, נכספה וגם כלתה נפשי הפרידו איש מעל אחיו במיתות חטופות רחמנא ליצלן, בלי מגפה הוך שנה אחת, הן ראתה עין, אוי לעינים שראהו בכך ומי יאמר לו מה תעשה: ולמשמע אוון דאבה נפשינו שבטבעה ימי אבל של אחי המנוח מו"ה משה זצ"ל נתבקש אחי הקטן מוהר"ר שלמה זצ"ל אבל גדול היה בתורה ובחסידות, ואני הייתי בזאת הפעם ג"כ מוטל על ערש דוי ר"ל ממש נמוי למות וכשמעי קול דבר נהי ובכי ארכובותי דא לרא נקשן ונהפכו צירי עלי כחבלי אשה, הרי לפניך שבאלו השנים זמן וזמנים לא שלותי ולא שקמתי ולא נחתי, ויבא רוגז רוגזו של יוסף מכאוב ודאגות עד שאמרתי מעתה אשלם נדרי אשר נדרתי, ובאותו הפעם הי' הגאון מוהר"ר נפתלי כ"ץ אב"ד דק"ק פון, ושלה הגאון הנ"ל להאלופים ראשי חכמי בני הישיבה והלכו כולם כאחד להשחטח על קבר אדוני אבי הגאון זצ"ל להתפלל בעבורי, ואחר זה באו אלי בחזירתם והפצירו בי לקבל עלי מחדש לקיים צוואת אבותי הגאונים להדפיס הסידור. אמרתי בלבי אין זה כי אם בטול תפלה. ואיזה שנים אחר זאת הותחלו הצרות ותלאות מלחמות ומשובשות בגייסות.

אחרי מחלתו הלך בגולה אחר גולה עד שהיה מוכרח לשבת בדרך ביערים ובמערות צורים ספני יד ה' אשר זעם על עם בני אברהם, במלחמות עצומות שהיו במדינת פולניא בעת ההיא. ויהי אברהם למשיסה ולכוזים עד-בלתי נשאר לו שריד מרוב עשרו, ויצא נקי מנכסיו, ובצר לו שמצאורו הצרות האלה שם על לבו לקיים את צוואת אביו, שקודם מותו צוה עליו להו"ל עזבון כתביו ובפרט את הסידור הקדוש, לזכות את הרבים להביאו לבית הדפוס, גם כמה גאונים ואלופי התורה וראשי בני ישיבת דפונא אמרו אליו: קום מה לך נרדם, כלביא יקום וכארי יתגבר לקיים מילי דאבות, עיכ אור כגבור חלציו ויעזוב את אשתו ובניו ואת כל ביתו בערום ובחוסר. וילך אברהם ויעבור בכל ארץ אשכנז הולך הולך ובוכה ומבכה אהרים עמו" (לשון הגימ' נפתלי כ"ץ בהסכמתו), וישחר את הגאונים שהיו בזמנו לתת לו הסכמתם וגזירתם על הסידור שנשאר לו מעזבון אביו עם הסכמות מגאוני קשישאי, להיות לו לעזר ולסיוע שיש בו ממש, ולא היה לו כמזבן מנוחה ומרגוע לשבת במקום אחר, כי אם הלך נע ונד בארץ ועל שכמו שק מלא, כתבי יד של אבותיו ומכתבי מליצה מגאוני דורו, ונק' ראשי חכמי ישיבת פונא עיר מגורו נתנו לו מכתב יושר להיות לו לפה ולמליץ לפני עם נדיבי אברהם, אשר הון ועושר בביתם, לעשות

חסד לאברהם, בכדי להעמיד די ספוק להוצאות הרפום⁽¹⁾. ורברי הגאונים וחכמי פוזנא לא שבו ריקם ויעשו פרי, ובכל מקום שהופיע האורח הנכבד קדמו הרבנים את פניו ויפדו לו מלא חפנים בכבוד ויקר, ויתמכו את ידיו עד אשר הנדיבים נתנו לו בכבוד מהנות הגנות הראויות להתכבד. ככה הלך אברהם בגולה וסבב ערים. וגלילות עד שהגיע מקץ שלש שנים אל המנוחה לעיר אמשטרדם בשנת העיז, ושם היה בעת ההיא מחותנו ותלמידו של אביו הגאון מו"ה אברהם אבר"ק אשכנזים,

⁽¹⁾ והנני מוצא לנכון לתת לפני הקורא את כתבי המליצה וההסככת שנתנו לו חכמי פיון, הסכמות אלוף התורה ראשי חכמי בני הישיבה בק"ק פוזנא המעסייה בימים ההם לא היה אב"ד מדינה.

יתבוננו המבינים וישיבילו המשיבילים, כשכל הקודש להוציא לאור את יקר הגנוז המורה נגוה היכור הקדוש אשר חיבר היה המקובל האלהי הגאון הגדול המופלג בתורה ובאשר ובחכמה סו"ה ישעיה סג"ל ז"ל הורוויץ, בעה"ס שני לוחות הברית אשר עלה בסדרנות הסולם המוצב ארצה וראשו כגיע השמימה ע"י ספר נחמד להשכיל, וזה שמו אשר קרא לו שער השמים שהוא פירוש על סידור התפלה בכוננות ע"ס נגלה והנסתר בסודותיה כרי להרבות בכבוד שמים, לזכות את הרבים כל מוצאו ויצאו חיים. וצוה את בניו וזרע זרעו אחריו כצוואה שלו, בצו זטריו כיד לדורות, כשם דוקא על הספר שער השמים להביא לבית הרפום, למען תבלא הארץ דעה את ה' להעלות את התפלה ברומו של עולם. וכאשר ראינו הסכמות כתבי קודש ככבוד גאוני עולם גדולי הדור רבנים קשיאוי וקדמאי ובתראי אב"ד ור"ט ז"ל דד' ארצות יצ"ו בשנת שצ"ו לפ"ק שנודע על הגנוז לנו על פי חר מחברייא המכיר במביעות עין את מכתב פתוהי חותם קידש, ירו גלילי זהב של כבוד התורניים הגדולים הרבנים ז"ל אשר הסכימו להרפים ספר חיבר הקדוש הנ"ל מקדם שנות עולמים. ועיני כל יתוו מישרים כתוב ההסכמתם שבלתי ספק כאשר יתפשט חבורו של הגאון המחבר הנ"ל וצ"ל בקרב תפוצות ישראל, כל מי שיתפלל בתוכו אין תפלתו תורת ריקם ולהיות שגחה השעת בעת ההיא שלא היה יוצא טבח על הפועל הרפסת החיבור הקדוש הנ"ל והיה מונח בבית גנוזי עד כהיום הזה, שהקים ה' זרע כרך גין ונכד הגאון הגדול בעל המחבר אשר יאמר אליו כי הוא זה מזה בן מזה יזה, בר אבהן ובר אוריין, ה"ה הנכחי האלוף המרום התורני הרבני יושב תחכמוני, כטוהר"ר אברהם נר"ו בן המנוח ה"ה כבוד הגאון הגדול סוהר"ר ישעיה סג"ל זצ"ל הורוויץ שהיה אב"ד ור"ט ומ"צ בק"ק פראנקפורט רמ"ן יע"א וסוף ימיו בקהילתנו הקדושה צ"ו מלא מקום אבותיו אביו המנוח הגאון הגדול סוהר"ר שבתי שעפטייל וצ"ל בעל המחבר ספר ווי העמודים, שהיה בן של המנוח כבוד הגאון הגדול המקובל איש אלהים כסוהר"ר ישעיה סג"ל וצ"ל בעל המחבר ס' שני לוחות הברית. ואמנם מאז ולפנים ברך ה' את אברהם בכל ויהי ברכת ה' בכל אשר יש לו בעושר ובכבוד גדול ובנכסים, ביתו היה פתוח לרותח יכטובו הטיב למבוכים, אך אתר הרברים האלה והאלהים נסה את אברהם בעשר נסיונות ועמד בכלם להודיע חיבתו של אברהם בכל הנהיג הרפתקאות מעון האמועות שעברו עליו בתהלה ארם הגנ"ף ר"ל הגלה אותו בגולה אתר גולה וישב בדר ביערים ובנקרת צורים וגם שם

ויקבל אותו בספיי והיה עומד לימינו בהסכמתו על סידורו, והמציא לו עוד כסף להוצאות הרפום, ואף שכמה קהלות ויחדי פגולה שלחו את נדבתם ליר הזר אברהם בכל זאת לא הספיק הכסף שקבץ מהתותמים שחתמו על סידורו, וגם הגים שלמה

השיגוהו הרודפים בין הכפרים, חילולת ונייסות כתרב של מלחכה עצומה שהיתה כסדיגותינו* שלתו וכוזהו כוווי בחר כוווי עד בלתי השאיר לו שריד. ויצא נקי מנכסיו ובצר לו מאד שמצאוהו כל הדברים האלה שם על לבו, פן בשביל שהתירשל בסצוה הואת מלקיים צוואת אביו וקיני הגאון המחבר וציל וצוואת אביו הגאון וציל לדפוס הסידור עם הפירוש הנקרא שער השמים, על כן נכבר אור חלציו שלא יחסן הסצוה, הואת עוד יותר ולהיות כי מצדו לא יבצר כי אם מצד התוצאה כרובה הצריכה להוצאות הרפום, אמרנו חלילה לנו סתדול ארשת שפתותינו סלהמליץ יושר, לפני כבוד הגבירים והנגידים הקצינים נדיבים אשר הן ועושר בביתם וצדקתם עוכרת לעד שתעשינה ידיות תכועה בכפלים לתושיה ופילאיו חסד הנאמנים לעשות חסד

* כדבר המלחמות בפולין שזכרו למעלה בהסכמת דייני וכי בפון, ובהקדמתו „בחרב על מלחמה העצומה שהיתה במדינתנו” וכו' אחרי אשר גלו עפה ולא פסרוה אחר, אכן דברי חולדות ישראל עניים במקום זה ופסירים במקום אחר, כי לתלחות מהרב המלחמה זו בפולין בשנת ת"ם נמלא זכר בס' „שם יעקב” שחיבר הרב המ"ל בקהל הקודש דק"ק לובזשן בה"ר מוהר"ר יהוקאל סנ"ל ג"ע מק"ק ולאטווי לפרט קטן שנת כ"ד ע"ת' הדריס ימלאו (פסד"א תפ"ו) כדף כ"ו שהעתיק הרה"ח ר' ג' סאקאלאו במאמרו „הקירות ודרישות בתולדות היהודים בפולין” (גן פרחים חלק ג' 41) וז"ל: „הדברים הנ"ל רומזים על התלחות והפגעים שהיו בפולין בשנת 1704—1697 אחרי מות יאן סאביעסקי, אז נפגל העם למפלגות, והגדולה בהן נתנה עיניה בפרידריך אוגוסט דוכס וזאקטן ותמליכהו בארץ בשנת 1697 בשם „אוגוסט השני” וקארל השנים עשר מלך שוועדטן היה עוין את הפולנים בגלל אשר המליכו את הדוכס הזאקסי הנ"ל, ויבוא בחול כבד אל גבול הארץ, וישלח דברו אל האזילים רבי המדינה לאמר: אם חסירו את פרידריך אוגוסט ממלוכה טוב, שלום יהיה לנו ואשובה אל ארצי, ואם לא ונעיתי ידי עליכם ונלחמתי ככם עד דרתכם, ואזילי פולין לא נכהלו מפני מלך שוועדטן, ויקים את דברו וישתער כעטרת מלחמה על הפולנים וילכיד בשנת 1702 את ווארשא ויעל משם לקראקא ויאחוף את כל ערי פולין כאסוף בנים עזובות ובשנת 1704 הורמה העטרה מעל ראש פרידריך אוגוסט, וילחצו השוועדים את הפולנים להמליך את סטאניסלאו לעשאניסקי, אז חלפו עברו בפולין זבאות המדינה וזבאות זאקטן וזבאות שוועדטן, ומרחוק נשקף אז מושל רוסיא, כי גם בו נלהס קארל השנים עשר, ובמלחמה ההיא נגדעה זרועו. על המסכות והמקרים האלה יאמר המחבר הנ"ל אשר היה עד ראיה „שגש מלכיות מתגרות זו בזו ונוסף עליה מלך רביעי והיינו תלוחים מפחד ובהלס זה נכנס זה יולא היל עייל והיל נפיק”, ושנין במאמרו באריכות. וגם על ספר שם יעקב נמלא הסכמות דייני פונא ואחד מהם הוא הרב ר' מאיר בהר"ר יחיאל פישל מנגונא אבד"ק לובזשן הד מב"י ודיין רבא דק' פונא. והוא גם אחד החתומים על הסידור „שער השמים” זה מן כ"ט סיון ד'ע"ת לפ"ק.

אאיליון האביד דק' ספרדים באמשטרדם עור על ידו בהסכמתו אשר כתב עליו שבח ותהלה „אחד היה אברהם האדם הגדול בענקים, ידו בכל תורה וחוקים" ודבריו עשו רושם אדיר וחוק אצל קהל הספרדים. „בכל מקום שהלך ילך החכם השלם הנ"ל יתנו יקר להספר הנכבד ולקבלו בספ"י". עוד איש אחד נדיב וטפסר מקציני אמשטרדם מו"ה יהושע פייבל בן הראש והקצין והשתדלן מו"ה ליב קליוא, אספהו לביתו והיה מאוכלי שלחנו כל משך זמן הרפוס. גם תמך אותו מכספו דרך הלוואה עד שיצא לאור הסדרור כלול בהדרו, בתכלית היופי והפאר בשנת וזה שע"ר השמים (תע"ז). גם בעל בית הרפוס מוהר"ר אהרן די שלמה אנטוניס הויל כמה וכמה אלפים זהו האלענדיש' להוצאות הנייד.

ככה מסר אברהם את נפשו וכבודו לקיים מילי דאבות, עד כי זכה לראות פרי עמלו כחומר גם ברוח, כי הוסיף מעצמו כמה דינים והגהות מלוקמים מספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים בזמנו. וכל דיני מועד יו"ט ושבת אשר היו זך סביב והנהגות הם מעשי ידי אברהם, גם הוסיף הגהות ופירושים רבים מא"ו הגאון ר' שעפטייל וטה ששמע מאביו, בשם „אמר אברהם הלוי", גם הוציא לאור בעיר ההיא את קובץ הריטב"א על ש"ס עם חדושי אביו עם הסכמות חברו ותלמידו של אביו הגאון מו"ה שמואל הכהן שאָטין הנודע בשם מהרשש"ך בעל „כוס ישועות" — בשנת תפ"ח, גם הוציא לאור שם את ס' עמק ברכה לא"ו עם הגהות בעל השל"ה עם ח' להמרדכי על סס' ברכות ועוד חידושי א"ו ואביו הגאון, בשנת תפ"ט 80. — בכלל רואים אנו כי בשנת תפ"ט היה עוד ר' אברהם מוטרד וגולה מביתו ומשפחתו בעת אשר כבר היה איש בא בימים לערך ששים שנה, לקיים את נדרו הגדול אשר נדר פעמים רבות, ובפרט אחרי המהפכה וההרפתקאות דערו עליו מימי נעוריו ימי תקוה ונחת עד שנת תע"ד, אשר היה בעת ההיא מאוד מוצל מהפגעים והמאורעות שסבבוהו מכלי עבריו, ומלמול הדרך ונורו בארץ רחוקה למדינה נכריה

לאברהם, בכדי להעמיד די סגוקו להוצאות הרפוס בלי שום דחיי' כי היא מצוה גדולה וכו'. הכ"ד יושר הפותחים וטסימים בכבוד אכסניא של תורה היה אלומי התורה ראשי בני ישיבה דק"ק פונון קריה נאמנה ק"ק יע"א היום יום ג' שנאמר כי טוב פעמים ד"ט סונו ד'ע"ה לפ"ק. נאום תיים במהור"ר יוסף וצ"ל דיון ובני ישיבה דק"ק הניל.

ונאום אברהם בלא"א מהור"ר משה ראש וצ"ל דיון ובני.

ונאום משה בלא"א מהור"ר יצחק וצ"ל הנקרא רבי משה דיון ובני.

ונאום סאיר בן הרב מהור"ר יחיאל מישל כ"ץ וצלהיה כגלוגא אביד בק"ק לובוענץ

חד ס'כמי בני ישיבה דק"ק הניל.

ונאום אליקים געץ בלא"א מהור"ר כרדכי ז"ל מק"ק קראקא דיון ובני דק"ק הניל.

עד שבא למהו חפצו אמשטרדמה, היה נחשב בעיניו לאפס, וקבל באהבה את ימי גלותו, היותו גלמוד ונעונו ומצפה לשלחן אחרים, ואח"כ לסבב עוד הפעם בארץ אשכנז ופולין וספריו בידו לחלקם ביעקב ולהפיצם בקהלות ישראל, להחיותם הנדיבים שחמתו על ספרו לקבלו מידו אחר שיצא לאור סבית הדפוס, ועל ר' אברהם זה יכולים לאמר: כי הוא קיים מילי דאבות ככתוב, והגיע למדרגת אברהם הראשון, כהחלה „וה' נסה את אברהם" ואח"כ בימי נדודו בגולה קרא מדי פעם בפעם את פרשת אברהם „לך לך טארצך וממולדתך ומבית אביך", אבל כמדומה לפי חקירתנו אנו לא נתקיימה בו אחרית אברהם אבינו, והיה ברכה, ולא זכה לימי חיי עונג, נחת ושלחה של אבותיו הקדושים אשר בחייהם היו כבוד התורה ועטרת הנאונים בראשם יושבים על כסאות למשפט בקהלות מפוארות על כרומי קרת, ועטרת ראשי ישיבות צאן קדשים נזרם לצבי ולהפארת עד יומם האחרון, ונגלל הזמן הוא הכוגר בו והכל תלוי במול (עיי' בהקדמת והסכמת אור, החיים 232). גם נודע לנו בעת אחרי שהרב החכם החוקר הגדול ר' אברהם ד"ר ברלינר¹⁸ שלח לי את מצבתו אשר מצא בעיר פראנקפורט דאדר, כי הלך ר' אברהם וספריו בידיו ונפטר לערך ש' ע"ה לימי חייו בארץ נבריה בעיר ההיא, בשנת תק"ד. ואלה הדברים החדותים על מצבתו בעיר פראנקפורט דאדר:

„פ"ט, ואברהם זקן בא בימים,
הלה הוא מוהר"ר אברהם דיינה
בק"ק פאונע בן הרב הגאון ט"ט
ישעיה הלוי ז"ל מטשפחת הארוויטץ
אב"ד ק"ק פאונע ופ"פ דמיין.
נכד של הגאון הגדול בעל המחבר
ספר של"ה, נפטר ונקבר יום ה'
י"ט אלול תק"ד.".

¹⁸ ולמען הראות לך, קורא יקר! את גודל ענותנותו של אברהם, הוא החכם החוקר הנעלה הדיר אברהם ברלינר, אשר הוא אחד משותרי תושיה וממתיקי אוהבי החכמה ורורשיה אשר בכל פעם ופעם אנכי טקבל את תשובתו בטהרה, הגה בזה תוכן מכתבו הקצר:
ברלין יום ה' ערב הנכה תרס"ב. אחרי"ש אודיע את מכ"ת כי הדבר אשר שאל ממני צריך חיפוש ובדיקה ואין כה וכה ואם אמצא דבר סה לא אבוש להגיד לכבודו וכעת לא מצאתי רק המצבה מנכד אחר שזיה כפראנקפורט דאדר וזה המכתב וכו': מוקירו

מתולדות בניו לא נודע. לנו עוד מאומה ומכוסה בעלמה, ועיני קוראי הדורות לא תשורם עד הנה.

(ג) בנו הרב מויה משה סת חכף אחר פמירתו.

(ד) הצעיר מויה שלמה סת בתוך שבעת ימי אכלו של אחיו החסיד ר' משה ז"ל.

(ה) אחותם הצנועה מרת שיינדל.

אלה תולדות וקורות יחיד סגילים, סמשפחת הורוויץ, בני רבנו הגאון הגדול המקובל מוהד"ר ישעיה הלוי הורוויץ זללה"ה. אשר זכה לשם עולם לא יכרת, כתר תורה, כתר לויה וכתר שם טוב עולה על כלם, נודע בכל הפוזות ישראל בשם השליה הקדוש ע"ש חברו הענקי. שני לוחות הברית, ותולדות בניו ניניו ונכדיו, ומעט מראשית צמרת הארז, אלון הגדול הנמוע בשער בת רבים, וממנו הסתעפו ענפיו ושריניו בכל דור ודור עד ימינו אלה לשם ולתפארת עד עולם למזכרת. ערכתי ואספתי וסדרתי עפ"י מקורים נאמנים מספרים וסופרים, ואקוה אשר המעט זה יספיק לעיני לרוות צמאון המשתוקקים לדעת את קורות ותולדות בני הקדוש השליה. אולם למרות חקירותי ודרישותי בספריהם ובספרי קוראי הדורות, יודע אני כי לא יצאתי בזה ידי חובתי, ועוד נשארו הרבה הרבה דברים אשר לא ראיתי מחסרון ספרים, וקימתי בעצמי מאמר חזיל. לא עליך המלאכה לגמור ומקום הנחתו לכותבי התולדה להתגדר בו, וכוראי יעלה ביד אחד החוקרים הגדולים למלאות אחרי מתולדות בניו של הח' ר' אברהם עד ימינו אלה. וזכות הגאונים האלה יעמוד לי ולורעי מעתה עד עולם.

מלוואים.

עמוד 33 שורה 28. רכנו השל"ה לא היה מעולם אב"ד בפוון, כאשר הוכיח הד"ר שערלעס בספרו „קורות היהודים בפוון“, רק נכחד לרב שם ולא קבל המשרה, (ומה שכתב בנו ר' שחתי עליו שהיה אב"ד בפוון, זה לא קשה מידי. כי כן היה המנהג בין גאוני דורו לנכות בתוארי הכבוד על כל עיר ועיר שקבלו משם כתב, הרבנות, ע' ספרי „עיר דובנא“ 16), וכאמת לא נזכר בשום מקום בפנקס הקהל דשם בתואר רב. וכן לא נזכר בהסכמות הב"ד בהסכמותיהם על הסיודור „שער השמים“ בתור רב בפוון. באופן זה סרה קושית בעל „עמודי העבודה“ עמוד 133. (ממכתב הח' הד"ר ברלינר). ופלא בעיני על הח' הד"ר ע' גינליג שכתב במאמרו „רבי ישעיה הורוויץ“ (בירחון אורגן הספרות חלק א' עמוד 38) „העיר אשר בה נבחר ר' ישעיה בראשונה לרב היא העיר פוון“, מאיזה מקור שאב את דבריו?

32. ביום 7 פרשה ואקוד ואשתחיה וכו' באנו לנפת בשלום. מזה סתירה אמתית להח' ד"ר גינליג שכתב במאמרו שם כי ביום החמישי באה אניתו עירה יפו. ונכה על השערותיו וזעמו עקיבא וקבל עליו בעלמו את העונש אחר שיאל לחפשי מכית המטבח ומתפתה הערוך לו מאתמול, להכריד אב"ד אחד מגופו ולגרשהו כלה מעיר פראנקפורט לכל ישוב אליה עד עולם. על פי בקשת ר' ישעיה קבל עליו עקיבא את העונש ויביע חפצו לכרות את חזנו השמאלית ורזונו זה אמנם נמלא, ואח"כ הפך עקיבא לפרנס ראשון בעיר יפו. אשר בביתו התמחה הרב ע"ש, בעת שרכנו השל"ה לא דרכה כף רגלי על נמל יפו מעולם, כנראה ממכתבו, וכשל עוזר ונפל עוזר...

33. ביום 9. בדבר קבורתו בעבריו נודע לי ממכתב הרה"ג מו"ה יעקב משה טשודנאו משם ששלח לי הרה"ח מר"ש באב"ד, וז"ל: „כי הרב השל"ה יש לו פה בעבריו גם בית הכנסת שלו אשר הוא יבנה בקהלתאלין בבית תפלתם. אך המלצה הקבע בחוק לעיר אלל קבר ר' יוחנן בן זכאי ותלמידיו. ועליו אין שום אבן שיהי חרות עליו, רק כשלה עפחים ממעל לארץ בנוי בנין יסן ועליהם גל של אבנים גדול. כנראה היה תהלה בנין כלו ונפל בעת הרעש שהיה בעבריו זה זמן רב ויהיה לגל אבנים“.

34. ביום 18. רכנו שחתי היה רב הכולל דכל מדינת פולין גדול ונמלאה הסכמתו ע"ם „נהלת יעקב“ מר' יעקב ב"ר נפתלי מנגיון (אמטערדס תי"ב) מיום כ"ב אלול 1645 וחוסה פה ק"ק גניון ביומא דשוקא ביושב על כסא המשפט. וכדבר הגלות מסוון — שרכנו שחתי הלך בגולה היה בשנת תט"ו (1655) בעת מלחמת המלך קארל X מלך שוועדען עם הגבור ספיאן טשארנעטקי — (ע' באריכות במאמר „פליעת סופרים“ להח' הנ"ס בנין פרחים ג' 134).

35. ביום 74 שורה 13. בנו ר' שפטיל בה"ג ר' ישעיה נכד השל"ה היה רב בוולעהן (במהו פונא).

מִצְוֹת לְתִקּוֹן.

ציל	בסוקום	שורה	עמוד
ישרון	ישרון	19	1
גל	גל	—	3
"איש הורוויץ"	"אנשי הורוויץ"	18	12
על ידי ספרא	בהערה א' על ספרא	3	—
בשנת ת"י	" בשנת ת"ו	6	14
ש"ן	ש"ו	10	18
האק	בהערה ב' האך	—	19
164	167	20	21
לתולדות	בהערה ותולדות	29	"
מלא חפנים כבוד	מלא כבוד	20	26
ישרון	ישרון	22	"
שס"ה	שס"ט	7	32
למרוד	בהערה למיוחד	12	37
דבר	" דבר	18	39
(ד)	(ג)	17	41
מענדלש	בהערה מען דש	11	45
שבת	רבנו שבת	4	47
ת"ה	ת"ו	4	48
בכל מדינת פולין	בכל פולין	16	"
בקופא דמחטא וז"ל	בקופא דמחטא	25	55
ת"ד	תמ"ד	32	"
ספור	ספר	12	59
רבי יהודה הלוי	הלוי	10	61
נשי"מח	נשי"ה	18	62
שפע	שע"פ	32	63
קאלין	קאלין	12	64
ונפטר לערך שנת ת"ז	חסר	14	—
עמו	חסר	6	65
לייפניק	לאיפניק	26	68
דעה"מ	דע"ה	22	72
מו"ה	מ"ב	19	79